

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА і ОБОРОНА

№ 3
2000

Засновник і видавець:

УКРАЇНСЬКИЙ ЦЕНТР ЕКОНОМІЧНИХ І ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Президент Центру Анатолій Гриценко
Відповідальний за випуск Валерій Чалий

Журнал зареєстровано в Державному
комітеті інформаційної політики України,
свідоцтво KB № 3962

Журнал видається українською
та англійською мовами
Загальний тираж
1500 примірників

Адреса редакції:
Київ, 01034, вул. Прорізна, 9, кімн. 20
тел.: (380 44) 228-86-87
тел./факс: (380 44) 244-34-53
e-mail: info@uceps.com.ua
WEB-сторінка: www.uceps.com.ua

При використанні матеріалів
посилання на журнал
«Національна безпека і оборона»
обов'язкове

Фотографії обкладинки
і на стор. 4, 8, 10, 13, 15, 17, 27, 29, 47
надані УНІАН

© УЦЕПД, 2000

З М І С Т

МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ: МІФИ І РЕАЛІЇ (аналітична доповідь УЦЕПД)	2
1. ЯКОЮ БАЧИТЬ УКРАЇНУ МІЖНАРОДНА СПІЛЬНОТА?	
2. НАСКІЛЬКИ ІМІДЖ УКРАЇНИ ВІДПОВІДАЄ ДІЙСНОСТІ?	
3. НЕРЕАЛІЗОВАНИЙ ІМІДЖЕВИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ	
4. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	
МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ: ОЦІНКИ ЕКСПЕРТІВ ВАЛЕРІЙ ЧАЛИЙ	17
МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ: ПОГЛЯД З ПОЛЬЩІ МИХАЙЛО ПАШКОВ, ВАЛЕРІЙ ЧАЛИЙ	27
МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ: ПОГЛЯД З РОСІЇ МИХАЙЛО ПАШКОВ, ВАЛЕРІЙ ЧАЛИЙ	31

МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ: МІФИ І РЕАЛІЇ

Україна — це європейська держава з багатими культурними традиціями і великим майбутнім. Вона має добрі стосунки із сусідніми країнами і за короткий період після проголошення незалежності «перестала бути лише об'єктом дій інших держав, перетворилася на рівноправний суб'єкт міжнародного права»^{*}. Відмовившись від ядерної зброї, Україна в складних геополітичних умовах здійснює відкриту зовнішню політику і розраховує зайняти гідне місце у світовій спільноті.

Україна має вигідне геополітичне положення; вона розташована на перетині міжнародних транспортних шляхів. Природа наділила Україну багатим сировинним потенціалом, родючою землею і сприятливими кліматичними умовами. Науково-технологічний і освітній рівень України залишається дуже високим і має потенціал для розвитку. Незважаючи на нинішні складні соціально-економічні проблеми, переважна більшість^{**} населення підтримує демократичні засади державної влади в Україні.

Об'єктивні труднощі перехідного періоду, затримка з проведенням радикальних реформ, нерозвиненість механізмів громадянського суспільства, низька ефективність владних структур України — ці та інші чинники ускладнюють формування її позитивного міжнародного іміджу.

Україна має бути надійним і передбачуваним партнером. Внутрішня політична стабільність, поступальний розвиток економіки — це основа для формування позитивного іміджу України. Це також необхідна передумова успіху реформування українського суспільства, зміцнення ролі і місця України у світі.

В аналітичній доповіді експерти УЦЕПД спробували дати комплексний аналіз складових міжнародного іміджу України, визначити основні фактори, що впливають на його формування, а також окреслити можливі шляхи його покращання. Доповідь складається з чотирьох розділів.

У першому розділі

окреслюється образ України, який можна скласти на основі оцінок інших держав, міжнародних організацій, закордонних мас-медіа, світових фінансових інституцій, профільних експертних агенцій та окремих експертів. Очевидно, що нинішній міжнародний імідж України не завжди відповідає реальному стану справ, а тим більше — потенціалу держави. Водночас, треба визнати, що переважна більшість негативних оцінок має під собою реальне підґрунтя.

У другому розділі

аналізуються основні фактори, що впливають на формування іміджу України. Віддається належне досягненням нашої держави, зокрема, на зовнішньополітичній арені. Водночас, наголошується на тих негативних моментах, які зумовлюють непривабливий образ України, в першу чергу — в економічній і соціальній сферах.

У третьому розділі

увага читача привертається до тих потенційних (не використаних повною мірою) можливостей України, реалізація яких сприяла б формуванню позитивного іміджу нашої держави та зміцненню її позицій у світі.

У четвертому розділі

робляться загальні висновки, визначаються шляхи покращання міжнародного іміджу України та вносяться пропозиції щодо просування позитивного образу нашої держави до світового інформаційного простору.

^{*} Кучма Л. Творити спільне майбутнє. — Урядовий кур'єр, 20 січня 2000 р., с. 3.

^{**} За даними опитування УЦЕПД (лютий 2000 р.), демократичні засади державної влади підтримують 61,2% громадян України.

1. ЯКОЮ БАЧИТЬ УКРАЇНУ МІЖНАРОДНА СПІЛЬНОТА?

У цьому розділі експерти УЦЕПД проаналізували ставлення до України з боку міжнародних організацій, фінансових інституцій, провідних експертних агентств, закордонних мас-медіа, а також іноземних експертів із Польщі, Росії і країн Заходу, які працюють з українськими партнерами. Оцінки ролі і місця України в світі, пріоритетів її зовнішньої політики, присутності України на світових ринках, а також внутрішньої ситуації в нашій державі дають можливість синтезувати той узагальнений образ України, який складається сьогодні у міжнародній спільноті.

Не всі оцінки є приємними для українців, але всі вони — відверті і загалом доброзичливі. Якщо сьогодні вимальовується не зовсім прийнятний для нас образ України, то важливо зрозуміти наступне: не дзеркало винне. Негативні і досить жорсткі оцінки мають під собою певне підґрунтя.

Нам усім разом треба змінювати обличчя України, будувати стабільну і красиву державу, якою б гордилися українці і яка була б надійним і прогнозованим партнером у відносинах з іншими державами.

1.1. УКРАЇНЬСКА ПРОБЛЕМАТИКА В ІНОЗЕМНИХ МАС-МЕДІА

Україна не дуже часто привертає увагу впливових іноземних ЗМІ. На наш погляд, це — нормальне явище, з огляду на роль і місце України у світі, її обмежений вплив на глобальні світові процеси. Той факт, що українська проблематика рідко виходить на перші сторінки відомих газет, є не лише свідченням незначного інтересу до нашої держави. Це також підтвердження певної стабільності українського суспільства, його поступального розвитку. Періодичність і тональність висвітлення України, оцінки і висновки — все це значною мірою віддзеркалює інтереси сторін.

Проведений УЦЕПД аналіз понад 1200 матеріалів закордонних ЗМІ підводить до невтішного висновку: сьогодні уявлення про Україну в світі є досить поверховим, фрагментарним і, на жаль, переважно негативним. Потенціал нашої держави, багатство її землі, історії, культури і народу поки що залишаються для світової спільноти *terra incognita*.

Лише окремі американські, канадські й західноєвропейські видання приділяють увагу Україні на більш-менш регулярній основі¹, причому більшість матеріалів має критичну спрямованість. Зрозуміло, що увагу західної аудиторії важко привернути до зменшення на 0,5% темпів падіння ВВП України або до зростання середньомісячної зарплати українців на \$1 (вартість газети на Заході). Тому переважають сенсаційні повідомлення — про корупцію, злочинність, економічні катаклізми тощо. Авторитетні видання (Wall Street Journal, Economist, Central European Economic Review) публікують рейтинги та результати опитувань, у яких відводиться певне місце й Україні. У спеціалізованих наукових, культурних і спортивних виданнях час від часу з'являються інформаційні повідомлення про досягнення представників України. Зі шпальт західних газет не сходить **Чорнобильська тема**. Сьогодні головна увага приділяється не екологічним проблемам (як це було раніше), а терміну остаточного закриття станції.

Українська проблематика в ЗМІ країн Центральної і Східної Європи висвітлюється більш активно. Це зумовлюється схожістю

¹ Частина матеріалів закордонних ЗМІ про Україну має суто інформаційний характер: висвітлюються офіційні візити, участь у спільних заходах, подаються інтерв'ю керівників нашої держави і членів офіційних делегацій.

проблем та об'єктивно більшою, ніж у західних країн, зацікавленістю розвитком подій у сусідній державі. Однак, говорити про формування тут позитивного іміджу України також важко. Повідомлення про українську мафію і нелегальних мігрантів зі Сходу публікуються частіше, ніж репортажі про культуру, наукові досягнення або паростки економічного зростання в Україні. Водночас, ЗМІ Угорщини, Чехії і Польщі підкреслюють вплив України на події в регіоні. Конститується зацікавленість у стабільній демократичній Україні, підтримка її прагнення до інтеграції у європейські структури². З'являються матеріали щодо активізації співробітництва України з НАТО і проблем реформування ЗС України. Віддається належне миротворчій діяльності України, зокрема, її участі в операціях IFOR і SFOR.

Засоби масової інформації Німеччини і Франції забезпечують певне інформаційне супроводження проекту AN-7X. Відзначається, що незважаючи на труднощі, пов'язані з виробництвом цього літака, він

залишається серйозним конкурентом американського C-130J (впровадження спільного з Україною проекту заощадило б чимало коштів європейських платників податків). Публікації стосовно цього проекту (і загальному потенціалу українського ВПК) виходили в американських і британських газетах, однак їх спрямованість була дещо іншою.

Найбільш активно українські події висвітлюються **російськими ЗМІ**. Понад 20 провідних друкованих та електронних видань РФ регулярно приділяють увагу українській проблематиці. Переважна більшість

матеріалів має критичну спрямованість і відображає суперечливий характер українсько-російських відносин, які останнім часом ускладнились. Переважно в негативному плані подається активізація співробітництва України з НАТО, проблеми Криму, Чорноморського флоту і Севастополя, контакти України в рамках ГУУАМ,

заборгованість за енергоносії, становище російськомовного населення в Україні. Україна сприймається як держава, залежна від Росії, але така, що визнати цей факт не хоче. Зовнішня політика України нерідко описується за спрощеною схемою: як боржник за енергоносії, Україна залежна від Росії, як боржник МВФ і НАТО — залежна від політики США; об'єднання ГУУАМ характеризується як пронатівський блок, а тому — ворожий Росії.

У матеріалах західних ЗМІ **наголошується на важливості України як елемента європейської системи безпеки** (з її майже 50-мільйонним населенням, величезною — як для Європи — територією, вигідним геополітичним положенням). Іноземні оглядачі старшого віку ще не забули, що **Україна — це єдина держава світу, яка за відомих обставин добровільно позбулася третього за розміром ядерного потенціалу**.

Рідко, але такі привертає певну увагу ЗМІ **значний (більшою мірою, нереалізований) потенціал української науки**. Можна знайти окремі повідомлення про новітні технології України і розробки українських вчених. Так, в американській *Houston Chronicle* з'явилося кілька статей про спільну розробку американськими і українськими компаніями технологій виробництва медичного обладнання і волоконної оптики. Були окремі повідомлення і про досить-таки сенсаційні відкриття українських вчених. Наприклад, канадське радіо повідомило, що українські вчені знайшли зв'язок між діяльністю мозку і атмосферним тиском³. Водночас, журналісти не втримались, щоб не сповістити й про те, що розробки світового рівня виконано українськими вченими у занедбаних приміщеннях і на застарілому обладнанні. Важко оцінити подібні повідомлення однозначно, в т.ч. — і через призму їх впливу на формування іміджу України.

У західних ЗМІ **називаються причини, що стримують перетворення України у впливову європейську державу**. Серед них — затримка з проведенням радикальних економічних реформ, непослідовність у розбудові демократичного громадянського суспільства, поширення корупції тощо. Нижче наводиться стислий огляд характерних публікацій на ці теми.

Економічні реформи в Україні гальмуються. Попри численні заяви керівництва України, вони йдуть надто повільно, помітних здобутків не видно. Все менше українців

² Polish News Bulletin, 13 January 1999.

³ Новини канадського міжнародного радіо, 11 серпня 1999р.

вірять, що реформи принесуть полегшення⁴. Маючи родючу землю, природні ресурси і висококваліфіковану робочу силу, Україна залишається єдиною з колишніх радянських республік, яка за всі роки незалежності так і не змогла досягти економічного зростання. Протягом 1990–1997 років її економіка скорочувалась приблизно на 12% щорічно — це один із найгірших показників у світі на той період⁵. Віддаючи належне реформаторським поглядам нового українського прем'єра, західні ЗМІ стримано оцінюють практичні дії Уряду В. Ющенка. Стверджується, що задеклароване скорочення кількості міністерств і держкомітетів може завершитися їх заміною на інші органи. Підкреслюється, що В. Ющенко часом висловлює надмірний оптимізм, враховуючи ті масштабні завдання, які треба вирішувати. Наголошується також, що виконання амбіційної програми українського прем'єра по реалізації реформ і реструктуризації зовнішнього боргу значною мірою залежить від позиції парламенту України⁶. Проблеми обслуговування Україною кредитів, отриманих від міжнародних фінансових інституцій, присвячено чимало матеріалів. Ця тема піднімається регулярно напередодні чергової несплати боргів у визначені строки.

Українській демократії ще далеко до західних стандартів. Британський Економіст підкреслює, що треба віддати належне Президентові Л. Кучмі за його зважені дії на міжнародній арені. Водночас, його досягнення — менш помітні, якщо мова йде про відданість демократичним засадам і верховенству права. Західну допомогу відтепер пропонується надавати не державі, а переважно незалежним ЗМІ, малому бізнесу, неурядовим структурам⁷. Значну увагу мас-медіа привернула президентська виборча кампанія в Україні. На думку американських

оглядачів⁸, вона проводилась з використанням недемократичних методів. Британська Financial Times вже після виборів дає прогнози: попри заяви Президента Л. Кучми про те, що він не вдаватиметься до неконституційних засобів розпуску парламенту, ймовірним залишається розвиток подій в Україні за білоруським варіантом⁹.

Корупція в Україні набула загрозливих масштабів. Цій темі присвячено значну частину матеріалів про Україну. Оцінки базуються на свідченнях підприємців, які мають свій бізнес в Україні і досвід спілкування з корумпованими державними службовцями. New York Times, узагальнюючи цей досвід, констатує, що корупція в Україні набула характеру ендемічної хвороби¹⁰. Великого резонансу набула справа П. Лазаренка. Звинувачення високопоставленого українського урядовця у відмиванні грошей і розкраданні державних коштів зашкодили іміджу України. Підкреслюється той факт, що за особняк для П. Лазаренка в Каліфорнії (41 кімната, вартість \$6,75 млн.) було заплачено готівкою¹¹. Відзначалося, що викрадені ним суми перевершують уявлення навіть західного обивателя про доходи державного службовця. «Йдеться про мільярди доларів чи ні, але цей випадок доводить, що в Україні можливо все», — підсумовує New York Times¹².

Україна є боржником Росії, вона не спроможна розрахуватися за енергоресурси і самостійно відбирає російський газ. Публікації під такими заголовками з'являються не лише у російських ЗМІ. Не залишився непоміченим шквал критики на адресу України в турецькій пресі. Масові відключення електроенергії і зупинку роботи підприємств тут пояснювали саме несанкціонованим відбором Україною газу, що спрямовувався до Туреччини із Росії¹³.

Окремі теми, висвітлення яких могло б покращити імідж України, свідомо замовчуються або подаються іноземними ЗМІ у негативному ракурсі. Зокрема, це стосується потенціалу ВПК України (і пов'язаної з ним конкуренції на ринках озброєнь). Україна вже неодноразово була об'єктом інфор-

⁴ Голос Америки, 26 серпня 1999р.

⁵ Journal of Commerce, 19 July 1999.

⁶ The Financial Times, 16 February 2000.

⁷ The Economist, 20-26 November 1999.

⁸ The Washington Post, 13 July 1999; The Economist, 10-16 July 1999.

⁹ The Financial Times, 3 February 2000.

¹⁰ The New York Times, 29 October 1999.

¹¹ The Times, 9 September 1999.

¹² The New York Times, 1 September 1999.

¹³ Більш детально ця проблема висвітлюється у статті експерта УЦЕПД: Сапрыкин В. Три симптома газовой болезни роста Турции. — Регион, 19 февраля 2000г., с.6.

маційних диверсій, як правило, напередодні укладання контрактів на поставку зброї або надання військово-технічних послуг. До брудних інформаційних нападів можна віднести звинувачення України в постачанні зброї у так звані гарячі точки: танків і літаків для афганських талібів; танків для Уганди¹⁴; вертольотів для Сьєрра-Леоне; танків та бойових літаків для повстанського руху УНІТА¹⁵. З цього приводу кожного разу утворювалися міжвідомчі (інколи міжнародні) комісії, однак жодного доказу опублікованих фальшивок отримано не було. Серед інших об'єктів інформаційного нападу — український танк Т-84 і спільний проект АН-7Х. За виключенням польських видань, у ЗМІ практично не висвітлюються переваги українського проекту транспортування каспійської нафти до Європи по маршруту Одеса-Броди. Епізодичні матеріали з цього приводу в російських ЗМІ мали негативну спрямованість. Американські ж мас-медіа активно обговорюють турецький проєкт Баку-Джейхан, який підтримує адміністрація Б. Клінтона.

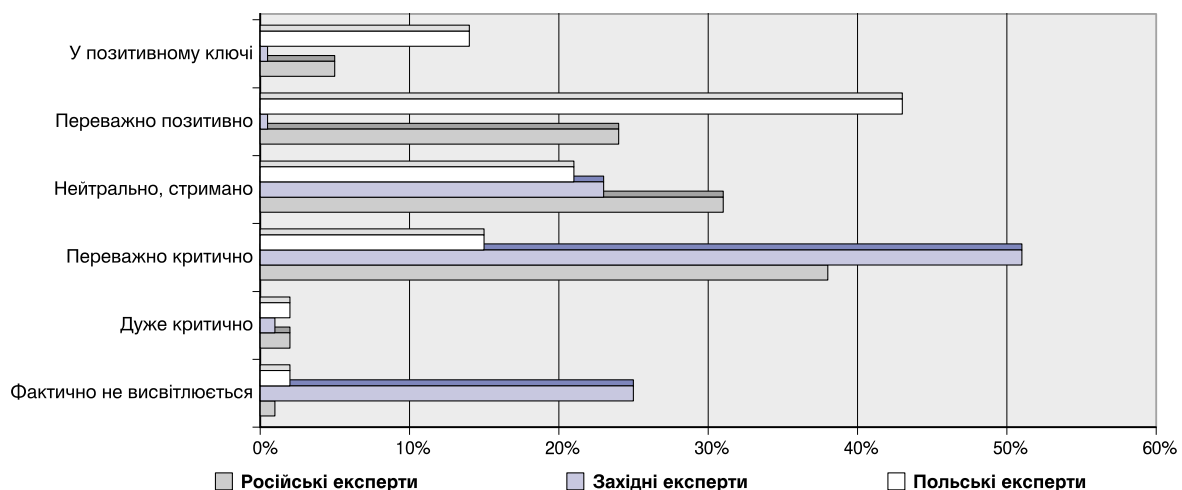
Наведені оцінки тональності й активності висвітлення України у закордонних ЗМІ загалом корелюються з оцінками іноземних експертів¹⁶. Проведене УЦЕПД опитування свідчить, що присутність України в західних ЗМІ сьогодні є дійсно низькою (25% експертів визнали, що українська проблематика майже не висвітлюється). Ситуація в Росії і

в Польщі відрізняється на краще — майже 100% опитаних відзначили присутність матеріалів про Україну в ЗМІ своїх держав.

Як видно з діаграми, українська проблематика подається російськими і західними мас-медіа критично (так вважають 40% і 52% опитаних відповідно) і загалом позитивно — польськими ЗМІ (57%).

Аналіз матеріалів закордонних мас-медіа дозволяє зробити певні висновки. По-перше, уявлення про Україну в світі є досить поверховими і фрагментарними; загалом, повідомлення ЗМІ негативно впливають на міжнародний імідж України. По-друге, більшість критичних матеріалів віддзеркалює болючі проблеми України і цілком відповідає дійсності. Незначна частина повідомлень негативного характеру зумовлена суб'єктивними чинниками (усталені стереотипи сприйняття України, власна позиція автора, орієнтація на інтерес масового читача). По-третє, негативні матеріали закордонних мас-медіа нерідко ґрунтуються на фактах і оцінках, запозичених у ЗМІ України. Нарешті, негативні оцінки закордонних ЗМІ активно використовуються у боротьбі політичних сил всередині України (не виключено, що окремі публікації ініціюють саме українські політики або групи впливу). Інформаційні кампанії, що проводяться через західні і російські ЗМІ, не завжди сприяють політичній стабільності в Україні.

Висвітлення української проблематики в іноземних ЗМІ,
% опитаних

¹⁴ Reuters, 26 November 1998.

¹⁵ The Weekly Mail & Guardian, 2 April 1999.

¹⁶ Отриманими за результатами опитування УЦЕПД західних, російських і польських фахівців.

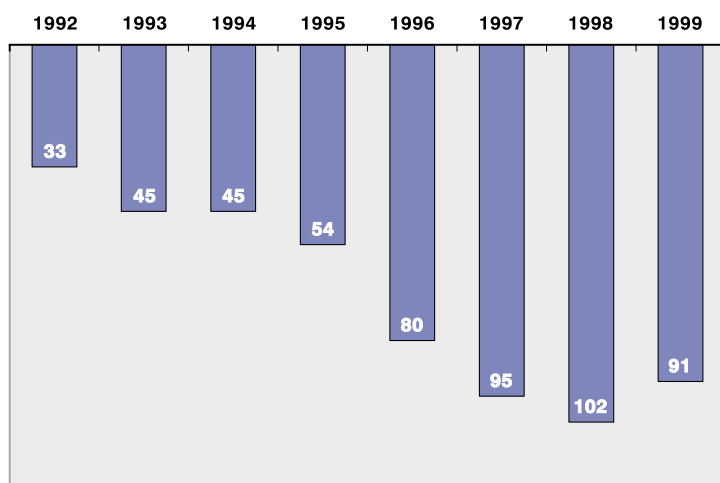
1.2. ОЦІНКА УКРАЇНИ ПРОВІДНИМИ МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Україна посідає далеко не останні місця в рейтингах міжнародних організацій. Однак, навіть позиції у середній частині *світового* списку, на нашу думку, не можна вважати прийнятними для України. Це не відповідає ні її потенціалу, ні тим високим позиціям, які наша держава утримувала ще 10-15 років тому. Активна участь у роботі міжнародних організацій сприяє підвищенню авторитету України на міжнародній арені. Водночас, невиконання (виконання не в повному обсязі, несвоєчасне виконання) взятих на себе зобов'язань підриває довіру партнерів до України. У цьому розділі увагу зосереджено на чинниках, що негативно впливають на міжнародний імідж України (про здобутки і наявний нереалізований потенціал співробітництва мова йде у розділі 3).

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Рейтинги ООН базуються на оцінках індексу людського розвитку. Серед інших держав світу (а їх майже 200), Україна раніше посідала більш-менш пристойні позиції. Однак, як свідчить діаграма¹⁷, стійка тенденція зниження рівня життя впевнено наближає Україну до групи світових аутсайдерів.

Місце України у світі за індексом людського розвитку

Покращання показника у 1999 р. жодним чином не пов'язане з поліпшенням ситуації в Україні; причиною є перехід на нову методику розрахунків цього показника в ООН.

ОРГАНІЗАЦІЯ З БЕЗПЕКИ ТА СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ

Україна бере активну участь у роботі ОБСЄ. Однак, не можна не помічати і певних ознак, що негативно впливають на імідж нашої держави. Так, експерти ОБСЄ вже неодноразово наголошували на невиконанні Україною міжнародних зобов'язань. Саме з таких позицій виступила спеціальна місія ОБСЄ, оцінюючи хід президентської виборчої кампанії в Україні. Непривабливий міжнародний імідж України створюють експертизи ОБСЄ ефективності її карного законодавства. За даними експертів, кількість в'язнів в Україні втричі перевищує загальноєвропейські показники. Україна також входить до списку 10-ти країн світу, що утримують у в'язницях найвищий відсоток громадян.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ

На наш погляд, у відносинах України з ЄС поки що переважають декларації, причому з обох сторін. Їх треба якнайшвидше переводити у площину копіткої і тривалої практичної роботи. Європейський Союз не включив Україну до «другої хвилі» претендентів на вступ до цієї організації. На жаль, у Спільній стратегії ЄС щодо України (грудень 1999 р.) не вказано навіть терміну початку переговорів щодо утворення зони вільної торгівлі між Україною і ЄС. Натомість, зроблено посилання лише на «вивчення обставин», які могли б дозволити «заснувати в майбутньому зону вільної торгівлі». Таким чином ЄС підкреслив значну відстань, яка відділяє Україну від досягнення нею цілей, визначених Угодою про партнерство і співробітництво між ЄС і Україною.

ПАРЛАМЕНТСЬКА АСАМБЛЕЯ РАДИ ЄВРОПИ

У цій організації Україна має стійкий імідж держави, що не виконує взяті на себе зобов'язання. Оцінки експертів і моніторингові дослідження ПАРЕ підкреслюють невідповідність законодавства України європейським нормам. Неодноразово поставало питання про призупинення повноважень української делегації. Напередодні січневої (2000 р.) сесії ПАРЕ Україні вдалося стрима-

¹⁷ UNDP. Human Development Report. — New York, Oxford, 1998, p.140–141; 1999, p.135.

ти негативний розвиток подій: Конституційний Суд прийняв рішення стосовно смертної кари, Верховна Рада ратифікувала Європейську хартію про мови національних меншин. У лютому 2000 р. український парламент ратифікував Протокол №6 до Конвенції про захист прав і основних свобод людини. Однак, до цих пір залишаються невиконаними інші зобов'язання України, зокрема, щодо прийняття нових кодексів і законів¹⁸.

МІЖПАРЛАМЕНТСЬКИЙ СОЮЗ

Ситуація в Україні оцінюється негативно в такій чутливій для Заходу сфері, як рівність прав чоловіків і жінок. За рівнем присутності жінок у виборчих органах (7,8%) Україна посідає 96-е місце у світі. Для порівняння: у виборчих органах США налічується 13% жінок, у Швеції — 42%!

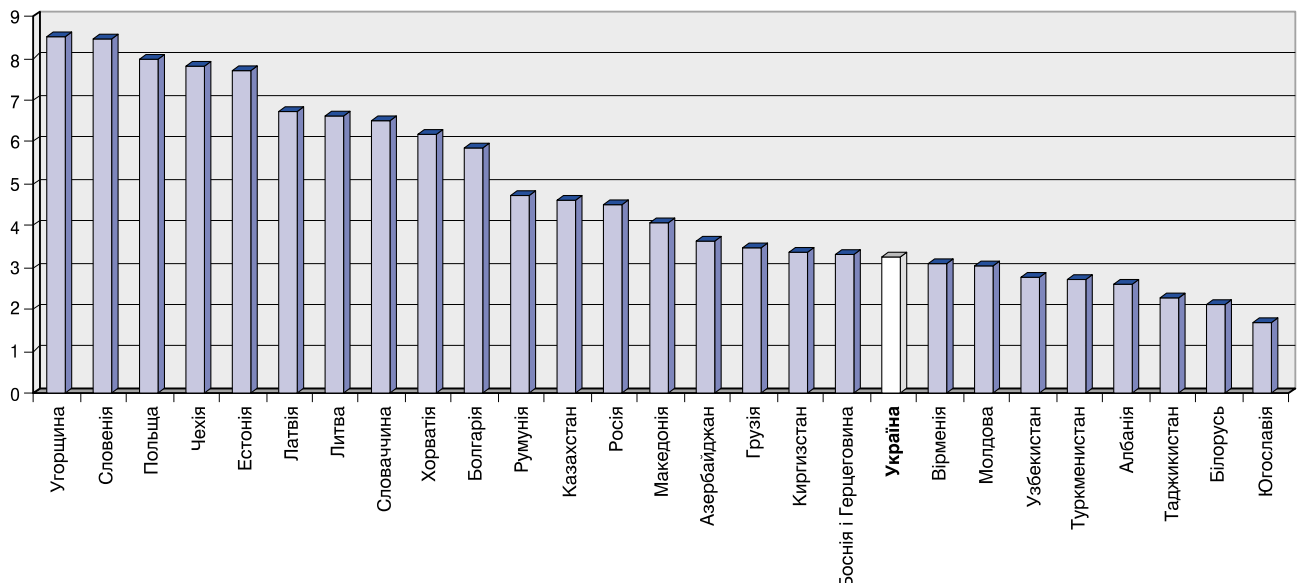
Загалом, серед негативних рис міжнародного іміджу України помітними є схильність до декларацій, не завжди підкріплених практичними справами, а також до невиконання взятих на себе зобов'язань.

1.3. ОЦІНКА УКРАЇНИ МІЖНАРОДНИМИ ФІНАСОВИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ І РЕЙТИНГОВИМИ АГЕНТСТВАМИ

Авторитетні міжнародні організації періодично складають рейтинги країн світу (регіону) на основі загальновизнаних критеріїв. Серед них — рівень демократії, стан і конкурентоспроможність економіки, свобода ЗМІ, рівень корупції і злочинності і т.п. Позиція України в загальному рейтингу країн регіону (світу) відображає як позитивні, так і негативні риси її іміджу. Проведений УЦЕПД аналіз експертних оцінок свідчить, що по ключових показниках зберігається тенденція явного аутсайдерства України.

Показовим є рейтинг держав, що періодично наводиться в журналі Central European Economic Review. Він базується на комплексній оцінці відразу кількох важливих показників. Згідно з рейтингом, визначеним на початку 2000 р., серед 27 постсоціалістичних держав Україна (як і роком раніше) була лише на 19-му місці.

Рейтинг постсоціалістичних країн

¹⁸ Мова йде про зобов'язання України ввести в дію нові кримінальний, кримінально-процесуальний, цивільний і цивільно-процесуальний кодекси, а також закони про правову і судову реформи, правову політику в сфері захисту прав людини.

Як видно із діаграми¹⁹, Україна посідає позицію між Боснією і Герцеговиною та Вірменією — це держави, які ще зовсім недавно вели воєнні дії і мають виснажену економіку. Україна опинилася лише на дев'ятому місці серед країн колишнього СРСР, що аж ніяк не корелюється зі стартовими умовами на рубежі 1991 р. Уявлення про ще не вирішені Україною проблеми дають окремі складові наведеної на діаграмі оцінки²⁰:

ліквідність цінних паперів	14 місце
інтеграція у світову економіку	15 місце
платіжний баланс	15 місце
політична стабільність	17 місце
продуктивність	19 місце
стабільність законодавства	19 місце
стабільність цін	20 місце
стабільність національної валюти, інвестиційний клімат	21 місце
стійкість економіки	21 місце
етика бізнесу	21 місце

Наведені нижче позиції України в інших міжнародних рейтингах відображають також невисокий рівень її конкурентоспроможності, економічної свободи і відкритості української економіки. Водночас, іноземні експерти наголошують на високому рівні корупції, тіншової економіки, а також

на відсутності належного захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ

Цей показник дозволяє порівнювати економічний розвиток країн як з ринковою, так і з перехідною економікою (див. таблицю). Рейтинг конкурентоспроможності складають експерти Всесвітнього економічного форуму. Так, у 1998 р. серед 53 країн світу (на які припадає 95% світового виробництва і торгівлі) Україна була на останньому місці. У 1999 р. в аналогічному списку з 59 країн Україна посіла 58-е місце (останньою була Росія)²¹.

Рейтинг конкурентоспроможності країн у 1999 р.

1	Сінгапур	48	В'єтнам
2	США	49	Єгипет
3	Гонконг	50	Венесуела
4	Тайвань	51	Бразилія
5	Канада	52	Індія
38	Угорщина	53	Еквадор
39	Чехія	54	Колумбія
43	Польща	55	Болівія
44	Туреччина	56	Болгарія
45	Словаччина	57	Зімбабве
46	Сальвадор	58	Україна
47	ПАР	59	Росія

Очевидно, що Україна сьогодні не може конкурувати з розвинутими країнами Заходу і визначене їй 58-е місце у рейтингу відповідає стану вітчизняної економіки.

ЕКОНОМІЧНА СВОБОДА

За цим показником авторитетного американського видання Wall Street Journal, обрахованим для 156 країн світу, Україна належить до категорії країн з характеристикою «переважно невилізна економіка». Такі країни мають показники в діапазоні 3,00–3,99; Україна отримала 3,8 балів.

ВІДКРИТІСТЬ ЕКОНОМІКИ

За даними експертів Світового банку, в 1999 р. економіка України оцінювалась як «закрита». Міжнародна фундація The Heritage Foundation, спільно з редакцією журналу Wall Street Journal, вже вп'яте складають свій власний рейтинг, який віддзеркалює готовність країни функціонувати як відкрита економічна система (див. таблицю, в якій із загального рейтингу викремлені країни СНД та Балтії).

Рейтинг відкритості економік країн СНД та Балтії²²

Країна	Місце серед 161 країн
Естонія	18
Латвія	61
Литва	72
Молдова	97
Росія	106
Вірменія	107
Грузія	116
Україна	124
Киргизстан	135
Казахстан	137
Білорусь	140
Азербайджан	143
Таджикистан	147
Узбекистан	148
Туркменистан	149

Таким чином, за рівнем відкритості економіки в 1998 р. Україна була лише восьмою серед країн колишнього СРСР. Нас обігнали не лише держави Балтії (вони мали певні переваги в 1991 р.), але й Вірменія, Молдова і РФ. А це вже важко пояснити об'єктивними причинами.

¹⁹ Використовується 10-бальна шкала оцінок, де «0» — найгірший показник, «10» — найкращий показник.

²⁰ The Central European Economic Review, December 1999, p.15.

²¹ Global Competitiveness Report 1999. — World Economic Forum, 13 July 1999.

²² Рейтинг открытости экономики The Heritage Foundation. — Внешняя торговля, 1999, №1, с. 45.

КОРУПЦІЯ

За показниками корумпованості Україна стабільно входить до групи світових «лідерів». Згідно з міжнародним індексом корупції за 1999 р., Україна посіла 21-е місце (поряд з Кенією) у списку найбільш корумпованих країн світу. За результатами опитування авторитетного британського тижневика Economist, у 1998 р. Україна одержала найвищий бал за рівнем корумпованості серед 97 країн світу²³. За оцінками експертів Всесвітнього економічного форуму, в 1999 р. Україна посіла третє місце (після Болівії і Колумбії) серед 59 країн світу з найвищим рівнем корупції у політиці.

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА

За минулорічними оцінками ЄБРР, частка тіньового сектору економіки в Україні²⁴ сягає 49% ВВП. У зверненні Верховної Ради України до Конгресу США (жовтень 1999 р.) стверджувалось, що нелегальний сектор економіки України збільшився з 40% до 55%. Експерти Світового банку ще в 1995 р. оцінювали частку тіньового сектору української економіки на рівні 47-51% ВВП²⁵. Таким чином, на думку міжнародних експертів, рівень тіньової економіки в Україні протягом п'яти років залишається критично високим і не має тенденції до зменшення.

ЗАХИСТ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Міжнародні експерти вважають серйозним ударом по іміджу України надзвичайне (за масштабами) поширення порушень прав інтелектуальної власності. Мова йде про стрімке нарощування обсягів «чорного ринку» піратської продукції, у т.ч. друкованих видань, комп'ютерних програм, аудіо-та відеопродукції тощо). На Форумі Європейської економічної комісії ООН по захисту та забезпеченню дотримання прав інтелектуальної власності (жовтень 1998 р.) було підкреслено, що відсутність адекватних механізмів реалізації прав інтелектуальної власності стримує надходження зовнішніх інвестицій.

Україна сприймається іноземними партнерами як «сіра територія» збуту неліцензійної продукції. У 1999 р. Міжнародна асоціація виробників фонограм внесла Україну (разом із РФ і Болгарією) до списку «проблемних» країн²⁶. За оцінками Міжнародної асоціації виробників програмного забезпечення та інформаційних технологій, рівень комп'ютерного піратства в Україні сягає 90%²⁷. Міжнародний союз інтелектуальної власності наголошує, що дуже високий (90%) рівень розповсюдження піратської продукції в Україні спостерігається вже четвертий рік поспіль²⁸.

МІЖНАРОДНИЙ КРЕДИТНИЙ РЕЙТИНГ

У січні 2000 р. рейтингова агенція Moody's Investors Service знизила кредитний рейтинг України по іноземних валютних облігаціях з категорії «В» («спекулятивна група», яка включає держави з низькою платоспроможністю по боргах) до найнижчої категорії «С». Відтепер Україна знаходиться в одній групі з Пакистаном і Кубою. Усі іноземні облігації українського Уряду вважаються паперами, що фінансово не підкріплені²⁹. Країнам з таким рейтингом не можна розраховувати на крупні іноземні кредити, оскільки ймовірність повернення коштів вважається дуже низькою.

²³ Найвищий балом визначено рівень корупції ще в чотирьох країнах (Азербайджан, Казахстан, Росія, Узбекистан).

²⁴ Для порівняння: в Росії — 42% ВВП, Болгарії — 36% ВВП, Литві — 35% ВВП, Угорщині — 29% ВВП, Латвії — 22% ВВП.

²⁵ Ukraine: The Real Economy and Its Sectors. — The World Bank, Quarterly Abstract, Vol. II, No.1, February 1996.

²⁶ Названы главные пираты звукозаписи. — Сегодня, 28 января 2000г., с.2.

²⁷ Аналогічно оцінюється ситуація ще в кількох країнах — в Росії, Болгарії, Китаї, Індонезії та В'єтнамі.

²⁸ Романець Д. Автор думкою багатіє? — Політика і культура, 1999, №3, с.34-37.

²⁹ Найнижчий рейтинг має Еквадор, який допустив дефолт по зовнішніх зобов'язаннях.

Таким чином, оцінки провідних міжнародних фінансових інституцій і рейтингових агентств однозначно вказують на невідповідність української економіки критеріям ефективного розвитку.

1.4. СТАВЛЕННЯ ДО УКРАЇНИ З БОКУ ІНОЗЕМНИХ ЕКСПЕРТІВ

Позицію іноземних ЗМІ та урядових кіл інших держав стосовно України значною мірою формують експерти, які працюють на українському напрямі. Ось чому їх оцінки внутрішньої ситуації в Україні, її зовнішньої політики, а також ролі і місця України в світі — це дуже важлива складова формування міжнародного іміджу нашої держави.

У лютому 2000 р. УЦЕПД провів три експертних опитування — в Росії, Польщі, а також серед західних експертів, які працюють в Україні³⁰. Вагомість оцінок західних дипломатів, бізнесменів і фахівців полягає в тому, що вони протягом тривалого часу проживають і працюють у нашій країні, а тому добре обізнані з внутрішньою ситуацією. Таким чином, це своєрідний «іноземний погляд на Україну зсередини».

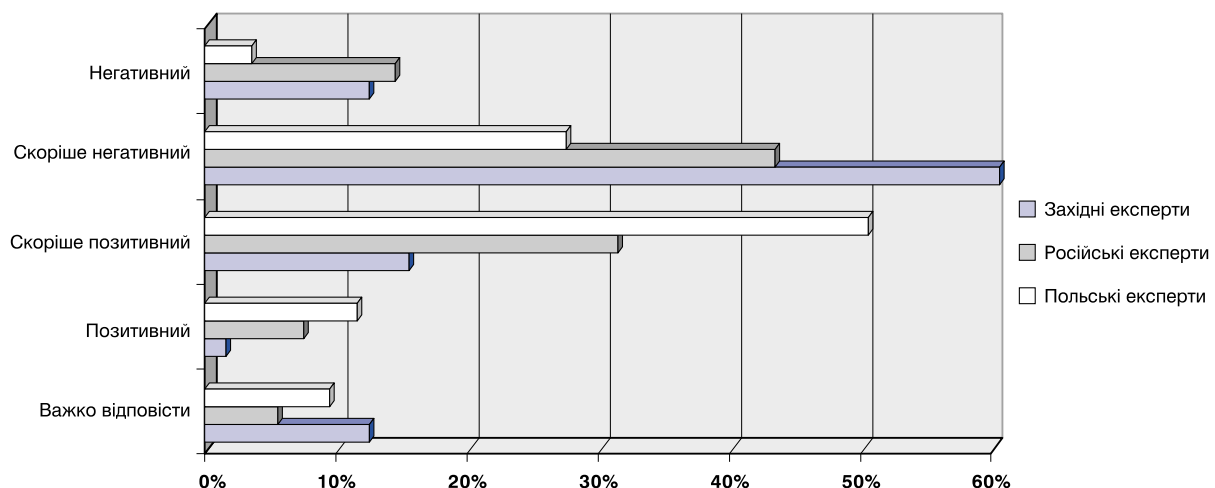
Нижче наведено аналіз відповідей іноземних експертів стосовно міжнародного іміджу України, її міжнародних контактів, позицій України на світових ринках, інвестиційного клімату, внутрішньої ситуації в Україні, умов перебування іноземців в Україні, а також місця нашої держави у світі.

ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ

Більшість (72%) західних експертів оцінюють міжнародний імідж України негативно. Така ж оцінка переважає серед російського державного, наукового і бізнесового істеблшменту: 57% опитаних визначають його як негативний. Серед польських експертів панує інша думка — 61% респондентів позитивно оцінюють міжнародний імідж України.

Більшість західних і російських експертів вважають також **несприятливою динаміку формування** українського іміджу (65% західних і 83% російських експертів фіксують погіршення або відсутність істотних змін, тобто відзначається **консервація негативу**). Натомість, більшість (54%) польських експертів дотримуються думки, що міжнародний імідж України покращується.

Оцінка міжнародного іміджу України,
% опитаних

³⁰ У Росії і Польщі було опитано по 100 представників президентських і урядових структур, депутатів парламентів, співробітників авторитетних неурядових аналітичних структур, впливових банкірів і бізнесменів, які працюють з українськими партнерами. В Україні опитування проводилося серед 100 співробітників посольств західних держав, представництв міжнародних організацій і фондів, відомих у світі фірм, що мають свої представництва в Україні. В аналітичній доповіді використано лише окремі результати опитувань. Повністю вони опубліковані в наступних матеріалах цього номеру журналу.

ОЦІНКА МІЖНАРОДНИХ КОНТАКТІВ УКРАЇНИ

Західні експерти досить критично оцінюють характер відносин України з іншими державами і міжнародними організаціями. На підтримку такого висновку можна навести наступні результати експертних опитувань.

Західні експерти досить скептично оцінюють характер двосторонніх відносин України з багатьма державами. Наприклад, відносинам України з Чехією негативні оцінки (нестабільність, декларативність, стагнація, погіршення) виставили 58% західних експертів, з Німеччиною і Росією — 57%, Великою Британією — 56%, США — 54%, Францією — 47%. Водночас, відзначено певний прогрес двосторонніх відносин України: з Польщею (48%), США і Канадою (36%), Ізраїлем (29%), Нідерландами (29% експертів).

Скептично оцінюється співробітництво України з міжнародними організаціями. Негативну оцінку відносин України з ЄС дали 65% опитаних, з СНД — 62%, МВФ — 59%, РЄ — 56%, ЄБРР — 55%, НАТО — 53%. Значна частина експертів утрималися від будь-яких оцінок відносин України з Ташкентським Договором (79%), ГУУАМ (64%), ЗЄС (60%), ООН (42%) і ОБСЄ (33%).

Оцінки міжнародних контактів України на європейському напрямі, зроблені польськими і російськими експертами, відрізняються від оцінок західних експертів. І поляки, і росіяни помітили більший прогрес України на шляху інтеграції до Європи³¹. Можливо, це відображає дещо завищені власні очікування Польщі і водночас — ревниве ставлення РФ до будь-яких спроб України активізувати відносини із Заходом.

Усі три групи експертів відзначили послаблення східного вектору зовнішньої політики України: негативно оцінюється розвиток її відносин з Росією, Білоруссю, СНД і Ташкентським Договором.

Стримано оцінюється політика України стосовно держави, яку представляє сам експерт. Відкритою і дружньою її назвали лише 23%, ще 22% респондентів — прагматичним партнерством. Водночас, майже

третина (30%) опитаних відзначає декларативність і млявість української політики, 7% — подвійні стандарти, 7% — охарактеризували її як зорієнтовану на отримання переважно вигоди для України.

З точки зору інтересу до України і формування її іміджу, показовою є оцінка висвітлення української проблематики в ЗМІ країн, які представляють опитані експерти. Більшість (51%) із них вважають, що Україна висвітлюється переважно критично, 25% — що фактично не висвітлюється; ще 23% — що висвітлюється нейтрально. Триовожною ознакою ставлення до України в державі, яку представляє експерт, є наступний результат опитування: *більшість (56%) респондентів вважають, що в їхніх країнах ставлення до українських громадян є «байдужим», лише 16% — стверджують, що наших громадян сприймають там «як рівних» і ще 4% — «як людей другого сорту». Ці оцінки заслуговують особливої уваги українських політиків і дипломатів, оскільки їх виставили представники розвинених західних держав, які мали можливість близько познайомитися і з Україною, і з українцями.*

Характеристика західними експертами міжнародних контактів України підтверджує оприлюднені раніше³² висновки експертів УЦЕПД: з боку України мають місце завищені очікування, не завжди підкріплені конкретними діями політичні декларації, неврахування реальних можливостей і наявних ресурсів. У відносинах з іншими державами і міжнародними організаціями (наприклад, з НАТО) Україна бере на себе надто багато зобов'язань, які об'єктивно не в змозі виконати.

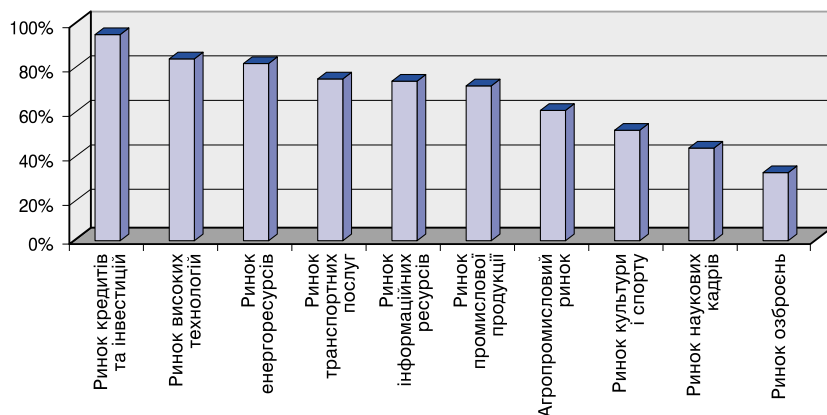
ОЦІНКА УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Оцінки західними експертами позицій України на основних світових ринках є невисокими; вони відповідають нинішнім реаліям (див. діаграму на наступній сторінці). Так, мінімальний і слабкий вплив України на ринках кредитів та інвестицій відзначили 94% респондентів, високих технологій — 83%, енергоресурсів — 81%, транспортних послуг — 74%, інформаційних ресурсів — 73%, промислової продукції — 71%, на агропромисловому ринку — 60% опитаних. Певні успіхи України західні експерти помітили лише на ринках озброєнь, наукових кадрів, культури і спорту.

³¹ Результати експертних опитувань опубліковані в цьому номері журналу.

³² «Воєнна реформа в Україні: старт чи черговий фальстарт?» (Аналітична доповідь Українського центру економічних і політичних досліджень). — Національна безпека і оборона, 2000, № 1, с. 14-16.

Вплив України на міжнародних ринках є «мінімальним» або «незначним» % опитаних

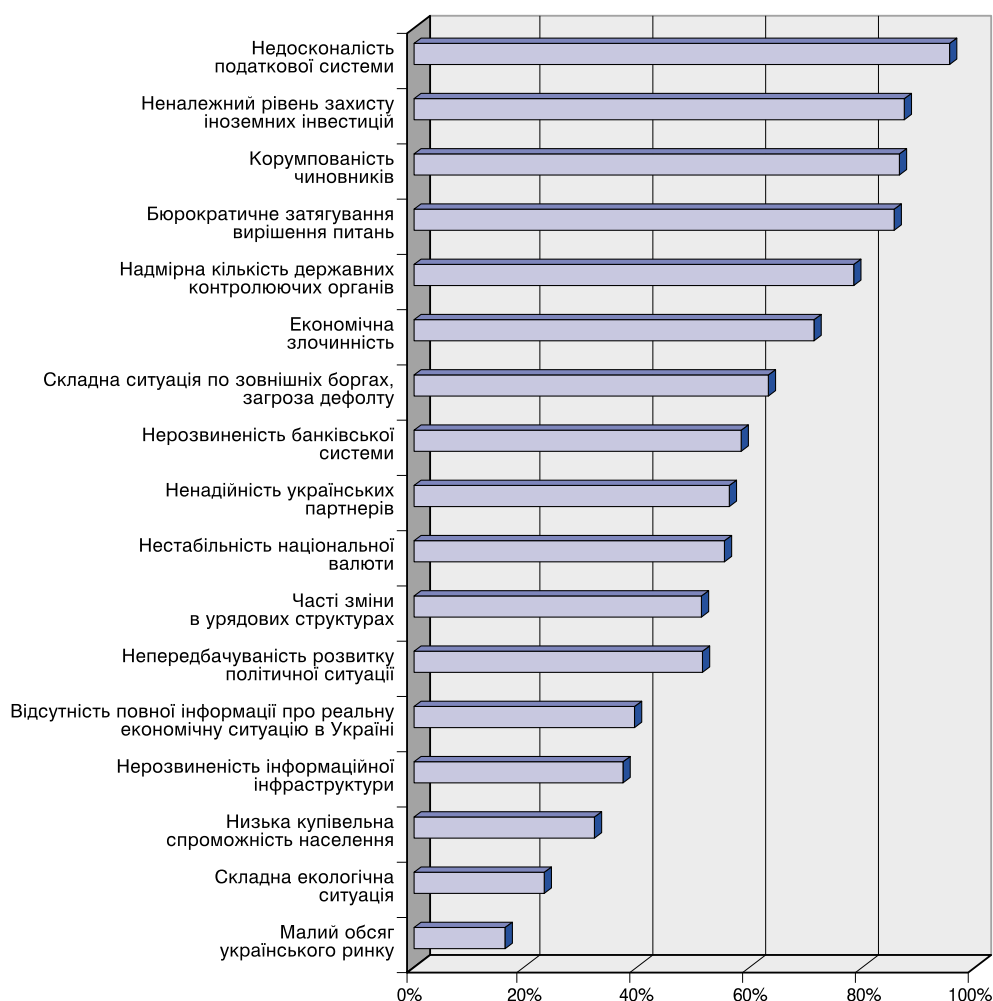
Така характеристика місця і ролі України на світових ринках по основних позиціях повністю співпадає з результатами опитувань, проведених в Росії і Польщі. Як суб'єкт світової економіки Україна оцінюється трьома групами експертів одночасно — як економічно відстала і маловпливова держава. Таким чином, **опитування експертів підтвердили розрив між порівняно високим рівнем політичного діалогу і неадекватною економічною основою зовнішньої політики України.**

ЧИННИКИ, ЩО СТРИМУЮТЬ НАДХОДЖЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ І ВЕДЕННЯ ІНОЗЕМНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Західні експерти серед групи чинників, що негативно вплинули на імідж України у 1999 р., насамперед, відзначили **невиконання зобов'язань перед іноземними кредиторами (53%) і проблеми, що виникли в іноземних інвесторів (50%).** Оцінюючи ситуацію в цілому, експерти вважають, що в першу чергу іноземному бізнесу в Україні заважають недосконалість податкової системи, неналежний рівень захисту іноземних інвестицій, корумпованість чиновників (див. діаграму).

Приємно, що західні експерти досить високо оцінюють ділові якості українських партнерів, з якими вони працюють в Україні (15% опитаних назвали їх фахівцями найвищого рівня, 35% — відзначили досвідченість і високу кваліфікацію, 29% — середній професійний рівень і лише 6% — низький). Створення нормальних умов для ведення бізнесу в Україні визначається як важливий чинник формування її позитивного іміджу.

Чинники, що негативно впливають на ведення іноземного бізнесу в Україні, % опитаних

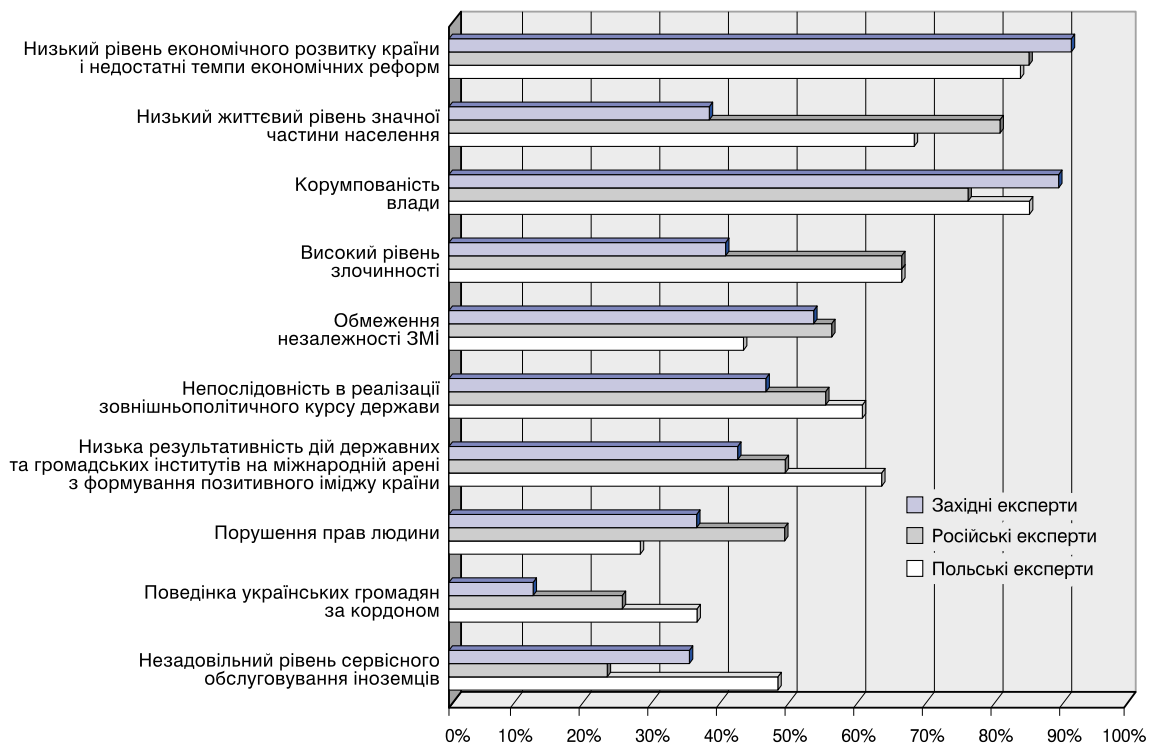

ОЦІНКА ВНУТРІШНЬОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Західні експерти визначили перелік внутрішніх факторів, що негативно впливають на міжнародний імідж України (див. діаграму). Він співпадає з оцінками російських і польських експертів, міжнародних експертних організацій та ЗМІ.

новників (80% опитаних), рівень сервісу (75%), якість ЗМІ (71%), зовнішній вигляд вулиць, стан комунального господарства (64%), система транспортного забезпечення і зв'язку (63%). Водночас, 81% експертів позитивно оцінили ставлення до них місцевого населення, 70% — рівень культури у публічних місцях (див. діаграму на наступній сторінці).

Фактори, що негативно впливають на міжнародний імідж України, % опитаних

Західні партнери підтримують більш рішучі реформаторські зусилля Уряду України, які б забезпечили внутрішню стабільність і незворотність демократичних перетворень у державі. Їх сподівання на краще ілюструє наступний факт: 71% експертів вважають, що найбільший позитивний вплив на імідж України у 1999 р. мало призначення Прем'єр-міністром реформатора В.Ющенка.

ОЦІНКА УМОВ ПЕРЕБУВАННЯ ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

Враження західних експертів від тривалого проживання і роботи в Україні є позитивними, однак досить критичними. Негативно характеризується поведінка чи-

ОЦІНКА РОЛІ І МІСЦЯ УКРАЇНИ У СВІТІ

Переважна більшість (83%) західних експертів вважають Україну маловпливовою європейською державою, що знаходиться у пошуках свого місця у світі. Водночас, до міжнародного образу України додаються і такі риси: держава, що знаходиться під російським впливом (так вважають 63% опитаних), держава «буферної зони» між Європою і Азією (55%). Як видно із діаграми на наступній сторінці, польські експерти поділяють точку зору їх західних колег. Для росіян же, Україна — це, насамперед, держава, знаходиться під впливом Заходу (на цьому наголошують 80% опитаних); се-

Негативні оцінки умов перебування іноземців в Україні, % опитаних

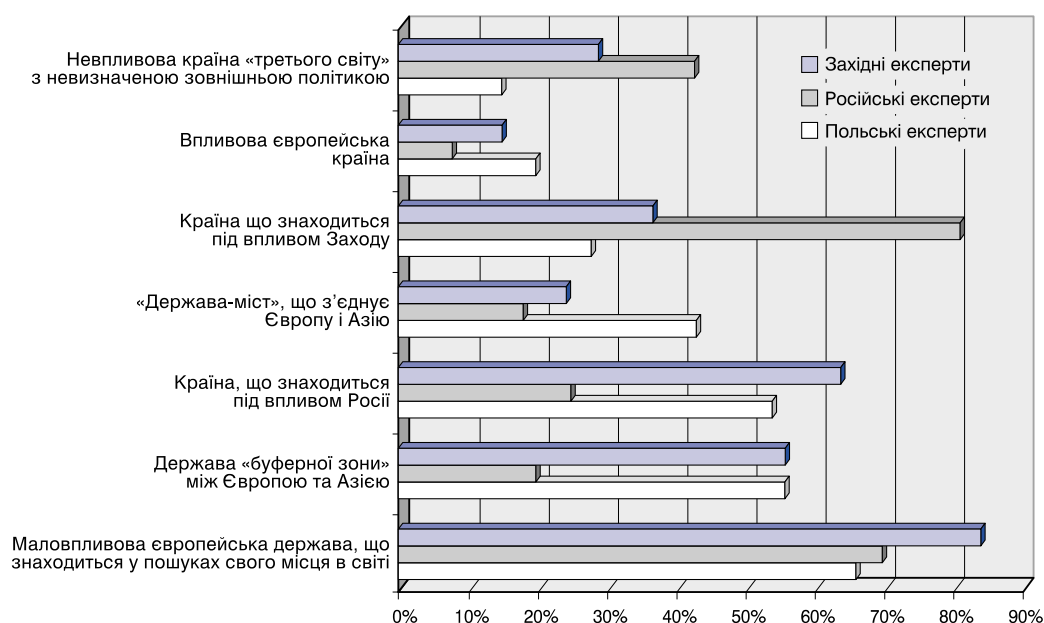
ред більш жорстких оцінок — маловпливова європейська держава (69%), невливова країна «третього світу» з невизначеною зовнішньою політикою (42%).

Попри певну розбіжність оцінок, образ України вимальовується досить чітко — це маловпливова європейська держава «буферної» зони, яка ґрунтує свою власну політику на балансі інтересів Заходу і Росії. Примітно, що 74% громадян нашої держави погоджуються з характеристикою України як маловпливової європейської держави³³.

МОЖЛИВІ НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ

Західні експерти визначили два пріоритетні напрями — це активізація економічних реформ (90% опитаних) і посилення боротьби з корупцією і злочинністю (81%). Наголошується також на необхідності розвитку сервісного обслуговування іноземних громадян (43%), забезпеченні ефективного захисту прав і свобод людини (42%) і посиленні ефективності зовнішньополітичної діяльності (31%). Таким чином, покращання ситуації в Україні західні експерти пов'язують із рішучими діями Уряду по реформуванню економіки, боротьбі з корупцією, подальшій демократизації суспільства. Більш важливим для формування позитивного іміджу України їм уявляється вирішення внутрішніх проблем (міжнародний напрям не вважається основним у цьому контексті).

Роль і місце України у світі, % опитаних

³³ Опитування громадян України проведене 25 січня — 5 лютого 2000р. соціологічною службою УЦЕПД; опитано 2010 респондентів в усіх регіонах країни.

ВИСНОВКИ

Створений іноземними ЗМІ образ України є досить поверховим, фрагментарним і переважно негативним. Потенціал України, багатство її землі, історії, культури і народу залишаються для світової спільноти *terra incognita*.

Україна посідає далеко не останні місця в рейтингах міжнародних організацій, однак по основних показниках зберігається тенденція явного аутсайдерства. Оцінки провідних міжнародних фінансових інституцій і рейтингових агентств однозначно вказують на невідповідність української економіки критеріям ефективного розвитку. Експерти наголошують на високому рівні корупції, тіньової економіки, а також відсутності належного захисту прав інтелектуальної власності в Україні.

Опитування експертів підтвердили розрив між порівняно високим рівнем політичного діалогу і неадекватною економічною основою зовнішньої політики України. Серед негативних рис міжнародного іміджу України помітними є схильність до декларацій, не завжди підкріплених практичними справами, а також до невиконання взятих на себе зобов'язань.

Покращання ситуації в Україні західні експерти пов'язують з рішучими діями Уряду по реформуванню економіки, боротьбі з корупцією, подальшій демократизації суспільства. Більш важливим для формування позитивного іміджу України їм уявляється вирішення внутрішніх проблем.

Покращити імідж держави не можна лише шляхом активізації зовнішньої політичної діяльності. Політичний діалог із зарубіжними партнерами не дасть відчутного результату без прискорення економічних реформ, підвищення життєвого рівня населення, утвердження демократичних засад у суспільстві.

2. НАСКІЛЬКИ ІМІДЖ УКРАЇНИ ВІДПОВІДАЄ ДІЙСНОСТІ?

У попередньому розділі визначено основні риси іміджу України, а також чинники, що негативно впливають на його формування. Неупереджений аналіз ситуації в Україні і навколо неї, результати якого викладені в цьому розділі, дає можливість стверджувати наступне. Досить різкі і переважно негативні оцінки іміджу України загалом відповідають дійсності. Щоб виправити ситуацію, Уряд має зосередити зусилля на вирішенні визначених проблем, бо інакше дзеркало світової громадської думки і надалі буде відбивати непривабливий образ України. Якщо ж оцінки іноземних партнерів (організацій, експертів, ЗМІ) не мають під собою підґрунтя, мову треба вести про більш активну інформаційну політику України. Необхідно доносити до міжнародної спільноти правду про нашу державу, пропагувати її надбання і цінності, розкривати ще не реалізований потенціал співпраці.

Аналіз чинників, що негативно впливають на імідж України в світі, подано у розрізі окремих сфер: економічної, політичної, соціальної, гуманітарної та інформаційної.

2.1. ЕКОНОМІЧНА СФЕРА

Стан економіки України оцінюється на рівні макропоказників, які публікуються в іноземних ЗМІ. Дається також стисла оцінка інвестиційного клімату в Україні, структури її зовнішньої торгівлі, конкурентоспроможності економіки, банківської системи і проблем зовнішнього боргу.

ОСНОВНІ МАКРОЕКОНОМІЧНІ ПОКАЗНИКИ

ВВП і обсяги виробництва. Протягом десяти років в Україні спостерігалось падіння

обсягів промислового і сільськогосподарського виробництва (див. таблицю). Валовий внутрішній продукт за цей період скоротився майже у п'ять разів — з \$158 млрд. у 1989 р. до \$32 млрд. у 1999 р.

У 2000-2001 рр. західні фахівці³⁵ прогнозують зростання ВВП у країнах Балтії, а також у більшості країн Центральної та Східної Європи (див. наступну таблицю). В Україні на 2000 р. прогнозується нульова динаміка ВВП, а в 2001 р. — його зростання на 2,5%. Як видно, оцінки західних експертів є досить поміркованими. Вони не зовсім корелюються з планами Уряду України досягти більших темпів зростання ВВП.

Динаміка ВВП та обсягів виробництва в Україні³⁴,
% до попереднього року

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
ВВП	-3,4	-11,6	-13,7	-14,2	-23,0	-12,2	-10,0	-3,2	-1,7	-0,4
Промислове виробництво	-0,1	-4,8	-6,4	-8,0	-27,3	-12,0	-5,7	-1,8	-1,5	4,3
Сільськогосподарське виробництво	-3,7	-13,0	-8,3	+1,5	-16,5	-3,6	-9,5	-0,8	-8,0	-5,7

³⁴ Статистичний бюлетень. — Державний комітет статистики України, 1990-1999рр.

³⁵ Erste Bank Research. — The Central European Economic Review, December 1999, p.28-29. Британський тижневик The Economist також не прогнозує в 2000 р. зростання ВВП України.

Динаміка ВВП, % до попереднього року

	1998	1999 (оцінка)	2000 (прогноз)	2001 (прогноз)
Болгарія	3,5	0,0	2,5	3,5
Хорватія	2,3	-1,0	2,0	3,5
Чехія	-2,3	-0,5	1,2	3,0
Естонія	4,0	0,5	4,5	5,0
Угорщина	5,1	3,9	4,0	4,5
Латвія	3,8	1,0	3,5	4,0
Литва	5,1	0,5	3,5	4,0
Польща	4,8	3,7	4,5	5,0
Румунія	-7,3	-4,5	1,0	2,5
Росія	-4,6	0,0	1,0	2,5
Словаччина	4,4	1,8	1,1	2,5
Словенія	3,9	2,7	3,5	4,0
Україна	-1,7	-0,4	0,0	2,5

Бюджет. Україні поки що не вдається подолати стійкий імідж держави, яка живе не за достатком. За роки незалежності державний бюджет України не був виконаний жодного разу — рівень його виконання не перевищував 75-85%. На 2000 р. схвалено бюджет з нульовим дефіцитом. Однак, уникнути дефіциту навряд чи вдасться: за нашими оцінками, з урахуванням накопичення бюджетної заборгованості, він становитиме не менше 3% ВВП.

Валютний курс. Стабільність національної валюти — це важлива складова іміджу держави. На жаль, Уряд і Національний банк України жодного разу не витримали визначеної межі валютного коридору. Стабільність гривні забезпечувалася переважно шляхом встановлення адміністративних обмежень. Побічними результатами

цього стали зменшення обсягів експортно-імпорتنних операцій (на 14,5% в 1999 р.) і прямих іноземних інвестицій (майже у півтора рази в 1999 р.), а також вплив з України іноземного капіталу (\$264 млн. в 1999 р.).

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ КЛІМАТ

Незначні обсяги внутрішніх та іноземних інвестицій відображають несприятливий інвестиційний клімат в Україні. Покращання ситуації неможливе без надійного захисту приватної власності, обмеження адміністративного втручання в економічні процеси з боку держави, сприятливої і стабільної податкової політики.

Перешкодою на шляху залучення стратегічних інвесторів в Україну є **відсутність реальної приватної власності на землю**. Без цього неможливо розвивати банківську систему (немає надійної застави) і підприємництво.

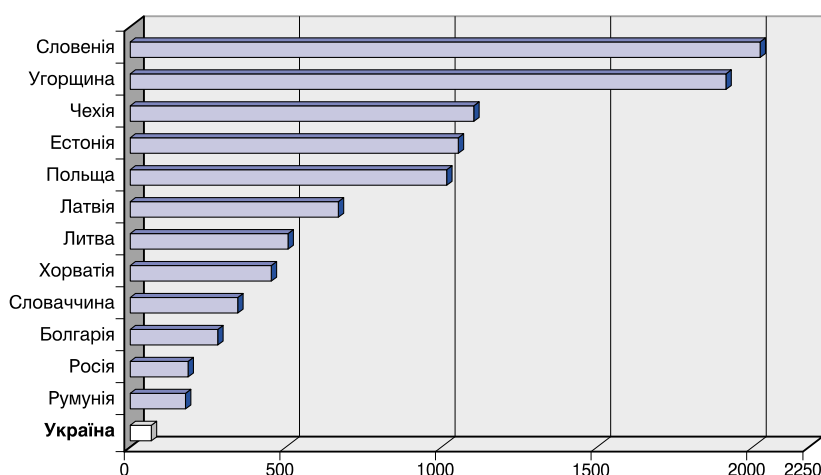
Законодавча база України є суперечливою, нестабільною і малозрозумілою для іноземних інвесторів. Так, лише іноземну підприємницьку діяльність в Україні регулюють понад 130 законодавчих актів. Умови ведення бізнесу ускладнює наявність близько 100 контролюючих державних органів. За даними Київського міжнародного інституту соціології, 80% підприємців вважають, що без «неформальних відносин» з місцевими чиновниками вони не змогли б вести свій бізнес в Україні.

Низькою є ефективність державного регулювання економіки. Наприклад, внаслідок непередбачених дій влади з агропромислового сектору витіснені майже всі приватні фірми, у т.ч. іноземні. Енергетика вже досягла боргового колапсу, вийти з нього буде важко навіть за умови запровадження надзвичайного стану в цій галузі.

Приватизація мала б створити ефективного власника і обмежити державне втручання в економіку (і тим самим підняти імідж України), однак вона не дала очікуваних результатів. Одна з причин — паралельно не було введено жорстких бюджетних обмежень, не створено рівних і прозорих правил для всіх підприємств. І сьогодні продовжується практика надання пільг «стратегічним» і «пріоритетним» підприємствам, списується податкова заборгованість тощо.

Неефективна і непередбачувана податкова політика негативно впливає на інвестиційний клімат і, відповідно, на міжнародний імідж України. Сьогодні вона спрямована на максимальне наповнення доходної частини бюджету, а тому не стимулює ви-

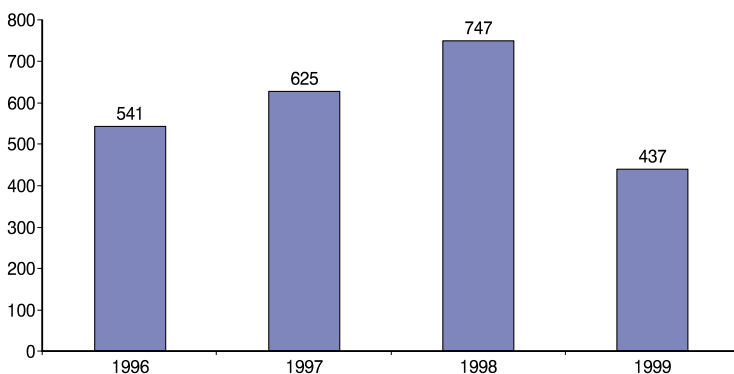
Обсяг прямих іноземних інвестицій на душу населення, \$

робництво. Офіційне податкове навантаження в Україні є у півтора рази вищим, ніж у країнах з таким же рівнем ВВП³⁶. Податкове законодавство постійно змінюється. Лише протягом 1997–1998 рр. було прийнято майже 200 змін і доповнень до Закону України «Про податок на додану вартість», однак і після цього закон потребує серйозного доопрацювання.

Як свідчить наступна діаграма, протягом кількох років мало місце зростання зовнішніх інвестицій в Україну. Помітний спад у 1999 р. обумовлюється, зокрема, політичними причинами (президентські вибори), а також адміністративними обмеженнями на валютному ринку, запровадженими з початком фінансової кризи у вересні 1998 р. Загалом же обсяги прямих іноземних інвестицій аж ніяк не відповідають потребам відродження економіки України — за різними оцінками, для цього потрібно \$25–40 млрд. протягом 5–10 років.

Динаміка прямих іноземних інвестицій (нетто) в Україну³⁷, \$ млн.

Для того, щоб в Україну пішли крупні інвестиції, треба не «заманювати» пільгами окремих інвесторів, а створювати загальні сприятливі умови для притоку інвестицій. Марно сподіватися на значні надходження іноземних інвестицій без відновлення внутрішнього інвестування. Внутрішні ж інвестиції у 1999 р. скоротилися на 28% (з \$5,7 млрд. у 1998 р. до \$4,09 млрд. у 1999 р.)³⁸.

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ

За оцінками Служби безпеки України, сектор тіньової економіки вже «фактично зрівнявся з офіційним»³⁹. Окремі експерти оцінюють обсяги тіньової економіки на рівні 50–70% ВВП. У тіньовому обігові знаходиться 40–50% грошової маси.

До найбільш корумпованих галузей відносять енергетику. Лише за останні чотири місяці 1999 р. тут виявлено 3900 злочинів, з яких 476 — це розкрадання коштів у великих і особливо великих розмірах⁴⁰.

Великих масштабів набули зловживання у бюджетній сфері. Сприятливі для корупції умови тут створює система надання пільг в оподаткуванні, сплаті мита, отриманні кредитів. Із отриманих під гарантії Уряду кредитів повертаються лише 15%, з них грошима — лише 5%. Так, на 1 жовтня 1999 р. підприємства — позичальники не повернули до державного бюджету \$943 млн. Рішення про надання кредитів під гарантії Уряду приймаються, як правило, у закритому режимі; конкурси проектів на отримання кредитів або державних замовлень на постачання продукції проводяться формально.

Криміналізованою є сфера зовнішньої економічної діяльності. Протягом минулого року тут викрито майже 2000 злочинів. Понад 6000 українських підприємств мають заборгованість по зовнішніх економічних операціях, яка перевищує 5 млрд. грн. Примітно, що 70% цієї заборгованості утворено в результаті операцій між фіктивними фірмами, в ході яких гроші перетікають до офшорних зон⁴¹.

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ЕКОНОМІКИ

Позиції України на світових ринках значною мірою залежать від технологічної бази, ефективності використання інвестицій, а також енергоємності виробництва. Оцінка цих складових свідчить про відсутність передумов для помітного нарощування експорту вітчизняної продукції і загалом — на підняття економіки протягом найближчих років.

³⁶ За розрахунками експертів Гарвардського інституту міжнародного розвитку.

³⁷ Основні макроекономічні показники соціально-економічного розвитку України за 1999 р. — Державний комітет статистики України, с. 3.

³⁸ Макроекономічна ситуація в Україні на рубежі 1999–2000 рр. — Центр ринкових реформ, 1999, с. 2.

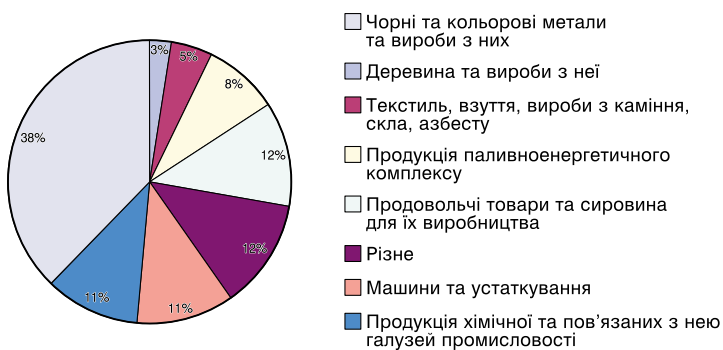
³⁹ Деркач Л. Тотальний контроль за політструктурами — это миф. — Зеркало недели, 5 февраля, 2000 г., с. 3.

⁴⁰ Менжуліна Л. Хто ховає наші грошки у банках та по кутках? — Голос України, 30 грудня 1999 р., с. 4.

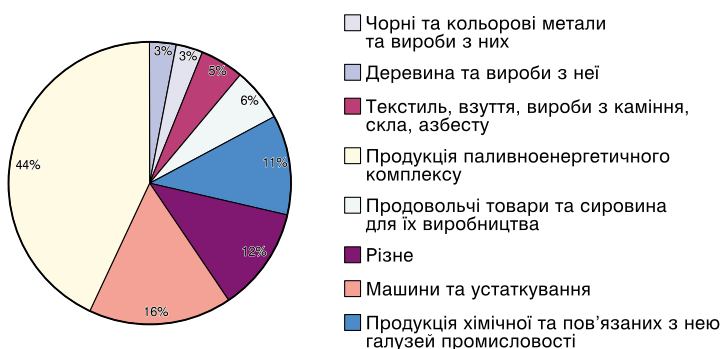
⁴¹ За даними Державної податкової адміністрації (ДПА), українські банки мають понад 100 кореспондентських рахунків в Науру і Вануату — це острівні країни Тихого океану. ДПА відомо, що деякі керівники океанійських банків мешкають у Києві, звідси ж проводяться офшорні операції. Протягом 1999 р. виявлено 4179 фіктивних фірм, однак за фактами їх виявлення відкрито лише 479 кримінальних справ (Комаренко Т. Каждому по труду? — Столичные новости, 15 февраля 2000 г., с. 7).

Структура експорту України в I півріччі 1999 р.

Структура імпорту України в I півріччі 1999 р.

Структура промислового виробництва є неефективною. В економіці переважають галузі з низьким рівнем переробки — це сировинні та енергоємні галузі, які дають 57% загального обсягу промислового виробництва. Високий рівень зношеності основних фондів (40% обладнання працює понад 20 років) також знижує конкурентоспроможність вітчизняної економіки.

Неефективно використовуються енергоресурси. Україна виробляє лише 10% нафти (4 млн. тонн) і 20% природного газу (18 млрд. куб. метрів) від обсягів, які вона щорічно споживає. Питомі витрати енергії на одиницю ВВП України є у 5–6 разів вищими, ніж у розвинених державах. Серед причин — велика питома вага важкої промисловості, використання енергоємних технологій. Неефективне використання енергії стримує економічне зростання і просування вітчизняної продукції на зовнішні ринки.

СТРУКТУРА ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ

Зовнішня торгівля України відображає структурні перекоси її економіки. В структурі експорту переважають товари з низькою доданою вартістю (насамперед металургія), у структурі імпорту — енергоносії (див. діаграми, обраховані за даними платіжного балансу). Намагання розширити експорт шляхом заниження цін спровокувало **антидемпінгові процеси**⁴², що негативно впливає на міжнародний імідж України.

Загалом, вже понад 20 країн провели антидемпінгові розслідування проти українських компаній. Через відсутність досвіду і дієвої системи захисту інтересів національних виробників Україна зазнала значних втрат⁴³.

ОБСЛУГОВУВАННЯ ЗОВНІШНЬОГО БОРГУ

Спроможність обслуговувати борг є важливою складовою іміджу держави. В Україні досить поширеною є думка про великі розміри її зовнішньої заборгованості. Однак, за визнаними в світі критеріями ця заборгованість є досить помірною. Більш важливою проблемою для України є значна частка короткострокових боргів, що ускладнює їх обслуговування. Наприклад, лише протягом 2000–2001 рр. Україна має сплатити по зовнішніх боргах близько \$6 млрд. — таких ресурсів немає, відповідно загроза дефолту є реальною.

⁴² Найбільш від цього потерпає вітчизняна металургія, яка дає до 40% валютних надходжень від експорту.

⁴³ Ухвалення Верховною Радою України «Антидемпінгового кодексу» (грудень 1998 р.) відкрило нові можливості по захисту інтересів держави на світових ринках.

Викликають тривогу дуже швидкі **темпи зростання зовнішнього боргу** України. Якщо, наприклад, Німеччина такий же борг накопичувала понад 20 років, то Україна — лише п'ять років. Зовнішній борг України вже наближається до небезпечної межі (54,2% ВВП)⁴⁴. Теоретично, Україна має можливість реструктуризувати поточні зовнішні виплати та оптимізувати зовнішню заборгованість⁴⁵. Однак, реструктуризація боргу не додасть Україні поваги кредиторів, оскільки вони не впевнені, що подібна ситуація не повториться у майбутньому.

Імідж України погіршують **невирішені проблеми розрахунків із Росією**. За даними В.Ющенка, борг за спожитий Україною газ 1 лютого 2000 р. сягнув \$1,4 млрд., причому лише протягом місяця він збільшився майже на \$200 млн. Україна не має можливості ближчим часом розрахуватися за ці борги. Вислів Президента Л. Кравчука восьмирічної давнини («держава газ не краде, крадуть приватні особи») залишився основною формулою українсько-російських відносин у цій сфері. Водночас, «Газпром» постійно (і безпідставно) звинувачує Україну в несанкціонованому відборі газу і його реекспорті. Коли ж минулого року постраждала Туреччина, проблема отримала міжнародний резонанс⁴⁶. Примітно, що протягом багатьох років жоден із українських урядовців не підтвердив факту

крадіжок газу. Лише в 2000 р. офіційний Київ визнав існування проблеми несанкціонованого відбору російського газу (віце-прем'єр Ю. Тимошенко). Зрозуміло, що несанкціонований відбір газу — це порушення норм міжнародної торгівлі і не пасує європейській державі.

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

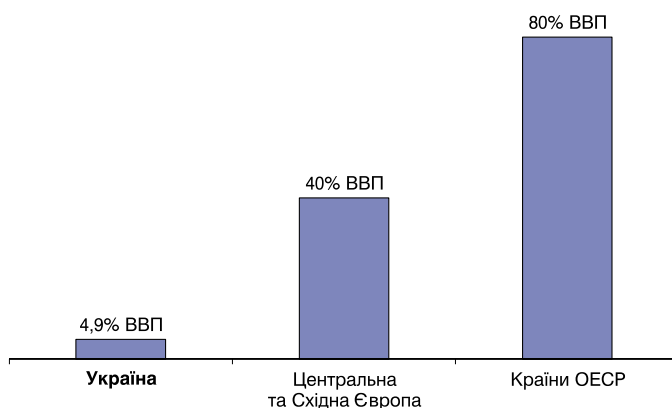
Банківська система України є слабкою і нерозвинутою, стан кредитного ринку не сприяє зростанню ділової активності. Сумарний банківський капітал України в 8,2 разів менший, ніж у країнах Центральної та Східної Європи, і в 16,3 разів менший, ніж у державах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)⁴⁷.

На початок січня 2000 р. в Україні діяли 205 комерційних банків, з них 36 перебували в стадії ліквідації. Переважна більшість банків не спроможна здійснювати значне за обсягами кредитування. Структура кредитного портфелю залишається вкрай поганою — 32% складають прострочені, пролонговані та сумнівні борги. Високі ризики кредитування реального сектору економіки (неповернення кредитів, складна процедура реалізації застави) спричиняють високі процентні ставки по кредитах, унеможливають довгострокове кредитування виробництва.

У цілому, **бізнес-середовище України залишається вкрай несприятливим як для вітчизняних підприємств, так і для іноземних бізнесменів, незважаючи на наявність очевидних потенційних переваг українського ринку.**

Окрім з наведених негативних чинників економічного характеру (недосконала структура економіки, експортно-імпорتنі операції, незначні обсяги інвестицій, низька конкурентоспроможність економіки, слабка банківська система) практично неможливо усунути протягом кількох років. Їх негативний вплив на формування міжнародного іміджу України буде зберігатися ще протягом тривалого часу. Водночас, вирішення інших проблем, що стримують розвиток економіки (корупція, нестабільне законодавство, неефективне державне регулювання і т.п.) лежить у політичній площині.

Розміри банківського капіталу

⁴⁴ Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр. (Послання Президента України до Верховної Ради України). — Урядовий кур'єр, 28 січня 2000 р., с. 9.

⁴⁵ Новицький В., Плотніков О. Динаміка зовнішніх боргових зобов'язань України. — Київ, 2000, с. 332.

⁴⁶ Починаючи з 24 листопада 1999 р. російський газ до Туреччини (через територію України, Молдови, Румунії і Болгарії) подавався з великими перебоями. Причиною — несанкціонований відбір газу із магістрального трубопроводу Україною і Молдовою в період сильних морозів. Три крупні турецькі ТЕС тоді зупинили роботу. У великих містах електроенергія відключалася щодня на три години, не працювали підприємства. Турецькі газети обрушили шквал критики на Україну. Турецькі ЗМІ повідомляли, що Президент С. Демірель під час візиту в Україну (на інавгурацію) звернувся до Президента Л. Кучми з проханням вирішити цю проблему.

⁴⁷ Султан Х., Мішев Д. Роль фінансової системи в економічному зростанні перехідних економік: банківська система України. — Гарвардський інститут міжнародного розвитку, жовтень 1999 р., с. 2.

2.2. ПОЛІТИЧНА СФЕРА: ЗОВНІШНІЙ ВИМІР

Імідж України значною мірою залежить від змісту, характеру і координації дій її державних органів на міжнародній арені. За роки незалежності Україна досягла помітних здобутків у цій сфері. Нерідко політична складова зовнішніх відносин України випереджає економічну, гуманітарну, військову, інформаційну та інші. Водночас, як свідчать результати опитувань іноземних експертів, діяльність владних структур України у зовнішньополітичній сфері має певні риси, що негативно впливають на міжнародний імідж нашої держави. Проведений аналіз дає змогу визначити основні проблемні питання, а також можливі шляхи їх вирішення.

ПРІОРИТЕТИ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

Основним документом, який на законодавчому рівні визначає її стратегію, залишаються «Основні напрями зовнішньої політики України» (1993 р.). Примітно, що в цьому документі одним із головних завдань визначено «поширення у світі образу України як надійного і передбачуваного партнера»⁴⁸. Зрозуміло, що за сім років міжнародна ситуація в регіоні і в світі зазнала серйозних змін, змінилася і сама Україна. В нових умовах треба визначити нову зовнішньополітичну стратегію.

На жаль, поляризація політичних поглядів депутатів Верховної Ради, протистояння між гілками влади донедавна створювали в іноземних партнерів України враження невиваженості та непослідовності зовнішньополітичного курсу України (див. таблицю). Це не могло не вплинути на ефективність зовнішньої політики

і загалом — на імідж нашої держави. Наприклад, минулого року, домагаючись вступу України до МПА СНД, комуністи та їх прихильники протягом кількох місяців блокували ратифікацію будь-яких міжнародних угод.

Створення у Верховній Раді парламентської більшості дає надію на зменшення конфліктності у відносинах між гілками влади з принципових питань зовнішньої політики України. Про це свідчить недавня ратифікація угод, які протягом кількох років не знаходили підтримки народних депутатів (про «Відкрите небо», SOFA).

МІЖВІДОМЧА КООРДИНАЦІЯ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Координацію діяльності органів державної влади у цій сфері здійснюють РНБО України (згідно з Конституцією України) і Міністерство закордонних справ (згідно з відповідним указом Президента України). Зрозуміло, що РНБО України обговорює проблеми стратегічного характеру і пропонує відповідні рішення главі держави. Як це не дивно, але важко пригадати хоча б одне засідання РНБО України, присвячене розгляду концептуальних проблем зовнішньої політики України, її основних напрямів або пріоритетів⁴⁹. Як правило, координація здійснюється на рівні міжвідомчих комісій під керівництвом секретаря РНБО України. Ефективність такої координації значною мірою залежить від суб'єктивних чинників — повноважень і впливу секретаря РНБО України, характеру відносин між ключовими фігурами в Уряді, адміністрації Президента України та апараті РНБО України.

Уряд України

Пріоритет інтеграції України в європейські структури, поглиблення співробітництва з НАТО.

Негативне ставлення до ідеї об'єднання слов'янських держав.

Стримана реакція на операцію НАТО в Югославії, пропозиція посередництва, заклик до мирного вирішення конфлікту.

Наголошення на незмінності позаблокового без'ядерного статусу України.

Поглиблення співробітництва з МВФ і Світовим банком.

Верховна Рада

Пріоритет інтеграційних процесів в рамках СНД, приєднання до МПА. Спроби денонсувати Державну програму співробітництва України з НАТО.

Підтримка союзу Росії і Білорусі.

Різке засудження агресії НАТО проти суверенної держави. Вимоги відмовитись від застосування сили.

Уряду пропонується внести законопроект щодо денонсації зобов'язань України стосовно її статусу без'ядерної держави.

Заклики розірвати відносини України з МВФ і Світовим банком.

⁴⁸ Основні напрями зовнішньої політики України. — Відомості Верховної Ради України, № 35, 1993р., с. 2.

⁴⁹ Можливо, з цієї причини різні посадові особи без належного обґрунтування і узгодження з МЗС і РНБО України проголошували стратегічний рівень партнерства України з багатьма державами світу.

Неузгодженість окремих зовнішньо-політичних акцій (до підготовки яких мають відношення кілька міністерств, адміністрація Президента України, апарат РНБО України) свідчить про те, що МЗС України не має ефективних важелів координації дій на міжвідомчому рівні. Остаточного не вирішена проблема координації зовнішніх стосунків місцевих (виконавчих і представницьких) органів влади. Не всі міжнародні угоди місцевих властей проходять експертизу або погоджуються в Києві. Не в усіх регіонах України є фахівці, здатні прогнозувати можливі наслідки зовнішньо-політичних акцій, що проводяться⁵⁰.

На міжнародний імідж України негативно впливають часті зміни позиції або скасування раніше прийнятих рішень. Наприклад, 19 травня 1999 р. була ухвалена, а через кілька тижнів скасована постановка Уряду України «Про затвердження порядку перетинання державного кордону України військовослужбовцями, військовими кораблями (суднами) і літальними апаратами ЧФ РФ, які перебувають на території України». Так само негативно сприймаються внутрішні відомчі розбіжності в оцінках чутливих міжнародних проблем⁵¹.

Помітних втрат іміджу держави можна завдати, нехтуючи контактами із впливовими політиками і бізнесменами. Важко пояснити, наприклад, чим керувався один із прем'єрів України, коли він віддав перевагу зустрічі з місцевими активістами НДП перед можливістю проведення переговорів з президентом компанії «Microsoft» Б. Гейтсом⁵² — найбагатшою людиною планети.

Не покращують міжнародний імідж держави і спроби форсувати інтеграційні процеси в ЄС, якщо вони не підкріплені відповідними результатами в економічній сфері⁵³.

Проблема міжвідомчої координації дій у сфері зовнішніх відносин стає все більш актуальною, оскільки зростає число державних структур, які поширюють свою діяльність за межі України. Ця проблема потребує глибокого опрацювання і вирішення, у т.ч. в рамках загальної стратегії адміністративної реформи.

СПІВРІБНИЦТВО З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Україна є членом 107-ми міжнародних організацій (органів) і співпрацює з ними як сторона відповідних конвенцій та угод. Активна участь у роботі міжнародних структур сприяє зміцненню авторитету України. Однак, не всі наявні можливості використовуються належним чином.

По-перше, набуття членства в міжнародних організаціях інколи має політизований характер (наприклад, вступ до Міжпарламентської асамблеї СНД), що не сприяє конструктивній роботі в рамках спільно виробленої стратегії. По-друге, узгодженим діям членів українських делегацій за кордоном нерідко заважають внутрішні міжпартійні конфлікти. По-третє, Україна не спроможна забезпечити належну фінансову підтримку участі в роботі такої великої кількості міжнародних структур (не завжди в цьому є й нагальна потреба).

У 1999 р. загальна заборгованість України по внесках до міжнародних організацій сягнула \$940 млн. Таку суму в нинішніх умовах виділити з бюджету неможливо. Зокрема, заборгованість України перед ООН для фінансування миротворчих операцій в грудні 1999 р. становила \$121 млн.⁵⁴ Внаслідок несплати внесків Україна вже втратила право голосу у ВООЗ, ЮНІДО та МОП; існує реальна загроза втратити його в ЮНЕСКО і МАГАТЕ. Через несплату внесків у січні 2000 р. Україна була автоматично позбавлена права голосу на Генеральній Асамблеї ООН.

⁵⁰ У вересні 1999р. МЗС України було змушене постфактум коментувати переговори делегації так званого «ісламського емірату Афганістану» (рух «Талібан») з керівництвом Одеської обласної ради. МЗС тоді виступило із спеціальною заявою, наголошуючи на приватному характері візиту. Водночас, нагадувалося про рекомендацію міністерствам, відомствам, місцевим органам влади утримуватися від будь-яких міжнародних контактів, які можуть зашкодити національним інтересам і авторитету України (Інтерфакс-Україна, 27 вересня 1999 р.).

⁵¹ 19 квітня 1999р. начальник управління МЗС О.Рибак заявив, що «Україна наполягатиме на недопущенні перегляду Договору по ПРО». Через два дні прес-центр МЗС уточнив, що заява О.Рибак не є офіційною позицією міністерства і відображає лише його власну позицію як фахівця.

⁵² Мостовая Ю. Все. В небе голубом горит одна звезда. — Зеркало недели, 26 февраля 2000 г., с. 3.

⁵³ Вступ до ЄС: добра ідея, для якої ще не настав час. — Урядовий кур'єр, 11 січня 2000 р., с. 3.

⁵⁴ Ижик П. Украина вынуждена «урезать» членство в международных организациях. — День, 10 февраля 2000г., с. 2.

Бюджетне фінансування є вкрай недостатнім: в 1999р. на ці цілі передбачалося 200 млн. грн., але за 11 місяців було виділено лише 29 млн. грн. На жаль, частина коштів використовується не за цільовим призначенням (9,2 млн. грн. витрачено на протокольні заходи Уряду і придбання автотранспорту для КМ України)⁵⁵. За оцінками експертів, для виконання мінімальних фінансових зобов'язань України в міжнародних організаціях необхідно \$60 млн. щорічно. **Хронічна заборгованість по членських внесках до міжнародних організацій негативно впливає на імідж України.**

ЗАХИСТ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН ЗА КОРДОНОМ

Останнім часом різко зросла чисельність українських громадян, які працюють або шукають роботу за кордоном. Прагнення отримати високу зарплату штовхає людей на укладання сумнівних контрактів, реалізація яких нерідко завершується арештом і судом. За різними оцінками, в 1999 р. за кордоном було заарештовано 300–350 громадян України. Широкого розголосу в ЗМІ набули факти арешту та кримінальних процесів за участю екіпажів суден «China Breeze» (в США), «Римский-Корсаков» (в Туреччині), «Профессор Аничков» (в Греції), «Иваново» (в Сінгапурі), «Nativa» (в Чилі) та інших, а також українського літака ІЛ-76 (в Замбії), що завдало шкоди іміджу України. Часто дипломатам вдається оперативно вирішити питання щодо повернення суден та екіпажів в Україну. Однак, значна тривалість судових процесів, відсутність коштів і механізму надання допомоги українським громадянам у подібних випадках ускладнюють захист прав наших громадян за кордоном.

На нашу думку, треба зосередити зусилля на превентивних заходах щодо запобігання конфліктних ситуацій: (1) запровадити організований набір робітників за кордон згідно з офіційно встановленими квотами; (6) вдосконалити національну систему підготовки і атестації моряків, інших фахівців на рівні міжнародних вимог.

ВІЗОВИЙ РЕЖИМ

Особливе місце в міжнародній діяльності належить консульській службі, звернення до якої для зарубіжних партнерів є першим етапом формування враження про Україну. Вдосконалення порядку оформлення візових документів для іноземців та осіб без громадянства у 1999 р. посилює протидію нелегальній міграції і забезпечило надійний захист українських віз від підробки.

Протягом останніх років в Україні проводиться робота по лібералізації візового режиму. Прикладом цього є запровадження в односторонньому порядку безвізового в'їзду в Україну для громадян країн ЄС — власників дипломатичних паспортів. Планується скасувати запрошення для отримання візи і спростити правила реєстрації іноземців в органах внутрішніх справ. Ці заходи позитивно сприймаються іноземними партнерами.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МЗС

Існують серйозні проблеми фінансового, матеріального, технічного і кадрового забезпечення діяльності МЗС. Серед них — обмежена кількість каналів зв'язку, комп'ютерної і копіювальної техніки, слабка бібліотечна база, надто низька зарплата працівників і, як наслідок, кадровий голод на фахівців високої кваліфікації. Якщо відповідальний працівник МЗС з високим дипломатичним рангом отримує лише \$50 на місяць, то головною мотивацією роботи в міністерстві стає надія на тривале закордонне відрядження⁵⁷, впродовж якого можна заощадити певні кошти на майбутнє. Престиж дипломатичної служби знижується, перспективна молодь залишає роботу в МЗС, а це шкодить інтересам держави⁵⁸.

Зовнішньополітична діяльність має помітний вплив на формування іміджу України. Важливими складовими її ефективності є підкріплення декларацій практичними діями, міжвідомча координація зусиль різних державних органів (що працюють з іноземними партнерами), їх належне ресурсне забезпечення.

⁵⁵ Эта власть должна всем! — Товарищ, №34, август 1999г., с. 2.

⁵⁶ З квітня 1999р. розпочато оформлення віз із використанням візової етикетки.

⁵⁷ В 56 країнах світу діють понад 70 українських дипломатичних представництв, в них працюють близько 1000 чол.

⁵⁸ Проблеми ресурсного забезпечення гостро стоять і в департаментах (управліннях, відділах) зовнішніх зв'язків інших міністерств та відомств України.

2.3. ПОЛІТИЧНА СФЕРА: ВНУТРІШНІЙ ВИМІР

До здобутків України можна віднести збереження миру у суспільстві, стримування переростання політичних, міжконфесійних, міжнаціональних протиріч у конфлікти, зменшення сепаратистських тенденцій в окремих регіонах. Однак, говорити про стабілізацію внутрішньої ситуації, незворотність демократичних перетворень, а тим більше — про достойний рівень життя українців було б далеким від істини. Це засвідчують і результати проведених УЦЕПД опитувань (*див. розділ 1*).

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОГО ПОЛЯ

Протистояння між гілками влади перешкоджало їх конструктивній взаємодії⁵⁹ на ниві законодавчого забезпечення соціально-економічних реформ. Верховна Рада до недавня блокувала законопроекти, ініційовані Президентом України або Урядом. Президент відповідно не обминав можливості застосувати право вето на закони, схвалені Верховною Радою. На кінець третього кварталу 1999 р. на розгляд Верховної Ради XIV скликання Урядом було внесено 573 проекти законів, з яких прийнято лише 171. Із 27 законопроектів, визначених Президентом України як невідкладні та позачергові, були прийняті лише дев'ять⁶⁰. До цих пір не врегульованими залишаються важливі питання загальнодержавного значення, наприклад, принципи бюджетного фінансування, бюджетного кредитування, не передбачена відповідальність за нецільове використання кредитів тощо.

Загалом же, не дивлячись на вражаючі (за кількістю документів) результати роботи Уряду і парламенту протягом багатьох років, цілісне законодавче поле в Україні відсутнє. Законодавство має суперечливий характер, а це створює передумови для зловживань і неправопосвідчення дій з боку суб'єктів влади та господарської діяльності⁶¹. Невизначеність повноважень окремих державних

структур, часті зміни законодавства стримують формування позитивної ділової репутації України як держави, передбачуваної у стосунках з партнерами.

КАДРОВА ПОЛІТИКА, КОРУПЦІЯ ДЕРЖСЛУЖБОВЦІВ

За неповні дев'ять років незалежності В. Ющенко — це вже дев'ятий український прем'єр. Протягом 1992–1999 рр. змінилися 14 перших віце-прем'єр-міністрів, 28 віце-прем'єрів, по 6–8 разів мінялися керівники багатьох міністерств. Деякі урядовці займали свої посади протягом 2–3 місяців. За цих умов поточне управління фактично здійснювали чиновники середньої ланки; про вироблення, а тим більше — реалізацію певної стратегії годі й говорити.

Кадрова політика мала непрозорий характер, вищі державні посади обіймали іноді особи з низькими професійними або морально-етичними якостями. Негативного міжнародного резонансу набула ситуація з колишнім прем'єром П. Лазаренком, однак його приклад — не поодинокий (у зарубіжних партнерів давно викликали сумнів інші особи з оточення Президента України).

Проблеми корупції набули в Україні політичного характеру і стали важливим чинником ставлення до неї з боку міжнародної спільноти. Сприятливі умови для поширення корупції створює громіздка система ліцензування, квот та дозволів⁶². За даними Генеральної прокуратури України, у 1999 р. виявлено понад 2600 фактів хабарництва, до суду направлено 768 кримінальних справ, у т.ч. 200 — про отримання хабарів, де фігурують державні службовці різного рангу⁶³.

Під час експертного опитування, проведеного Центром соціальних перспектив і прогнозів Інституту соціології НАН України у серпні 1999 р., 80% підприємств відзначили хабарництво чиновників «з метою прискорення видачі ліцензії»; 70% — заявили, що змушені були давати хабарі «за пора-

⁵⁹ Показовим прикладом є процес підготовки та прийняття Закону України «Про Кабінет Міністрів України». Проекти закону готувалися окремо Верховною Радою і Урядом. Лише після того, як прийнятий Верховною Радою документ чотири рази повертався Президентом на доопрацювання, в 1998 р. була створена спільна комісія, але й вона не змогла узгодити всі спірні питання. В результаті закон, що має регламентувати повноваження і відповідальність вищого органу виконавчої влади, досі не прийнято. Сьогодні діяльність Уряду регулюють 440 законів, повноваження і обов'язки Прем'єр-міністра — понад 250 законів.

⁶⁰ Верховна Рада — Кабінет Міністрів: півтора роки впертого протистояння. — Україна і світ сьогодні, 2 жовтня 1999 р., с. 6.

⁶¹ Із 30 тисяч нормативно-правових актів, що діють на території України, закони складають лише 4,6%. При цьому лише 5 із 1295 законів містять норми прямої дії (Панченко О. Україна живе по закону на 4,6%. — День, 7 жовтня 1999 г., с. 2). Загалом, сьогодні в Україні діють 35 законів і понад 1500 підзаконних актів та інструкцій з питань оподаткування.

⁶² Ельцов О. Номенклатура как ветвь власти. — Компаньон, №33, 1999 г., с. 10. Автор посилається на свідчення одного із слідчих у справі Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі, по якій серед підозрюваних проходили більше 100 співробітників. Слідчі виявили, що «в міністерстві брали хабарі всі, хто міг».

⁶³ Сек А. У рік Дракона — драконівські методи? — Україна молода, 12 січня 2000 р., с. 4.

дою» самих держслужбовців; 75% опитаних засвідчили прямі «вимагання грошей»⁶⁴.

На нашу думку, саме протидія корупції (а не скорочення числа міністерств, працівників) має бути визначальною під час розробки стратегії проведення адміністративної реформи. Приведення функцій державних органів у відповідність до сучасних вимог, створення дієвих механізмів контролю з боку громадськості сприятимуть підвищенню ефективності влади, покращанню іміджу України.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

України зробила кроки на шляху до впровадження європейських стандартів захисту прав і свобод людини. Серед них — за-

снування інституту Уповноваженого з прав людини при Верховній Раді України, а також введення в дію Угоди про партнерство між Україною та Європейською співдружністю про початок застосування в Україні практики Європейського суду з прав людини. Це важливі кроки, з огляду на майбутнє⁶⁵. Сьогодні ж ситуація з дотриманням соціальних, громадянських і політичних прав людини в Україні є неблагополучною.

За даними опитування УЦЕПД, проведеного у січні-лютому 2000 р., лише 0,9% респондентів вважають, що права людини в Україні «дотримуються повністю», 18,4% — погодилися з тим, що вони «дотримуються певною

мірою», а 75,9% опитаних заявили, що права людини «зовсім не дотримуються» або «не дуже дотримуються». У ході опитування, проведеного Інститутом політики у вересні 1999р., дві третини (66%) респондентів заявили, що їх права порушувалися протягом останніх п'яти років⁶⁶. Лише 2,8% опитаних громадян цілком згодні з твердженням, що «Україна — це держава, в якій сьогодні в основному дотримуються права і свободи людини». Не згодні або скоріше не згодні з таким твердженням — 71,6% респондентів⁶⁷.

Реалізація прав людини у повному обсязі ускладнена перешкодами правового характеру. У першу чергу, це незавершеність їх законодавчого забезпечення. Не прийнято нові Цивільний⁶⁸ та Кримінальний кодекси, Кодекс про шлюб і сім'ю, ряд інших правових актів. У результаті досі не повністю врегульовані права дитини, зокрема, майнові⁶⁹; немає достатнього законодавчого забезпечення боротьба з торгівлею людьми, від якої найбільшою мірою потерпають жінки та діти⁷⁰. Деякі чинні акти обмежують право громадян на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових осіб⁷¹. Є ознаки приховування інформації про становище з дотриманням прав ув'язнених⁷².

Не може вважатися нормальним, фактично, залежний статус судової влади, її кадрова, матеріально-технічна та фінансова незабезпеченість. Судова реформа не проведена — не прийнято базовий для реформування Закон України «Про судоустрій»⁷³. Інфраструктура інститутів судової влади не відповідає європейським стандартам. Наприклад, до цього часу в Україні немає апеляційного суду. Фінансування судів здійснюється через Міністерство юстиції, що фактично ставить судову владу під контроль виконавчої. Забезпечення судової влади планується у дер-

муються повністю», 18,4% — погодилися з тим, що вони «дотримуються певною

⁶⁴ Привалов Ю., Сапелкин Ю. Цена коррупции. — Зеркало недели, 27 октября 1999 г., с. 6.

⁶⁵ Інститут Уповноваженого з прав людини поки що не довів своєї ефективності.

⁶⁶ Права і свободи людини в Україні. — Київ, 1999, с. 66.

⁶⁷ Там само, с. 71

⁶⁸ Прийнятий Верховною Радою в першому читанні.

⁶⁹ Відсутній дієвий механізм захисту прав неповнолітніх при приватизації житла; зростають прояви жорстокості у ставленні до дітей у сім'ї і виховних закладах, зростає дитяча безпритульність, число дітей-сиріт та соціальних сиріт.

⁷⁰ КМ України затвердив програму запобігання торгівлі жінками і дітьми. Міністерствам і відомствам доручено до 1 квітня 2000 р. провести аналіз відповідності законодавства України з питань захисту прав і інтересів жінок і дітей нормам міжнародного права.

⁷¹ Наприклад, за умови майнового позову позивач має сплатити мито в розмірі 5% від суми позову, але нерідко громадяни не мають відповідних коштів. Перелік підстав, за якими судді мали можливість звільнювати громадян від сплати мита, у 1996р. з Цивільно-правового кодексу було виключено. Звільнення від мита прирівнюється до встановлення додаткових пільг для окремих громадян, що є компетенцією місцевих рад. Таким чином, реалізація права звернення до суду для чисельної групи громадян поставлена в залежність від місцевої влади.

⁷² Так, після оприлюднення даних про загибель 3000 ув'язнених від виснаження відповідна статистика була засекречена. (Ельцов О. Не люблю слово «правозащитник». — Человек и закон, №1, 2000, с. 22.

⁷³ Підготовлений законопроект у лютому 2000 р. отримав негативну експертну оцінку Венеціанської комісії.

жавному бюджеті на рівні 40–45% реальних потреб, виділяється не більше половини передбаченого. Така ситуація спричиняє залежність судів від органів місцевої влади, які практично здійснюють матеріально-технічне забезпечення їх діяльності.

МЕХАНІЗМИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В Україні реально діють процедурні елементи демократії — загальні прямі вибори представницьких органів влади, Президента, а також всенародні референдуми із загальнозначимих питань. Створено велику кількість політичних партій і громадських об'єднань, розгалужену мережу мас-медіа (zareєстровано 1129 громадських організацій та об'єднань, понад 90 політичних партій; виходять друком близько 2700 газет і 1200 журналів, працюють понад 200 недержавних телерадіокомпаній).

Водночас, можна говорити про значною мірою **формальний характер створених демократичних процедур та інститутів**. Переважна більшість громадян України (за різними оцінками, 90–98%) не беруть участі в діяльності політичних або громадських об'єднань, тому єдиною формою реальної участі в політичному процесі залишаються вибори. У міжвиборчий період громадяни позбавлені реального впливу на структури представницької влади — дієвих механізмів контролю за діяльністю народних депутатів поки що не створено.

Є ознаки того, що на фоні низької політичної активності населення в Україні поступово створюється інфраструктура підконтрольних впливовим політикам квазі-громадських об'єднань, покликаних імітувати масову підтримку їх політичних ініціатив. Як правило, ці об'єднання активізуються в період виборчих кампаній і згортають діяльність після виборів. Можливо, саме діяльність таких квазі-громадських рухів не в останню чергу зумовила відому реакцію ПАРЕ на підготовку референдуму в Україні. Факт експертизи Венеціанської комісіїю правомірності проведення референдуму засвідчує сумніви західних партнерів України стосовно дієвості її демократії.

Українські ЗМІ ще не спроможні виконувати функцію громадського контролю над державними структурами. В умовах низької платоспроможності населення ЗМІ залежать

від впливових спонсорів. Останні, як правило, тісно пов'язані з владою. За даними експертного опитування, проведеного Центром соціальних технологій у грудні 1999 р., 76% респондентів стверджують, що в Україні немає незалежних ЗМІ, 46% — відзначають погіршення ситуації свободи слова в країні, а 50% — прогнозують повне підпорядкування мас-медіа окремим фінансово-політичним групам як умову виживання⁷⁴.

Тиск на засоби масової інформації в період виборчих кампаній дістав критичну оцінку з боку міжнародних організацій, іноземних партнерів. За висновком спостерігачів ОБСЄ, «... висвітлення засобами масової інформації президентських виборів 1999 р. в Україні не відповідало необхідним правовим положенням та зобов'язанням ОБСЄ, і немає ніяких ознак того, що відбулося поліпшення в порівнянні з тим, як висвітлювалася парламентська виборча кампанія 1998 р.»⁷⁵ За даними Комітету ВР України з питань свободи слова та інформації, до судів України подано 2257 позовів до преси на загальну суму 90 млрд. грн., що втричі перевищує річний бюджет держави⁷⁶.

В Україні ще не створена соціальна база громадянського суспільства. За відсутності середнього класу перспективи демократизації суспільно-політичного життя залежать переважно від позиції самої держави. Її ставлення до інституцій громадянського суспільства громадяни України оцінюють досить критично. За даними «Соціс-Геллап», 58% населення не вважають Україну демократичною державою; протилежної думки дотримуються лише 17% опитаних. 38% респондентів не згодні з твердженням, що Україна рухається до того, щоб стати демократичною державою, згодні з цим — лише 19% опитаних⁷⁷.

Моніторинг динаміки ціннісних пріоритетів населення свідчить, що з наростанням соціально-економічних труднощів на задній план відходять демократичні цінності, участь у політичних партіях, отже зрушується соціальна база демократії.

Викорінення корупції та причин, що її породжують, є необхідною передумовою відновлення довіри до України з боку міжнародної спільноти. Головні зусилля треба зосередити в економічній та правовій сферах — саме тут треба шукати джерела розподілу фінансових потоків і корупції чиновників.

⁷⁴ В Україні немає незалежної преси. — Сільські вісті, 27 січня 2000 р., с. 1.

⁷⁵ Прес-реліз OSCE ODHR, PAAP, 15 листопада 1999 р.

⁷⁶ Три бюджети України за свободу слова. — Голос України, 28 грудня 1999 р., с. 6.

⁷⁷ Украинский экономический и политический индекс, декабрь 1999 г.

2.4. СОЦІАЛЬНА СФЕРА

Соціально-економічні показники свідчать, що тактика реформ в Україні не відповідає європейським стандартам соціальної політики, вимагає надто високої соціальної ціни і здійснюється за рахунок обмеження суспільних потреб.

Різно погіршується демографічна ситуація. Чисельність населення скорочується, за минулий рік — на 400 тис. чол.⁷⁸ За рівнем смертності Україна утримує першість серед інших європейських держав. Зростає смертність чоловіків працездатного віку, кожен другий — помирає, не досягнувши пенсійного віку. За цим показником Україна знаходиться на рівні Кенії, Марокко і Тунісу. На відміну від розвинених держав, падіння народжуваності в Україні не компенсується підвищенням тривалості життя, тому демографічна ситуація набуває загрозливого характеру.

Стан охорони здоров'я не відповідає міжнародним стандартам. Бюджетом 1999 р. на лікування одного громадянина України було передбачено 92 грн. на рік, фактично ж виділено — близько половини коштів⁷⁹. Дитяча смертність вдвічі перевищує європейський рівень (на 1000 дітей віком до одного року вмирає 14 малюків)⁸⁰. Внаслідок падіння рівня життя набувають поширення так звані «соціальні» хвороби. Так, рівень захворюваності туберкульозом перевищує європейські показники майже в 10 разів⁸¹. Водночас, кількість протитуберкульозних стаціонарних ліжок скоротилася майже вдвічі, спе-

ціалізовані лікувальні заклади фінансуються лише на 6% від потреби, харчування хворих забезпечується на 30%.

Рівень безпеки праці залишається низьким. Зростає травматизм на виробництві. За офіційними даними, випадки загибелі людей на виробництві трапляються в Україні в шість разів частіше, ніж у Великій Британії, в п'ять разів частіше, ніж в Японії⁸².

Зростає безробіття. За даними Державного центру зайнятості, на 1 січня 2000 р. рівень зареєстрованого безробіття склав 4,3%. На обліку в державній службі зайнятості перебувало близько 2,5 млн. осіб. Середній обсяг допомоги по безробіттю складає 29 грн., лише 4% безробітних отримують допомогу в розмірі 100 грн. Зростає показник середньої тривалості безробіття: якщо у 1998 р. він становив дев'ять місяців, то в 1999р. — вже 11 місяців. Фахівці вважають⁸³, що рівень прихованого безробіття сягає 40%.

Безробіття штовхає громадян до пошуку роботи за кордоном, у т.ч. — нелегальним шляхом. В Чехії нелегально працюють 100–150 тис. громадян України⁸⁴. У Словаччині, за свідченням офіційних властей, перебуває майже 100 тис. нелегалів з України, причому 9000 українців занесено до списку порушників законодавства⁸⁵. Україна набуває на міжнародному ринку праці статусу одного із найбільших експортерів дешевої нелегальної робочої сили.

Існує прихована дискримінація жінок на ринку праці. Частка жінок у населенні країни становить 53,5%, а серед безробітних — майже 70%. Такий стан справ провокує залучення України до нелегальної торгівлі людьми. У доповіді Сенату США Україну вже названо однією з основних країн-постачальниць торгівлі людьми в світі, поряд з Албанією, Філіппінами, Таїландом, Мексикою та Нігерією⁸⁶. Повної інформації про число українських жінок, втягнутих у міжнародну торгівлю людьми, зокрема, у секс-бізнес, в Україні немає⁸⁷. За даними консульства України в Греції, лише в Афінах та Салоніках до нелегального

⁷⁸ Основною складовою негативного демографічного показника є перевищення смертності над народжуваністю в 1,9 рази порівняно з минулим роком.

⁷⁹ Ілляш І. Якщо я захворюю... — Голос України, 18 лютого, 2000 р., с. 3.

⁸⁰ Статистичний щорічник України за 1998 рік. — Київ, 1999, с. 536.

⁸¹ У країнах Західної Європи в рік на 100 тис. жителів припадає 6 випадків захворювання туберкульозом, в Україні — 55. Сьогодні нараховується близько 700 тис. хворих на туберкульоз, з них 125 тис. — в активній формі. Кожен четвертий хворий — дитина. Щодня від цієї хвороби помирають 30 осіб, щороку — близько 8000.

⁸² Ежедневно в Украине травмируется 200 работников. — День, 11 августа 1999 р., с. 2.

⁸³ В нынешнем году в стране уже будет 3,2 миллиона безработных — Факты, 3 февраля 2000 г., с. 5.

⁸⁴ Чехия вводит новый визовый режим. — Компаньон, 24 января 2000 г., с. 17.

⁸⁵ Сірук М. Словаччина діятиме щодо України, наслідуючи Чехію? — День, 28 січня 2000 р., с. 3.

⁸⁶ Україна — в списку постачальниць секс-рабінь. — День, 25 лютого 2000 р., с. 3.

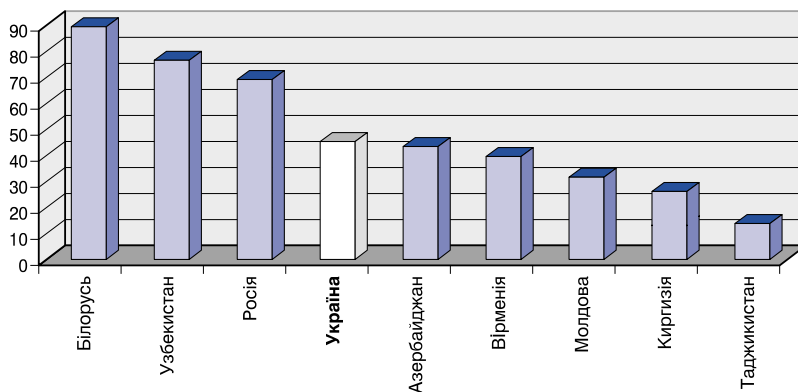
⁸⁷ За експертними оцінками, в Ізраїлі більше половини повій — це громадянки країн колишнього СРСР. Із Туреччини щотижня депортують не менше 10 українських жінок. (Запобігання контрабанді жінок з України: українська інформаційна кампанія. — Київ, 1998, с.5).

секс-бізнесу залучено близько 3000 громадян України⁸⁸. Примітно, що 42% опитаних жінок (із числа тих, хто готується виїхати за кордон у пошуках заробітку) стверджують, що змінити їх рішення про виїзд може «хороша робота в Україні»⁸⁹.

В Україні критично низькою є ціна праці. В середньому вона складає \$0.3 за годину, що у 15 разів менше від світового стандарту межі бідності. За рівнем середньої зарплати Україна поступається Білорусі, Узбекистану, Росії (див. діаграму) і далеко відстає від країн Центральної Європи. Розмір соціальних виплат і пенсій для більшості громадян не перевищує прожиткового мінімуму. Заборгованість по зарплаті сягає 6,6 млрд. грн., пенсій — 1,3 млрд. грн.

Середньомісячна зарплата в окремих країнах СНД, \$

Життєвий рівень переважної більшості населення впав нижче критичного рівня. За різними оцінками, на межі бідності перебувають 70-80% громадян. Як наслідок, падає довіра до владних структур, віра у майбутнє держави. За офіційними даними, минулого року з України на постійне місце проживання виїхали 44,8 тис. громадян. В ході дослідження, проведеного «Соціс-Геллап» у травні 1999 р.⁹⁰, третина (33%) опитаних висловила бажання виїхати за кордон на постійне місце проживання.

Низький рівень життя населення та соціальна політика влади не сприяють утвердженню репутації України як держави, політика якої спрямована на досягнення європейських соціальних стандартів.

2.5. ГУМАНІТАРНА СФЕРА

Участь України в світовому культурному та науковому обміні скорочується і все більше набуває ознак «експорту талантів».

НАУКОВИЙ ОБМІН

Якщо раніше Україна просувала на міжнародні ринки високоякісну кінцеву наукову продукцію, то сьогодні вона експортує (а точніше — втрачає) самих вчених. Протягом 1991–98 рр. науковий потенціал країни зменшився на 5600 науковців вищої кваліфікації⁹¹. З України від'їжджають, в першу чергу, спеціалісти, які проводять фундаментальні і перспективні прикладні дослідження. Це висококваліфіковані фахівці старшого покоління з великим досвідом, які створили власні наукові школи, а також перспективні молоді вчені. Тим самим під загрозу ставиться зв'язок поколінь і майбутнє вітчизняних наукових шкіл. Водночас, за підтримки зарубіжних спонсорів реалізуються програми підготовки українських вчених за кордоном і спільні наукові проекти.

Наукові структури мають обмежений доступ до світових джерел інформації. Коштів не вистачає навіть на передплату вітчизняної наукової періодики. Водночас, тиражі наукових видань України протягом 1991–1998 рр. скоротилися більш ніж удвічі: якщо в 1991 р. їх загальний тираж становив 2,9 млн. примірників, то у 1998 р. — 1 млн. примірників⁹². Показово, що індекс цитування українських авторів протягом 1999 р. різко знизився (в 1995–1998 рр. він становив в середньому 0,46, минулого року — лише 0,06)⁹³.

Збереження нинішніх обсягів фінансування наукової сфери неминуче призведе до відставання української науки від світового рівня, скорочення її присутності на світовому ринку ідей. Вже сьогодні науковий обмін дедалі більше втрачає риси паритетності і набуває ознак «гуманітарної допомоги» Україні з боку розвинутих країн Заходу.

⁸⁸ Запобігти торгівлі людьми. — Урядовий кур'єр, 11 січня 2000 р., с. 2.

⁸⁹ Запобігання контрабанді жінок з України: українська інформаційна кампанія. — Київ, 1998, с. 35.

⁹⁰ Украинский политический и экономический индекс, май 1999 г., с. 9.

⁹¹ Прибиткова І. «Відплив умів» з академічної науки України. — Проблеми міграції, №4, 1998, с. 8.

⁹² Друк України (1991-1996 рр.): Статистичний збірник. — Київ, 1998, с. 23; Друк України (1998): Статистичний збірник. — Київ, 1999, с. 13.

⁹³ Рожен А. Наука в агонії? — Зеркало недели, 5 лютого 2000 г., с. 12.

УКРАЇНСЬКІ МИТЦІ — ЗА КОРДОНОМ

Сьогодні провідні солісти Київського національного театру опери і балету А. Кочерга та В. Лук'янець працюють на сцені Віденської опери, А. Гришко — у всесвітньо відомому Метрополітен-опера, соліст Львівського академічного театру опери і балету В. П'ятничка — в Женеві, музикант цього ж театру А. Вітович — в Лондоні, композитор Є. Станкович створює опери та балети на замовлення театрів Швейцарії і Канади. Звичайно, запрошення провідними театрами світу українських співаків, музикантів і композиторів можна і слід розглядати як свідчення міжнародного визнання високого рівня українських культурно-мистецьких шкіл. Але той факт, що наші митці не мають можливості розвивати свій талант і творити в Україні, навряд чи можна віднести до чинників позитивного іміджу.

Відсутність науки і культури у переліку реальних (а не задекларованих) пріоритетів Уряду позбавляють їх пристойного бюджетного фінансування і пільгової підтримки. Отже, як чинники позитивного іміджу українська наука і культура можуть втратити свої традиційно міцні позиції. Якщо держава руйнує основне джерело інтенсивного розвитку (залучення інтелектуального потенціалу), то вона перетворюється у постачальника цього потенціалу за кордон — і приречена саме таким чином сприйматися світовою спільнотою.

ТУРИСТИЧНИЙ СЕРВІС

Рівень туристичного сервісу в Україні сьогодні не відповідає західним стандартам. Матеріально-технічна база в'їзного туризму не забезпечує сучасних вимог до комфорту проживання та різноманітності форм відпочинку. Вона була створена переважно в 60-80-х роках по застарілих проектах і нагально потребує реконструкції⁹⁴.

Автомобільні шляхи України характеризуються низьким рівнем супутнього сервісу та підвищеною небезпечністю⁹⁵. Неблагополучна кримінальна ситуація в країні викликає занепокоєння іноземців. Наприклад, МЗС Великої Британії підготувало рекомендації для потенційних відвідувачів України, в яких зазначається: «Під час поїздки в Україну слід уважно стежити за своїм га-

манцем і майном, вживати додаткових заходів від непрошеного вторгнення в купе в нічний час»⁹⁶.

Загалом, якість та обсяги послуг, пропонованих у системі туристичного сервісу України, не відповідають європейським вимогам. Водночас, їх вартість нерідко перевищує європейський рівень цін. Це не сприяє заохоченню іноземних туристів відвідати нашу державу.

2.6. ІНФОРМАЦІЙНА СФЕРА

Сьогодні присутність України у світовому інформаційному просторі рідко виходить за межі діяльності прес-служб дипломатичних представництв за кордоном. Брак коштів не дозволяє їм широко розповсюджувати якісні інформаційні та рекламні матеріали про Україну, пропагувати економічний, науковий і культурний потенціал нашої держави.

Недостатньо ефективною залишається робота Державного інформаційного агентства України (ДІНАУ). Агентство має власних кореспондентів у Бельгії, ФРН, Італії, Греції, Угорщині, Польщі, Румунії, Югославії, Ізраїлі, Росії, Узбекистані, Туркменістані, Молдові, у країнах Балтії. Однак, кореспондентська мережа зорієнтована переважно на збір закордонних новин для України⁹⁷. Як позитивний фактор у роботі ДІНАУ слід відзначити наявність двох англомовних стрічок про політичні та економічні новини України, що розповсюджуються через Internet.

Україна не має повноцінного супутникового телеканалу і цілодобового радіомовлення на інші регіони світу. Відсутність виходу до світових мереж телерадіомовлення не дозволяє своєчасно розповсюджувати останні новини з України, висловлювати українську точку зору на події в світі. На думку експертів, першим кроком у цьому напрямі могла б стати домовленість про обмін ефірним часом радіомовлення у FM-діапазоні між радіостанціями світових столиць і України.

Ступінь включення України у міжнародні інформаційні потоки залишається незадовільним. Це багато в чому спричиняється недорозвиненістю вітчизняної інфраструктури інформаційного обміну. Порівняльні

⁹⁴ Мережу туристичного сервісу складають близько 2500 туристичних агентств, 113 туристичних баз і кемпінгів, 328 готелів і готельних комплексів. Прийнята КМ України «Програма розвитку туризму в Україні до 2005р.» передбачає реконструкцію і будівництво 28 туристичних і готельних комплексів, а також 84 готелів, мотелів і туристичних баз.

⁹⁵ На автошляхах України в дорожньо-транспортних пригодах гине у шість разів більше людей, ніж у країнах ЄС, хоча насиченість українських шляхів автотранспортом — у шість разів менша (Фандєєв О. Автозапчастини-вбивці. — День, 28 липня, 1999 р., с. 6).

⁹⁶ Де нас чекають ті, до кого ми не їдемо. — Міжнародний туризм, №1, 2000, с. 64.

⁹⁷ Через обмеженість фінансування роботи власних кореспондентів ДІНАУ деякі з них змушені працювати паралельно на інформаційні агентства інших країн.

оцінки кількості хост-вузлів у мережі Internet, зроблені International Telecommunication Union, свідчать, що за цим показником Україна стоїть на одному рівні з Ботсваною, Колумбією, Ліваном, Свазілендом і Намібією⁹⁸.

Відставання України від інших держав за рівнем розвитку інформаційної інфраструктури⁹⁹, у скільки разів

	За кількістю ПК на 1000 чол.	За кількістю хост-вузлів Internet на 1000 чол.
Австралія	55,9	99,3
Велика Британія	34,4	54,2
Данія	54,3	41,6
Італія	16,5	13,4
Канада	43,5	124,4
Німеччина	41,6	34,7
Норвегія	50,8	167,0
США	64,7	206,7
Фінляндія	34,9	251,2
Франція	26,9	18,3
Швейцарія	72,9	64,9
Швеція	38,4	81,6
Словаччина	33,2	6,2
Словенія	8,5	22,9
Польща	6,5	6,0
Угорщина	7,9	19,1
Чехія	12,1	15,7
Росія	4,2	2,4

На початок 2000р. 40% центральних органів державної влади України мали власні WEB-сторінки, однак більшість з них оновлюється нерегулярно і за змістом не відповідає сучасним вимогам. Лише декілька дипломатичних представництв України за кордоном формують свій власний інформаційний ресурс в Internet. Формування позитивного іміджу країни стримує відсутність WEB-сторінок Президента України, Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України, Служби безпеки України та інших державних структур.

Потребує підтримки розвиток недержавних Internet-ресурсів — це сприяло б кращій поінформованості іноземних партнерів і підвищенню іміджу України в світі. Стримують цей процес: (а) нерозвиненість комунікацій всередині країни, що ускладнює вихід інформаційних потоків із адміністративних, економічних і культурних центрів України в глобальне Internet-середовище, а також (б) недостатня кількість і невисока пропускна спроможність магістральних каналів, що з'єднують Україну із зовнішніми мережами¹⁰⁰.

За оцінками експертів, в Україні налічується до 500 тис. користувачів Internet, близько 20 крупних Internet-провайдерів, створено понад 6000 WEB-сторінок. Однак, подальший розвиток українського сегменту мережі Internet проходить повільно. Одна з причин — високі тарифи на Internet-послуги. Крім того, залишаються невирішеними технічні проблеми, які ускладнюють пошук в українських інформаційних ресурсах¹⁰¹.

Таким чином, обмежена присутність України в міжнародному інформаційному просторі ускладнює можливості формування позитивного іміджу нашої держави.

⁹⁸ UNDP. Human Development Report. — New York, 1999, p. 53-56.

⁹⁹ Там само.

¹⁰⁰ За оцінками експертів, сумарна пропускна спроможність зовнішніх каналів в Україні складала на початок 2000 р. близько 20 Мбіт/с, що в 100 разів менше, ніж у Росії.

¹⁰¹ Головна причина — відсутність у світових пошукових системах української мови при формуванні запитів. Наприклад, в українському сегменті мережі Internet існує менше 10-ти повноцінних україномовних пошукових систем; в Росії їх — понад 400.

ВИСНОВКИ

Узагальнена в цьому розділі інформація дає можливість визначити болючі проблеми України, що не лише негативно впливають на її імідж у світі, але й (що більш важливо для самих українців) — стримують поступальний розвиток держави і відтісняють її до табору світових аутсайдерів.

Бізнес-середовище залишається несприятливим для вітчизняних та іноземних підприємців, незважаючи на очевидні потенційні переваги українського ринку. Економіка України характеризується неефективним державним регулюванням, низькою конкурентоспроможністю продукції, малими обсягами внутрішніх і зовнішніх інвестицій, недосконалою структурою виробничої сфери і слабкою банківською системою. Вирішення проблем, що стримують розвиток економіки, лежить, перш за все, у політичній площині.

Низький рівень життя населення не сприяє утвердженню репутації України як держави, політика якої спрямована на досягнення європейських соціальних стандартів. Складна ситуація у соціальній сфері, жебрацький стан багатьох верств населення, неналежна увага до людей з боку держави роблять їх беззахисними перед бідністю та хворобами. Зволікання з проведенням реформ лише погіршує ситуацію.

Негативними характеристиками нинішньої політичної системи України, в очах громадян і світової спільноти, є корупція державних структур, нерозвиненість громадянського суспільства, неувага влади не лише до долі пересічних громадян, але й до свого власного іміджу¹⁰². Політичні партії та громадські організації не стали в Україні надійними ланками зворотних зв'язків між владою і суспільством. Недостатніми і не завжди послідовними є зусилля держави щодо формування в Україні відкритого громадянського суспільства.

Викорінення корупції та причин, що її породжують, є необхідною передумовою відновлення довіри до України з боку міжнародної спільноти. Саме протидія корупції (а не скорочення числа міністерств і працівників) має бути визначальною в стратегії адміністративної реформи. Приведення функцій державних органів у відповідність до сучасних вимог, створення дієвих механізмів контролю з боку громадськості сприятимуть підвищенню ефективності влади і покращанню іміджу держави.

Зовнішня політична діяльність має помітний вплив на формування позитивного іміджу України. Важливими складовими її ефективності є підкріплення декларацій практичними діями, міжвідомча координація зусиль різних державних органів (що працюють з іноземними партнерами), належне ресурсне забезпечення.

Обмежена присутність України в міжнародному інформаційному просторі не дає можливості доносити до міжнародної спільноти правду про нашу державу, пропагувати її надбання і цінності, розкривати нереалізований потенціал співпраці, що ускладнює формування позитивного іміджу України.

¹⁰² Брак коштів, на який нерідко посилаються, виправдовуючи відсутність значимих результатів від впровадження реформ, на наш погляд, має персоніфіковані риси. На кожну українську сім'ю із чотирьох осіб сьогодні припадає \$1000 зовнішнього боргу. На які цілі були витрачені такі величезні кошти — людям незрозуміло. Але ж ці кошти не просто зникли — вони або були використані неефективно (конкретними людьми), або осіли на банківських рахунках (конкретних людей). Це один із чинників іміджу української влади, про який на Заході пишуть частіше, ніж в Україні.

3. НЕРЕАЛІЗОВАНИЙ ІМІДЖЕВИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

Поряд з негативними факторами, про які йшла мова в попередніх розділах, Україна має значний потенціал позитивного впливу на свій міжнародний імідж. На жаль, він значною мірою залишається нереалізованим і непомітним для міжнародної спільноти.

Експерти УЦЕПД не ставили перед собою амбіційної мети — дати всебічний і повний аналіз потенціалу України. Натомість, у цьому розділі розглядаються окремі сфери, в яких (на нашу думку) навіть обмежені зусилля держави і дещо більша увага з боку іноземних партнерів сприяли б покращанню іміджу України в світі.

БАГАТА СИРОВИННА БАЗА

Україна входить до числа провідних країн світу за обсягами запасів і видобутку мінерально-сировинних ресурсів. Маючи територію, площа якої не перевищує 0,4% світової суші і населення на рівні 0,8% від загального числа жителів планети, Україна виробляє майже 5% світової мінеральної сировини та продукції її переробки¹⁰³.

В надрах України відкрито майже 20 тис. родовищ 200 видів корисних копалин. Якщо порівнювати з ресурсами СНД, то в розвіданих родовищах України зосереджено 30% запасів залізних руд, 75% — марганцевих руд, 90% — кристалічного графіту, більша частина титану і цирконію. Мінеральна сировина, що видобувається в Україні, у вартісному виразі оцінюється в 2,9–3,8% світових обсягів або понад \$15 млрд. На території України є значні поклади рідкоземельних металів, що використовуються для виробництва нових матеріалів з наперед заданими властивостями. Передові технології їх обробки ґрунтуються на значному науково-технологічному потенціалі Національної академії наук України¹⁰⁴ і широко застосовуються в космічних та інших високих технологіях.

ВИСОКОТЕХНОЛОГІЧНІ ГАЛУЗІ ПРОМИСЛОВОСТІ

Навіть у нинішніх складних економічних умовах Україна має значний потенціал для участі в реалізації крупних міжнародних проектів, передусім у галузях важкого літакобудування, суднобудування, виробництва ракетної і космічної техніки тощо.

ВИРОБНИЦТВО КОСМІЧНОЇ ТЕХНІКИ

Більшість фахівців космічної галузі вважають, що з понад **100 країн світу, які займаються космічною діяльністю, лідерами в опануванні космосу є США, Росія, Франція, Китай та Україна**. За роки незалежності України (або українськими ракетноносіями в інтересах інших держав) було здійснено понад 50 пусків¹⁰⁵. Україна є учасницею крупних міжнародних проектів. Серед них — проект Sea Launch, в рамках якого у березні 1999 р. вперше в світі було здійснено запуск українського ракетноносія «Зеніт 3SL» з плавучої платформи поблизу екватора. В жовтні 1999 р. український ракетний носій вивів на орбіту американський телевізійний супутник «DIRECT-TV». Президент і генеральний менеджер компанії Sea Launch А. Ешбі зазначив, що в світі не існує іншої ракети, крім «Зеніту», яка могла б виводити супутники з платформи морського базування. До переваг українського ракетного

¹⁰³ Чепіжко В. Господарям надр — 80 років. — Урядовий кур'єр, 7 лютого 1998 р., с. 8.

¹⁰⁴ АН України була координатором міжнародних досліджень у цій галузі ще за часів існування Ради Економічної Взаємодопомоги.

¹⁰⁵ Заступник генерального директора Національного космічного агентства України Е. Кузнецов, інтерв'ю Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння, 15 лютого 2000 р.

носія він відніс можливість його монтажу в горизонтальному положенні, а також автоматичного завантаження¹⁰⁶.

Україна візьме участь у проекті створення Міжнародної космічної станції. Нині тривають роботи над створенням дослідницького орбітального модуля до неї. Не менш сміливим проектом стала спільна модернізація українськими та російськими фахівцями (з метою проведення комерційних запусків) міжконтинентальної балістичної ракети СС-18 («Сатана»), що отримала назву «Дніпро». У квітні 1999р.

ракетоносій «Дніпро-1» успішно вивів на орбіту англійський супутник.

Україна, разом з Бразилією та Італією, започаткувала проект, що передбачає пуски модернізованого ракетоносія «Циклон-4» з бразильського космодрому. Перший такий пуск української ракети планується на кінець 2001 р.¹⁰⁷

Важливою тенденцією є збереження коопераційних зв'язків у космічній галузі в межах СНД. Нещодавно було заявлено про започаткування нового спільного проекту з метою створення важкого ракетоносія за участю України, Росії та Казахстану¹⁰⁸. Україна продовжує розгортання інфраструктури ракетно-космічної галузі. Зокрема, в Криму, поблизу м.Євпаторії, створюється міжнародний супутниковий полігон, який обслуговуватиме майбутні спільні українсько-російські супутники¹⁰⁹.

Не буде перебільшенням зазначити, що саме в Україні розроблено найбільш надійний у світі ракетний носій «Циклон». Створений на базі бойової ракети «СС-9», він із 219 пусків мав лише чотири аварійних. Для порівняння: російський ракетоносій «Союз», що вважається одним з найбільш надійних, до 30-го пуску мав 13 аварій. Навіть надійна американська ракета «Дельта» спеціалістами ставиться на 2-е місце після «Циклону»¹¹⁰.

ЛІТАКОБУДУВАННЯ

Україна є однією з дев'яти держав світу, які проектують і будують літаки військово-транспортної авіації. Сильними є позиції національного літакобудування у створенні літаків цивільної авіації. В 1997–1998 рр. Україна поставила 12 літаків Ан-74 Ірану, у 1996р. чотири військово-транспортні літаки Ан-32 Шрі-Ланці, дев'ять військово-транспортних літаків Ан-32 (1994 та 1996 рр.) та чотири літаки Ан-72А (1994 р.) — Перу¹¹¹. Окрім того, почали продаватися й українські (та спільні з Росією) технології. В середині 2000р. завершиться складання першого серійного літака Ан-140 в Ірані, що виробляється за українською ліцензією¹¹². Близьчим часом буде остаточно вирішене питання щодо участі України у виробництві в Ірані близько 100 літаків цивільної авіації Ту-334.

¹⁰⁶ УНІАН, 17 травня 1998 р.

¹⁰⁷ УНІАН, 18 листопада 1999 р.

¹⁰⁸ Генеральний директор Національного космічного агентства України О. Негода, інтерв'ю Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння, 21 грудня 1999 р.

¹⁰⁹ УНІАН, 1 лютого 2000 р.

¹¹⁰ Бадрак В. Циклон просити старт. — Зеркало недели, 20 ноября 1999 г., с. 4.

¹¹¹ База даних Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння.

¹¹² Заступник головного конструктора АНТК ім. Антонова В. Шишков, інтерв'ю Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння, 25 січня 2000р.

Серед безперечних здобутків авіаційної галузі — участь у тендерах в країнах НАТО, що кілька років тому вважалося неможливим. Так, з січня 1999 р. військово-транспортний літак Ан-70 бере участь у найбільшому в Європі тендері, метою якого є вибір базової моделі військово-транспортного літака для країн НАТО.

Про необхідність широкого інформування потенційних покупців вітчизняної продукції свідчить наступний приклад. Найпотужніший в СНД виробник авіаційних двигунів український завод «Мотор-Січ», який постачає продукцію в 94 країни світу, ніяк не згадується у турецькому вертолітному тендері і залишається маловідомим для турецької сторони¹¹³. На думку експертів, розвитку авіаційної галузі України сприяли б проведення більш якісних маркетингових досліджень і широкі рекламні кампанії.

СУДНОБУДУВАННЯ

За оцінками фахівців, сьогодні світовими лідерами на ринку суднобудування можна вважати п'ять країн: Францію, Німеччину, США, Велику Британію і Росію. Ще одну групу потужних проєктантів і виробників у цій галузі складають Італія, Іспанія та Нідерланди. До нещодавно сформованої групи країн-суднобудівників відносять Південну Корею, Китай, Австралію та Україну.

Ще за часів СРСР в Україні була зосереджена суднобудівна база, яка вважалася однією з найпотужніших у Європі. Нині в складі суднобудівної промисловості, з урахуванням суміжних підприємств та постачальників комплектуючих, налічується понад 100 заводів (у т.ч. 11 базових суднобудівних підприємств, 27 НДІ та КБ). За інформацією Державного комітету України з питань промислової політики, за роки незалежності Україна побудувала та передала іноземним замовникам 140 суден загальною вартістю \$1230 млн.

Розвиток галузі сьогодні стримують відсутність обігових коштів та недостатня підтримка з боку держави¹¹⁴. Існують проблеми маркетингу та інформаційного супроводження продукції суднобудування. На думку експертів, через недостатнє лобювання на високому політичному рівні Україна прогала тендери на постачання фрегатів до Бангладеш і катерів до Шрі-Ланки.

До здобутків України в галузі *військового* суднобудування можна віднести укладення на початку 2000 р. контракту щодо поставок в Грецію двох малих десантних кораблів на повітряній подушці типу «Зубр» і реалізацію контракту на будівництво військових катерів для В'єтнаму. Перспективною виглядає участь України у турецькому тендері щодо забезпечення виробництва 12 кораблів типу «Корвет» (в разі перемоги, Україна зможе отримати понад 25% замовлень від усього обсягу робіт)¹¹⁵.

ВИРОБНИЦТВО ОЗБРОЄНЬ

Експорт озброєнь є одним із небагатьох секторів української економіки, що забезпечує самоокупність, однією з точок економічного зростання. Україна визнається одним із найбільших світових експортерів зброї (*див. таблицю на наступній сторінці*). За даними SIPRI¹¹⁶, Україна має позитивну тенденцію зростання обсягів продажу озброєнь: якщо в 1994 р. вона була лише тринадцятою в світі, то за результатами 1998 р. — вже сьомою, випереджаючи такі провідні країни — експортери зброї, як Канада, Іспанія та Ізраїль.

¹¹³ ИНФО-ТАСС, база «ВЕГА», 30 сентября 1999 г. У згаданому тендері «Мотор-Січ» виступив як субконтрактор — українським двигуном обладнано новий російський вертоліт «Чорна акула».

¹¹⁴ Останнім часом увага до галузі підвищилась. Так, Законом України «Про заходи щодо державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні» (листопад 1999 р.) передбачено надати підтримку 25 провідним підприємствам та 15 НДІ (КБ) суднобудування.

¹¹⁵ Бадрак В. Плодотворный IDEF. — Зеркало недели, 2 октября 1999 г., с. 4.

¹¹⁶ SIPRI Yearbook 1999. Armaments, Disarmament & International Security. — New York, Oxford, 1999, p. 424.

Рейтинг країн за обсягами експорту озброєнь, \$млн.¹¹⁷

	Рейтинг 1993-1997	Рейтинг 1994-1998	1994	1995	1996	1997	1998	1994-1998
США	1	1	9844	9580	9712	12404	12342	53882
Росія	2	2	1155	3271	3602	2956	1276	12260
Франція	5	3	756	806	1924	3284	3815	10585
Велика Британія	3	4	1494	1708	1800	3238	673	8913
Німеччина	4	5	2637	1425	1399	686	1064	7211
Китай	6	6	731	849	751	338	157	2826
Нідерланди	7	7	495	378	414	551	506	2344
Італія	8	8	306	330	366	442	298	1742
Україна	10	9	189	192	195	516	449	1541
Канада	9	10	365	436	239	137	217	1394
Іспанія	11	11	275	111	99	637	221	1343
Ізраїль	12	12	115	206	257	292	147	1017

Географія українського експорту зброї охоплює понад 50 держав світу. Найбільшими імпортерами є Пакистан, Росія, країни Близького Сходу. Спостерігається деяке зменшення експорту військової продукції до країн СНД і його збільшення до країн Африки. До 90% загальної суми експортних поставок припадає на країни, що розвиваються. Введення стосовно цих держав, під тиском західних країн, більш жорстких правил та обмежень (в рамках режимів експортного контролю, яких Україна суворо дотримується) зменшить можливості для експорту української зброї.

Основні експортні можливості ВПК України пов'язуються з просуванням на світові ринки продукції ракетно-космічної, бронетанкової, радіоелектронної галузей, судно- та авіабудування, включаючи двигуни та навігаційну апаратуру. Українські підприємства виконують досить прибуткові замовлення на постачання радіоелектронної апаратури для зенітно-ракетних та авіаційних комплексів РФ, що користуються попитом не лише в СНД, але й в країнах далекого зарубіжжя. Активно розвиваються стосунки в зазначеній галузі з КНР, В'єтнамом, іншими державами.

Свідченням визнання досягнень України у сфері розробки озброєння є також досить широка та представницька кооперація з провідними країнами світу. До партнерів України у цій сфері належать Росія, Узбекистан, Німеччина (АН-7Х), Франція, Чехія (модернізація танків Т-72),

Китай (проект танка «Аль-Халід» і модернізація китайського танка Т-59 для Пакистану) та інші.

В структурі українського експорту збільшується частка послуг військового призначення. Зростає число контрактів на модернізацію та ремонт зброї, її технічне обслуговування, що сприяє закріпленню України на ринках, завойованих ще за часів СРСР. Україна вже налагодила військово-технічне співробітництво з 78 країнами світу¹¹⁸.

Загалом, імідж України на ринку озброєнь є досить високим. Це підтверджується досягнутими успіхами в експорті зброї та військово-технічних послуг. Починаючи з 1997р., Україна впевнено посідає місце в десятці найбільших світових експортерів. За попередніми результатами 1999р., експорт українського озброєння збільшився більш ніж у півтора рази¹¹⁹.

МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ

Україна активно співпрацює з ООН, ОБСЄ і НАТО в сфері миротворчої діяльності. Географія миротворчих місій, до складу яких залучався український персонал, охоплює Анголу, Боснію і Герцеговину, Гватемалу, Косово, Македонію, Молдову, Таджикистан і Хорватію.

З 1992 р., коли до колишньої Югославії було відправлено 240-й окремий спеціальний батальйон ЗС України чисельністю 550 чол., через миротворчі операції пройш-

¹¹⁷ Там само. Порівняльні оцінки зроблено в цінах 1990 р.

¹¹⁸ УНІАН, 16 березня 1999 р.

¹¹⁹ База даних Центру досліджень армії, конверсії та роззброєння.

ли понад 10 тис. українських військових¹²⁰. Сьогодні число наших миротворців обмежується 250 чол. — це 1,3% від 19 тис. миротворців ООН¹²¹. Для порівняння: в 1995 р. чисельність українців у складі миротворчих сил ООН досягала 1300 військово-службовців.

Роль України у миротворчих операціях дістала високі оцінки в ООН і НАТО. Так, участь України в операціях IFOR і SFOR помічник Генерального секретаря НАТО з політичних питань К.-П. Клайбер оцінив як «вагомий внесок, гідний держави такого масштабу, як Україна»¹²². Генеральний секретар НАТО Дж. Робертсон оцінив український контингент у Боснії і Герцеговині як «дуже корисний для реалізації міжнародних миротворчих зусиль»¹²³.

Українські миротворці заробили для бюджету держави понад \$70 млн. Однак, гроші та авторитет дістаються недешево — у скорботному списку з 1610 загиблих миротворців ООН є й 18 українських імен, ще 60 наших військових дістали поранення¹²⁴.

ТРАНСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Протягом століть через територію України проходили найважливіші торговельні і транспортні маршрути, що з'єднували Європу, Азію та Північну Африку. За показником розвиненості транспортної інфра-

структури **Україна й сьогодні посідає одне з провідних місць у Європі**. Через територію України проходять чотири з 10-ти європейських транспортних коридорів. Маршрутну мережу України складають 172,6 тис. км автодоріг, 22,8 тис. км залізниці, 3200 м річкових шляхів, 250 тис. км авіатрас і 42,9 тис. км трубопроводів.

Не всім відомо, що Україна є найбільшим у світі транзитером природного газу. Вона володіє газотранспортною системою з пропускною спроможністю на вході 290 млрд. куб. метрів, а на виході (в країни Західної, Центральної і Східної Європи, на південь Росії) — майже 170 млрд. куб. метрів на рік¹²⁵. Через територію України до Європи транспортується до 97% російського газу. Більш ніж 30-річний досвід експортних поставок газу через Україну показав їх високу технічну надійність (на магістральних газопроводах не було жодної крупної аварії).

Сьогодні транспортна інфраструктура України не задіяна на повну потужність, а значна її частина потребує доведення до світових стандартів. На жаль, не завжди виважена політика Уряду і регіональних властей України стосовно умов і тарифів перевезень, несанкціонований відбір газу з експортних трубопроводів ускладнюють відносини з іноземними партнерами. Наприклад, Росія вже споруджує альтернативні трубопроводи в обхід території України.

На думку експертів УЦЕПД, Україна має всі передумови для того, щоб протягом найближчих 3-5 років стати європейським центром розподілу електроенергії, газу, нафти і нафтопродуктів, причому не лише із Росії, але й з країн Каспійського регіону і Центральної Азії¹²⁶. Важливим позитивним чинником стало прийняття парламентом Закону України «Про концесії». Він відкриває шлях іноземним інвестиціям у розвиток транспортної інфраструктури України¹²⁷.

¹²⁰ Збройні Сили України: вісім років шляхом якісних перетворень. — Народна Армія, 8 грудня 1999р., с. 2.

¹²¹ UN peacekeeping operations. Background note, 1 February 2000.

¹²² Клайбер К.-П. Україна — НАТО: в ім'я стабільності на континенті. — Урядовий кур'єр, 18 квітня 1998р., с. 3.

¹²³ Телевізійний канал УТ-1, Сім днів, 20 червня 1999 р.

¹²⁴ Не випадково саме Україна була ініціатором Конвенції щодо захисту миротворчого персоналу ООН, відкритої до підписання на 49-й сесії Генеральної Асамблеї ООН (1994 р.). В грудні 1994 р. Україна однією з перших підписала цей документ, а 6 липня 1995 р. український парламент його ратифікував.

¹²⁵ Будзишен Л. Газ — основа стратегічного партнерства. — Урядовий кур'єр, 3 липня 1999р., с. 3.

¹²⁶ Детально ці проблеми будуть висвітлені в наступних аналітичних доповідях УЦЕПД і розміщені в журналі «Національна безпека і оборона». Що ж до першочергових практичних кроків у цьому напрямі, то **Уряд має сприяти створенню в Україні міжнародних консорціумів у сфері енергетики, транспорту, транзиту газу, нафти і нафтопродуктів.**

¹²⁷ Вітчизняні компанії, зокрема «Укртрансгор», мають підготовлені проекти майже на \$20 млрд. Їх реалізація дала б можливість у перспективі від експлуатації транспортної мережі отримувати надходження до бюджету в розмірі \$4-5 млрд. щороку.

АГРОПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС

Україна володіє понад 1/4 чорноземів світу. Кліматичні умови сприяють виробництву сільськогосподарської продукції. Земельна реформа, яка передбачає впровадження механізму приватної власності на землю, дасть поштовх не лише підйому продуктивності господарств, але й поглибленню міжнародної спеціалізації в сфері АПК.

Один із перспективних напрямів взаємовигідної співпраці з іноземними партнерами — це **переробка сільськогосподарської продукції**. Порівняно з іншими галузями АПК, харчова промисловість більше приваблює іноземні інвестиції (за кордоном ця галузь нерідко сприймається як профільна для української економіки). Окремі виробництва харчової промисловості (кондитерські фабрики, підприємства по випуску напоїв) вже сьогодні істотно модернізовані. Наприклад, фірми «Галактон», Харківська бісквітна фабрика, «Світоч», «Оболонь», «Орлан», «Гетьман», «Союз-Віктан» та інші обладнані новими технологічними лініями і в умовах досить сильної конкуренції значно потіснили на внутрішньому ринку зарубіжних конкурентів. Серед переваг вітчизняних виробників — відносно дешева і кваліфікована робоча сила, обмежене використання консервантів та штучних харчових добавок, використання якісної первинної сировини.

СФЕРА ТУРИЗМУ

Україна може у недалекому майбутньому стати одним із центрів світового туризму, що мало б значний економічний та іміджевий ефект. Цьому сприяють наступні позитивні чинники.

Сприятливі кліматичні та географічні умови. Узбережжя двох морів у кліматичній зоні з ознаками субтропічності, наявність гір, великої кількості рік, озер та лісів¹²⁸ забезпечу-

ють можливості для цілорічного туризму будь-яких видів: рекреаційного, пізнавального, спортивного (альпінізм, гірськолижний спорт, парусний спорт тощо), мисливства. Географічне розташування, інфраструктура залізничних, морських і автомобільних шляхів, авіаліній зв'язують Україну з будь-яким регіоном світу. Реконструкція міжнародного аеропорту Бориспіль вивела його на рівень світових стандартів.

Насичена мережа історичних і сучасних пам'яток. На території України знаходяться понад 125 тис. пам'яток історії, археології, монументального мистецтва, 14 тис. пам'яток містобудування й архітектури, понад 1000 об'єктів садово-паркового мистецтва, 46 історико-культурних заповідників, 520 державних і понад 6000 громадських музеїв, де зберігаються більш ніж 10 млн. експонатів.

Деякі музейні зібрання мають світову культурну значимість, як наприклад, колекції виробів скіфської доби¹²⁹ або іудейського культового срібла. Рішенням ЮНЕСКО найвидавніші пам'ятки України — Києво-Печерська Лавра, Софія Київська, історична забудова м. Львова (загалом, це близько 200 пам'ятників архітектури) — внесені до Списку світового культурного надбання. Розглядається питання про внесення до цього Списку історичного центру м. Києва¹³⁰.

Проте Україна не повністю використовує наявні можливості по заохоченню туризму. Наша держава може приймати до 20 тис. туристів щодня, а приймає у 10 разів менше¹³¹. Одна з причин — відсутність системного рекламно-інформаційного забезпечення в'їзного туризму, про що свідчать наступні дані. Лише Державний комітет з туризму має власні представництва за кордоном. Видається лише шість друкованих видань, що розповсюджуються через міжнародні авіалінії і містять українську туристичну рекламу. Лише минулого року створена і представлена в Internet Українська інформаційна туристична система. За даними Книжкової палати, протягом 1991–1998 рр. в Україні видано лише 20 одиниць видових листівок загальним тиражем 103 тис. штук, причому їх друкування розпочалося тільки з 1996р.¹³²

¹²⁸ На території України протікають понад 70 тис. річок; 14% території займають ліси.

¹²⁹ У жовтні 1999 р. під патронатом Хіларі Клінтон відбулося місячне турне колекції «Скіфське золото» по території США. Колекція вже тричі побувала в Японії, Люксембурзі. Лише за два тижні експонування в Парижі з нею ознайомилися більше 400 000 чол.

¹³⁰ Міжнародними документами з охорони культурної спадщини, зокрема Венеціанською хартією (1994р.) місто Київ уже визнано культурною спадщиною людства. На його території на державному обліку знаходиться 3778 пам'яток культури, з них світового значення — 51, державного значення — 241, пам'яток архітектури — 1789.

¹³¹ Іваськів В. А где отдохнули вы? — Компаньон, №46, 1999 г., с. 57.

¹³² Друк України (1991–1996): Статистичний збірник. — Київ, 1998, с. 46; Друк України (1997): Статистичний збірник. — Київ, 1998, с. 23; Друк України (1998): Статистичний збірник. — Київ, 1999, с. 22.

КУЛЬТУРА І НАУКА

Падіння «залізної завіси» відкрило для України доступ до світового культурного простору. Ряд мистецьких конкурсів та фестивалів стали вже відомими в світі, отримали визнаний міжнародний статус — це балетний конкурс імені С. Лифаря, музичні конкурси імені М. Лисенка та пам'яті В. Горовиця, кінофестиваль «Молодість» та фестиваль анімаційного кіно «Крок». Українські театри демонструють свою майстерність на міжнародних театральних фестивалях. Лише в 1997–1998 рр. більш ніж 1500 митців представляли українську культуру за кордоном¹³³.

Україна представлена у міжнародному культурному полі постатями класиків світового рівня — це кінорежисери О. Довженко, Д. Вертов, С. Параджанов, композитори М. Лисенко і Д. Лятошинський, художники Н. Мурашко і Т. Яблонська, Н. Нарбут і Д. Лідер. Світового визнання набуває школа балетного мистецтва В. Писарєва, всесвітньо відомого танцівника, який працює в Донецькому театрі опери і балету.

На жаль, у світі практично не знають української художньої літератури. Попри те, що українська школа перекладачів традиційно вважалася однією із найсильніших у Європі, статистика видань української літератури в перекладах є невітальною. Так, на книжковому салоні у французькому м. Ді (проводився в рамках Днів української культури у Франції) українській стороні нічим було довести, що Україна є дійсно літературною державою¹³⁴. Одна з причин такого стану справ — держава не стимулює видання вітчизняної художньої літератури у перекладах та її розповсюдження за кордоном.

Високий іміджевий потенціал мають знакові фігури української науки. Світовий рівень України засвідчує ім'я акад. В. Глушкова, під керівництвом якого була створена потужна наукова школа кібернетики, видана перша в світі Енциклопедія кібернети-

ки¹³⁵, створена перша в Європі електронно-обчислювальна машина. Добре відомі фахівцям унікальні наукові школи в біології (акад. М. Холодний), мікробіології та вірусології (акад. Д. Заболотний). Всесвітньо відомі геронтологи академіки Д. Чеботарьов та Н. Фролькіс, династія Патонів. Останнім часом стали відомі імена інших вчених світового рівня, в т.ч. тих, що в «закритому» режимі працювали над створенням високотехнологічних систем озброєнь, насамперед, ракетно-космічних, авіаційних і морських комплексів¹³⁶.

Українські вчені зберігають провідні позиції у таких галузях, як математичний аналіз, фізика твердого тіла, фізика напівпровідників, матеріалознавство, біологія та інших. Рівень мікробіології та вірусології дозволяє Україні входити до числа небагатьох країн світу, що володіють розвинутими біотехнологіями і здатні виробляти дієві терапевтичні препарати. Унікальними є наукові розробки в галузі космічної ботаніки, що їх здійснює Інститут ботаніки НАН України. Провідний вчений Інституту проф. Є. Кордюм керувала експериментами, що проводилися на космічному кораблі Shuttle Columbia; зараз вона очолює секцію космічної біології і медицини в Координаційному комітеті проекту «Міжнародна космічна станція».

Значний іміджевий потенціал містить українська історико-культурна спадщина. Світ мало що знає про княгиню Ольгу і Ярослава Мудрого, про Богдана Хмельницького і Івана Мазепу, про Петра Могилу і Григорія Сковороду. Унікальний історичний матеріал дає можливість виходу України на світові культурні ринки, зокрема, на ринок кінопродукції. Однак, за роки незалежності в Україні не знято жодної епічної кінокартини європейського рівня. Можливості потужного просування знакових фігур української історії до міжнародної аудиторії не використовуються¹³⁷.

На державному рівні немає скоординованої програми формування міжнародного іміджу України засобами кіно та літератури. Україна не використовує можливості формування свого позитивного іміджу на рівні масової свідомості¹³⁸.

¹³³ Богущий Ю. Гуманітарна політика України та актуальні проблеми розвитку культури. — Українська культура і мистецтво у сучасному державотворчому процесі: стан, проблеми, перспективи. — Київ, 1999, с. 7.

¹³⁴ Когут О. Відродити ненароджену українську літературу за кордоном намагаються наші письменники. — Відомості, 25 січня 2000 р., с. 4.

¹³⁵ Енциклопедія кібернетики. — Київ, 1973 г.

¹³⁶ Загалом, у науковій і науково-технічній сферах України працюють близько 25 тис. докторів і кандидатів наук.

¹³⁷ Цікавим є наступне спостереження. Київський кінопалац оприлюднив прокатну програму фільмів на лютий-березень 2000 р. Програма складається з трьох блокбастерів: «Вогнем і мечем» Єжі Гофмана, «Жанна д'Арк» Люка Бессона та «Сибірський цирюльник» Нікіти Михалкова. Таким чином, в українському прокаті демонструються відразу три іміджеві зарубіжні фільми і водночас — жодного українського фільму за кордоном.

¹³⁸ На світовий книжковий ринок спрямовуються переважно українські видання енциклопедичного характеру, не розраховані на масового читача.

СПОРТИВНІ ДОСЯГНЕННЯ

Україна посідає провідні позиції у світовому спорті. Українські гімнасти Л. Латиніна, П. Астахова, Б. Шахлін увійшли до списку спортсменів, які завоювали найбільшу кількість олімпійських медалей¹³⁹, спринтер В. Борзов став героєм XX Олімпійських Ігор, кращим спортсменом 1985р. було визнано легкоатлета С. Бубку¹⁴⁰. Протягом 1960–1996 рр. українські спортсмени завоювали 168 золотих, 111 срібних і 121 бронзових медалей. Сьогодні високі рядки у міжнародних спортивних рей-

тингах посідають боксери брати Клички, тенісист А.Медведев, біатлоністка О. Зубрилова, легкоатлетка І. Бабакова та інші.

Високий авторитет у світі має український футбол, зокрема, київське «Динамо». Сотням мільйонів людей на планеті добре відомі імена В. Лобановського, О. Блохіна, А. Шевченка. Показовими у цьому контексті є результати нещодавніх опитувань італійських юнаків віком 16–18 років. Лише половина з них правильно назвали ім'я Президента власної країни. Проте 65% — точно відповіли на запитання, з якої країни прибув до Італії нападаючий «Мілану» А. Шевченко і яку назву має його попередній клуб¹⁴¹.

Високу оцінку ролі українських спортсменів в утвердженні міжнародного іміджу України дав Президент Л. Кучма: «Спортсмени зробили, мабуть, більше, ніж українські дипломати своєю перемогою на Олімпіаді та інших чемпіонатах»¹⁴².

¹³⁹ Латиніна Л. — 9 золотих, 5 срібних і 4 бронзові медалі в особистому заліку; П.Астахова — 5 золотих, 2 срібних, 3 бронзових; Б.Шахлін — 7 золотих, 4 срібні, 2 бронзові медалі.

¹⁴⁰ Рейтинг агентства Internationale Sport Korrespondenz.

¹⁴¹ www.dynamo.kiev.ua.

¹⁴² Интерфакс-Украина, 18 июня 1999 г.

ВИСНОВКИ

Україна — це європейська держава з багатими культурними традиціями і великим майбутнім. Природа наділила Україну багатим сировинним потенціалом, родючою землею і сприятливими кліматичними умовами. Українське суспільство володіє величезним інтелектуальним потенціалом, багатим ринком достатньо кваліфікованої і відносно дешевої робочої сили. Науково-технологічний і освітній рівень України залишається дуже високим і має потенціал для розвитку.

В економіці України є перспективні «точки зростання» — це галузі, спроможні виробляти високотехнологічну продукцію для завоювання міжнародних ринків. Українські ракетноносії, транспортні літаки, танки відомі усьому світу. За умов підняття економіки України, продукція металургійної, хімічної, харчової та інших галузей промисловості може знайти нових споживачів на світових ринках.

Україна розташована на перетині транспортних шляхів, що сполучають регіони Європи і Азії. Залучення стратегічних інвесторів до розвитку транспортної інфраструктури дало б змогу значно розширити присутність України на зовнішніх ринках, більш повно використовувати транзитні можливості країни, збільшити зацікавленість іноземних держав у плідній співпраці з Україною. Вдосконалення тарифної політики стосовно транзиту енергоносіїв, вчасна оплата за спожитий газ, впровадження політики енергозбереження дали б змогу налагодити більш результативну співпрацю з Росією, з іншими країнами-володарями значних запасів нафти і газу, отримувати значні надходження від транзиту російських та прикаспійських вуглеводнів.

Український народ має довгу і цікаву історію, великий духовний та історико-культурний пласт, давні демократичні традиції. У сферах науки, мистецтва, літератури накопичено значні невикористані можливості, що чекають свого застосування. Майстри українського кіно, спорту, провідні представники науки та культури можуть піднести імідж України в світі. Особливу увагу треба приділяти «розкрутці» знакових фігур України з відповідним PR-забезпеченням.

Іміджевий потенціал України повністю не використовується. Щоб його задіяти, необхідні продумана державна політика, підкріплена відповідним фінансуванням, узгоджені дії владних структур, громадських організацій, опора на інтелектуальний потенціал суспільства. Створення позитивного іміджу України має стати предметом особливої уваги Уряду, політичних партій, громадських організацій країни.

Важливим напрямом зовнішньої політики України повинно бути активне просування до світового простору інформації про потенціал і перспективи розвитку України, про позитивні зрушення у суспільстві та переваги українського ринку.

4. ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Комплексний аналіз матеріалів зарубіжних ЗМІ, оцінок міжнародних організацій, рейтингових агентств, іноземних експертів, а також власні дослідження УЦЕПД дають можливість синтезувати імідж України, який складається у міжнародній спільноті.

Іноземні мас-медіа створюють загалом негативний образ України. В рейтингах міжнародних організацій Україна посідає далеко не останні місця, однак вона впевнено наближається до світових аутсайдерів. Оцінки фінансових інституцій і рейтингових агентств підкреслюють невідповідність української економіки критеріям ефективного розвитку. Експерти, які безпосередньо працюють на українському напрямі, сприймають Україну як маловпливову європейську державу з високим рівнем корупції, тіньової економіки та свавіллям чиновників. Серед негативних рис іміджу України відзначаються схильність до політичних декларацій, не підкріплених практичними справами, і невиконання взятих на себе зобов'язань.

На жаль, світова спільнота не знає іншої України — європейської держави з багатими історичними і культурними традиціями, високим науково-технологічним і освітнім потенціалом, працелюбними і гостинними людьми. Недостатня присутність України в міжнародному інформаційному просторі ускладнює просування позитивного іміджу нашої держави в світі.

Констатуючи складність проблеми, не варто її драматизувати. Покращання ситуації в Україні західні експерти пов'язують із рішучими діями Уряду по реформуванню економіки, боротьбі з корупцією, подальшій демократизації суспільства. Більш важливим для формування позитивного іміджу України уявляється вирішення саме внутрішніх проблем.

Дослідження підтвердили помітний розрив між високим рівнем політичного діалогу з іноземними партнерами і неадекватною економічною основою зовнішньої політики України. Визначальним чинником створення позитивного іміджу України є здатність її політичного керівництва *чітко сформулювати і реалізувати* цілі, які б відповідали місцю держави у світових процесах та її реальним можливостям. Активізація зовнішньої політичної діяльності не дасть

відчутного результату без прискорення економічних реформ, підвищення рівня життя населення, утвердження *дійсно* демократичних засад в українському суспільстві.

Викорінення корупції та причин, що її породжують, є необхідною передумовою відновлення довіри до України з боку міжнародної спільноти і першочерговим завданням її державного керівництва. Для досягнення успіху потрібна якісна зміна української владної еліти. Вкрай необхідно, щоб адміністративна реформа «вимела» можновладців, патологічна жадоба яких вже стала відомою в усьому світі. До влади в Україні має прийти нова генерація політиків і державних службовців — людей високої кваліфікації зі стратегічним мисленням, налаштованих на тривалу і копітку практичну роботу, які б змогли відновити довіру українців до влади і водночас вести цивілізований діалог з опонентами.

Рішучі дії оновленої влади по виводу України з кризи, покращанню внутрішньої ситуації, створенню сприятливого інвестиційного клімату, турбота про інтелектуальний потенціал суспільства дали б змогу покращити імідж України, сформувати ставлення до неї як до надійного партнера, країни, що має великі перспективи.

Формування позитивного міжнародного іміджу України — це важливе завдання загальнонаціонального масштабу. Воно потребує спільних цілеспрямованих і послідовних дій офіційної влади й опозиції, державних органів і громадських організацій, бізнесових структур і ЗМІ, мільйонів громадян України і чисельної української діаспори за кордоном.

Експерти УЦЕПД не пропонують програми формування іміджу України — це завдання не для однієї неурядової аналітичної структури. По своїй суті така програма має поєднувати загальну стратегію розбудови держави і відродження її економіки, стратегію зовнішньої і внутрішньої політики, програму діяльності Уряду на середньострокову перспективу, основні напрями розвитку соціальної сфери, науки і освіти, культури і патріотичного виховання населення, інші важливі складові розвитку суспільства. З іншого боку, така програма має містити стратегію інформаційної політики держави, спрямованої на просування позитивного іміджу України у світовий інформаційний простір.

Очевидно, що оформити таку програму в єдиний документ буде непросто і навряд чи доцільно. Але нам усім потрібне розуміння важливості цієї проблеми, єдина позиція стосовно основних напрямів і орієнтирів, а головне — практичні дії, що сприяли б піднесенню іміджу України в світі.

Виходячи з результатів проведеного дослідження, експерти УЦЕПД пропонують своє бачення окремих пріоритетних напрямів створення позитивного іміджу України. Перша їх складова зорієнтована на вирішення внутрішніх проблем, друга — на донесення до світової спільноти правди про Україну, її потенціал, здобутки і цінності.

1. Реформування економіки. Основними орієнтирами¹⁴³ є створення нових робочих місць, зростання реальних доходів і платоспроможного попиту населення, відновлення позицій вітчизняного виробника на внутрішньому ринку, залучення внутрішніх і зовнішніх інвестицій у реальний сектор економіки, зниження енергоємності ВВП, нарощування економічного потенціалу шляхом підтримки перспективних галузей (точка зростання), скорочення питомої ваги сировини (напівфабрикатів) у структурі експорту, посилення позицій України на міжнародних ринках, диверсифікація джерел постачання енергоносіїв, зменшення обсягів зовнішньої заборгованості, відновлення кредитоспроможності України, зменшення державного втручання в діяльність суб'єктів господарювання. Треба створити в Україні привабливий інвестиційний клімат, спростити систему оподаткування, забезпечити прозорість прийняття державних рішень (насамперед, стосовно приватизації і надання кредитів під гарантії Уряду), забезпечити реальне право приватної власності на землю.

2. Адміністративна реформа. Скорочення чисельності державних структур і числа державних службовців не повинно бути її головною метою (не виключено, що треба буде утворити нові структури, для інших — збільшити чисельність). Натомість, цілями адміністративної реформи мають стати: (а) підвищення ефективності дій влади відповідно до завдань, що стоять перед державою на нинішньому етапі; (б) забезпечення прозорості прийняття рішень і персоніфікованої відповідальності за їх реалізацію; (в) ліквідація глибинних причин хабарництва та корупції; (г) підвищення престижу державної служби. Серед основних завдань — раціональний розподіл функцій між органами влади, ліквідація надмірних структур; створення дієвих «зворотних зв'язків» контролю з боку

ЗМІ та громадськості; чіткий розподіл повноважень і відповідальності між державними органами усіх гілок влади (законодавчої, виконавчої, судової) і на всіх її рівнях (центральному, регіональному, місцевому). Перерозподіл функцій державних органів має супроводжуватися відповідним перерозподілом ресурсного забезпечення їх діяльності.

3. Правова реформа. Треба закріпити в законах зрозумілі і стабільні «правила гри» на економічному та політичному просторах, які стимулюють ініціативу і дають можливість задіяти інтелектуальний потенціал суспільства. Національне законодавство треба наближувати до стандартів Європейського Союзу. Економічні, політичні та інші права і свободи, задекларовані в Конституції України, мають бути наповнені реальним змістом. Створення надійних правових бар'єрів перед свавіллям чиновників забезпечить успіх адміністративної та економічної реформ.

4. Реформування соціальної сфери (медицина і пенсійне забезпечення, система страхування, освіта тощо). Держава має довести, що її турбота про громадян, їх права і свободи втілюється в життя. Пересічні громадяни не сприймають таких понять, як дефіцит бюджету, ВВП, обсяги виробництва, соціальні гарантії. Уряду треба назвати реальні строки погашення заборгованості по зарплаті, пенсіях, усіх соціальних виплатах і вчасно розраховуватися з людьми. Треба визначити мінімально необхідні і досяжні рівні медичного забезпечення, освіти, соціальної допомоги, забезпечення житлом — і гарантувати їх дотримання. Водночас, потрібно визначити досяжні стратегічні орієнтири в зрозумілих для населення термінах (а не у відсотках ВВП, темпів інфляції, дефіциту бюджету). Рівень життя населення має постійно зростати і поступово наближатися до європейських стандартів.

5. Підвищення ефективності зовнішніх стосунків України. Україні потрібна нова зовнішньополітична доктрина, в якій були б визначені пріоритети, стратегія і тактика реалізації зовнішнього політичного курсу держави в нових умовах. Курс на європейську інтеграцію має бути підкріплений потужною інформаційною кампанією в ЗМІ. Необхідно сприяти розвитку економічних контактів регіонів України з іноземними партнерами, маючи за мету поступову децентралізацію зовнішніх економічних зв'язків. Під егідою МЗС доцільно утворити Раду міжрегіонального співробітництва, до якої увійшли б керівники облдержадміністрацій, відповідних міністерств і відомств. У МЗС також доцільно утворити окреме управління

¹⁴³ Програма дій має містити не лише правильні гасла, але й відповідні кількісні оцінки. Кожен із запропонованих нами напрямів можна обрахувати у вартісному виразі (відсотках) — це дасть змогу з часом оцінити результати діяльності голови Уряду, міністра або голови облдержадміністрації.

з міжрегіонального співробітництва. Треба провести своєрідну інвентаризацію участі України в міжнародних організаціях і визначити пріоритети використання обмежених ресурсів. Доцільно продовжувати пошук шляхів скорочення ставок внесків України в бюджети міжнародних організацій. Треба підвищити ефективність захисту прав громадян за межами України, оперативно реагувати на кризові ситуації. Доцільно запровадити організований набір громадян для роботи за кордоном (згідно з визначеними квотами), вдосконалити національну систему підготовки та атестації моряків, інших фахівців відповідно до міжнародних норм. Необхідно нарощувати миротворчий потенціал України, віддавати перевагу участі в пошуково-рятувальних операціях, наданню гуманітарної допомоги, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, тобто «неконфліктних» операціях, що формують позитивний імідж України.

Більш активному просуванню іміджу України в світовий інформаційний простір буде сприяти впровадження наступних заходів:

- створення, за підтримки держави, потужного неурядового Фонду, який би сприяв формуванню позитивного іміджу України. Його засновниками могли б стати крупні вітчизняні бізнесові структури, зацікавленні у просуванні своєї продукції на зовнішні ринки, а також впливові громадські організації та ЗМІ;
- утворення в складі МЗС групи експертів з PR-технологій для проведення моніторингу зовнішньої політичної та економічної діяльності державних органів з точки зору іміджевого ефекту, підготовки пропозицій щодо координації дій владних структур у просуванні позитивного іміджу України, розробки заходів щодо усунення негативних чинників, що впливають на авторитет держави;
- організація системи професійної підготовки з PR-технологій для державних службовців, які представляють Україну за кордоном. Доцільним уявляється проведення перепідготовки на курсах PR співробітників посольств і закордонних представництв (радників з питань преси та інформації, прес-аташе, радників з питань культури та освіти). При Дипломатичній академії МЗС України бажано організувати вищі курси міжнародних PR-технологів;
- створення інформаційних центрів при посольствах України із залученням іноземних фахівців, пошук джерел спонсорського фінансування їх діяльності. Залучення інформаційного, культурного і фінансового потенціалу українців за кордоном для просування позитивного іміджу України визначити одним із пріоритетів у новій Державній програмі співпраці з українською діаспорою;
- організація каналу супутникового телебачення для трансляції на зарубіжні країни; обмін ефірним часом у FM-діапазоні між радіостанціями світових столиць і України; розповсюдження державних офіційних видань за кордоном; визначення інформаційного виходу за кордон однією із пріоритетних функцій ДІНАУ;
- поглиблення співпраці зі світовими ЗМІ, підготовки спільних програм (телемостів, ток-шоу); запровадження під егідою МЗС України цільової програми «Світові зірки України» (створення WEB-сторінок, закордонні поїздки відомих у світі українців, поширення матеріалів через ЗМІ тощо);
- залучення громадських організацій, незалежних експертів до обговорення проблем формування іміджу України, підготовки і проведення окремих заходів.

ЗАМІСТЬ ЗАКЛЮЧЕННЯ

Міжнародний імідж України має внутрішній і зовнішній виміри. З одного боку, він віддзеркалює внутрішні проблеми, невирішеність яких стримує розвиток українського суспільства. З іншого боку, світ хоче бачити Україну надійним і передбачуваним партнером, стабільною демократичною державою, яка не створює проблем для міжнародного оточення, а навпаки — збагачує світовий економічний, культурний, науковий та інформаційний обмін.

Розуміння важливості внутрішнього і зовнішнього вимірів іміджу України, а тим більше — вдале поєднання цих двох аспектів у політиці держави могло б дати відчутний позитивний результат. Дійсно, заохочувати іноземні інвестиції, кредити і туристів в Україну або трансконтинентальні транспортні потоки через її територію можна лише одним шляхом — створюючи достойні умови для життя, насамперед, громадян своєї власної держави. Без цього не буде демократичної і стабільної України, в якій хотіли б жити українці і з якою б бажали співпрацювати іноземці.

З іншого боку, на наше переконання, провідна роль України в регіоні, високий потенціал її економіки, науки і культури, нарешті величезний внутрішній ринок (у присутності на якому зацікавлені іноземні партнери) — всі ці гасла з часом стануть дійсністю і матеріалізуються у позитивний імідж України. Ми переконані, що впливові іноземні партнери України сьогодні готові більш активно підтримувати її виважену і послідовну політику в цьому напрямі.

МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ: оцінки експертів

Валерій Чалий

Готуючи аналітичну доповідь «Міжнародний імідж України: міфи і реальність», ми попросили авторитетних вітчизняних та іноземних експертів викласти їх бачення міжнародного іміджу України та можливих напрямів його формування. У своєрідній заочній дискусії погодилися взяти участь п'ять фахівців з України, Росії та Великої Британії:

Ігор Осташ

Україна

Верховна Рада України

голова Комітету у закордонних справах і зв'язках з СНД

Дмитро Видрін

Україна

Європейський інститут інтеграції і розвитку

директор

Дмитрій Катая

Росія

Кредитимпекс Банк

президент

Мартін Едмондс

Велика Британія

Центр дослідження оборони і міжнародної безпеки

директор

Джеймс Шерр

Велика Британія

Центр дослідження конфліктів

провідний науковий співробітник

Ці експерти мають високий фаховий рівень, добре знають ситуацію в Україні та навколо неї. Оцінки цих людей важливі особливо, оскільки (завдяки своїй роботі у державних, дослідницьких і бізнесових структурах) вони впливають на формування позицій як політичного керівництва своїх держав, так і широкої громадськості.

Кожному із запрошених до розмови було поставлено три запитання:

1. Як би Ви охарактеризували міжнародний імідж України?
2. Що, на Ваш погляд, негативно впливає на імідж України в світі?
3. Що, на Вашу думку, необхідно зробити для формування позитивного іміджу України?

Нижче наведено відповіді на ці запитання, а також висновки, зроблені експертами УЦЕПД за результатами заочної дискусії. Цікаво, що всі її учасники досить критично (але водночас — доброзичливо) характеризують Україну як державу зі значним потенціалом, який з різних причин поки що не вдалося реалізувати. Ми висловлюємо глибоку вдячність за досить відверті оцінки і особливо — за слушні і конкретні пропозиції щодо поліпшення міжнародного іміджу України.

ЯКИМ Є МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ СЬОГОДНІ?

Ігор Остап. Сьогоднішній імідж України я б визначив як скоріше негативний, аніж позитивний. Щоб підтвердити цей висновок, не треба довго вишукувати аргументи. Достатньо проаналізувати західну пресу, і відповідний образ України складеться у Вашій уяві. Запитайте перехожих за кордоном, що вони асоціюють з Україною? І Ви отримаєте відповідь: Чорнобиль, Лазаренко, корупція, мафія і т.п. Західна преса, на жаль, висвітлює переважно негативну сторону нашого життя. Нерідко в газетах і на телеекранах можна побачити сюжети про Україну з убогими і бездомними людьми, зруйнованими і занедбаними будівлями. Все це, безперечно, у нас є. Але ж воно є і за кордоном, просто там його не витягають на світло. Новини про економічне зростання або про вдалі політичні рішення ніколи не стануть сенсацією, бо вони звичні для жителів західних держав. А от що-небудь негативне завжди приваблює увагу як читачів, так і журналістів. Переглядаючи пресу Польщі, Німеччини або США, можна відразу знайти низку статей, присвячених жебрацькому існуванню українців, або розкраданню кредитів в особливо великих розмірах. Це — також імідж нашої держави.

Дмитро Видрін. Перш за все, варто сформулювати критерії визначення іміджу держави. Перший критерій — суб'єктивний. Він стосується державних чиновників і суть його полягає у самообмані цих чиновників, тобто у їх прагненні видати бажане за дійсне. Наприклад, кількість візитів лідерів нашої держави (незалежно від того, були вони вдалими чи ні) часто відносять до позитиву іміджу України на міжнародній арені.

Інший, більш жорсткий, критерій іміджу — економічний. Більшість держав, що розвиваються («азійські тигри», латиноамериканські країни) — створили такий імідж, який можна було «продавати» на міжнародній арені. По суті, імідж також є предметом купівлі-продажу. Побудований виваже-

но і розумно, імідж дає можливість отримати певні обсяги інвестицій, певне зростання товарообігу. Ось чому імідж країни оцінювати легко. Наприклад, якщо у відносинах з Росією Україна зафіксувала падіння товарообігу на 17%, то це означає, що імідж України у Росії знизився на 17%. Таким чином, можна вести розмову про імідж, виходячи з економічних показників, зокрема, торговельного сальдо. Відповідно, невисокий рівень багатьох економічних показників України свідчить про певну «консервацію» її іміджу. Це ж стосується інвестицій, обсяг яких залишає бажати кращого. Інвестиційні надходження якраз і є похідною від іміджу, тобто його відображенням.

Дмитрій Катая. У Росії, в офіційних політичних колах, про існування України згадують рідко. Інформаційними приводами для розмов про російсько-українське співробітництво слугують нечасті візити високих українських чиновників, борги за енергоресурси, дислокація російського ЧФ у Криму, становище росіян в Україні, статус російської мови, делімітація кордонів і футбольні матчі.

Сьогодні міжнародний імідж України є дзеркальним відображенням проблем становлення української державності. Україні пощастило: її суверенітет і незалежність зміцнюються без війн і революцій, а геополітичне положення держави дозволяє українській еліті помітно впливати на ситуацію у регіоні. Як офіційна російська влада, так і представники ділових кіл РФ вкрай зацікавлені, щоб Україна була передбачуваною, стабільною і багатою державою. Для Росії, Україна — це і партнер, і величезний ринок для російських товарів.

Мартін Едмондс. Я не думаю, що міжнародне співтовариство (тобто поінформований середній громадянин, і навіть ті, хто керує торгівлею чи промисловістю) знають щось поважне про Україну. На мою думку, вони насамперед пов'язують Україну, наприклад, з Чорнобилем. Старші люди, можливо, знають Україну як житницю колишнього Радянського Союзу. Молодші, звичайно, такого не пам'ятають. Що ж стосується того, що пережила Україна під час Другої світової війни, то я не думаю, що багато людей знає, наскільки ваша країна постраждала від німецької або російської влади.

Я не думаю, що це може бути приводом для розчарувань. Я б сказав, що Україна взагалі не має ніякого іміджу, просто через загальну непоінформованість або невідомість. Я і себе не вважаю винятком. Мої знання про Україну залишаються, так би мовити, вкрай рудиментарними, і те, що мені відомо, змушує мене (це моя особиста

думка) вважати, що Україна досі прив'язана до старої, російсько-радянської ментальності. Це стає очевидним будь-якому західному відвідувачу одразу після прибуття до Бориспільського аеропорту, від прийому навіть у найкращому готелі, від неприродної, вимушеної атмосфери навіть у ресторанах. Я певен, що молодше покоління швидко вчитиметься, але його шанси залишатимуться обмеженими, доки не буде усунено надмірно регламентовану командну систему, запозичену з минулого.

Водночас, якщо усунути найгірші недоліки, є чимало приводів для оптимізму, насамперед серед тих, хто знає Україну. Якщо врахувати розміри господарств та продуктивність сільського виробництва, колективне господарювання не було кроком вперед для країни і призвело до суттєвого зменшення родючості земель, але воно залишається дуже вагомим капіталом; адже у сучасному світі виробництво продуктів харчування може бути продуктивним.

Джеймс Шерр. На жаль, я назвав би імідж переважно непривабливим. Водночас слід вирізняти три категорії спостерігачів: (а) громадськість, (б) «зовнішня» еліта (поінформована громадськість, депутати парламентів, фахівці, які формують суспільну думку у засобах масової інформації та поза ними), та (в) «внутрішня» еліта, яка фактично приймає рішення. Остання група, власне, є ключовою. Тим не менше, на її поведінку суттєво впливають групи (а) та (б), оскільки ця група має звітувати перед двома іншими.

Нерозумно було б недооцінювати рівень непоінформованості щодо України *на всіх трьох рівнях*. Освічена частина громадськості розуміє, що Україна є незалежною державою, але дуже погано розуміє, що з цього практично випливає. Багато представників Заходу значно перебільшують відмінності між Сходом і Заходом України, коли стверджують, що вона не має ознак єдиної нації. Навіть для деякого з групи (б) було б несподіванкою дізнатися, що управлінські структури в Україні повністю незалежні від Російської Федерації (не кажучи вже про СНД, яку багато хто сприймає як погано функціонуючу пострадянську модель Європейського Союзу). І навіть у групі (в) існує нерозуміння і скептицизм відносно того, чому НАТО та інші найважливіші центри сили вважають Україну важливим і навіть вирішальним елементом європейської безпеки. Звичайно, непоінформованість характеризує, насамперед, загальне західне уявлення про навколишній світ. Перефразуючи Марка Твена, *«ще нікому не вдалося переоцінити неосвіченість американського суспільства»*.

Те уявлення, що існує на рівнях (а) та (б), видається надто спрощеним. Воно віддзеркалює типове для Заходу *занепокоєння* замість *інтересу* і є загалом негативним. У 1991-94 роках слово «Україна» викликало асоціації з ядерною зброєю. Багато людей абсолютно безпідставно уявляли Україну як зону потенційних конфліктів, країну, населену крайніми націоналістами, якій загрожують розпад та етнічні протиріччя. Ядерне роззброєння, участь України у програмі «Партнерство заради миру» та дипломатичні зусилля українського МЗС не лише усунули таке уявлення; вони поширили сподівання на те, що Україна стає такою ж, «як ми», або, принаймні, як Польща. Ці сподівання неминуче призводили до розчарування, оскільки вони так і не справдилися. Сьогодні слово «Україна» знову викликає негативну асоціацію: «корупція». Вона навіює й іншу, пов'язану з першою, думку: «бездонна діжка», що неодмінно викликає запитання: «навіщо й надалі кидати чималі гроші у прірву?»

ЯКІ ЧИННИКИ НЕГАТИВНО ВПЛИВАЮТЬ НА МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ?

Ігор Остап. Чинників негативного впливу на міжнародний імідж України більш, ніж достатньо. Наприклад, часта зміна законодавства, бо для інвестора важливою є стабільність законодавчої бази. Найбільшою проблемою є чутки про українську мафію і корупцію. Ця проблема не є виключно українською; наша держава отримала подібний імідж певною мірою завдяки корумпованості Росії. Пересічний американець не розрізняє російські та українські прізвища, тому на слух мафіозними злочинцями можуть сприйматися мало не всі слов'яни. Навіть видатні українські митці та спортсмени часто отримують російську «прописку». Так, канадська газета Toronto Star назвала російською київську футбольну команду «Динамо»?!. Крім обурених листів кількох українців із діаспори, газета не отримала жодних претензій. Преса відіграє значну роль, роздуваючи наші проблеми.

Наступним негативним фактором є наші заробітчани за кордоном. Незважаючи на те, що вони — досить старанні працівники, все-таки вони є нелегалами, а тому забирають хліб у корінного населення. Можна згадати масові депортації наших співвітчизників із Польщі та Чехії. Негативно до них ставляться у Німеччині та в інших країнах.

Для наших західних сусідів Україна являє собою своєрідний «відстійник» для нелегальних мігрантів, насамперед, вихідців з

Кавказу і Центральної Азії. Ми дозволяємо їм використовувати нашу територію як трамплін на шляху до Європи. Звісно, Європі це не подобається.

Нашим партнерам не подобається, як ми ведемо справи. Наприклад, коли заміна однієї особи (у владній структурі, фірмі) спричиняє втрату всіх раніше напрацьованих контактів. Нашу непунктуальність і ставлення до своїх обов'язків також певною мірою можна віднести до негативних факторів.

Дмитро Видрін. Незважаючи на існування багатьох наук соціальної спрямованості (філософії, соціології, науки про зовнішні відносини), є лише одна фундаментальна наука — це психологія, наука про відносини між людьми. Те ж саме стосується й іміджу. Неможливо сформувати імідж України, виходячи лише з наявності багатих запасів чорнозему або вигідного геополітичного положення. Імідж ґрунтується на репутації конкретних політичних лідерів (еліти).

Тому на перше місце треба ставити імідж української еліти. Саме вона — бюрократична еліта, бізнес-еліта, ідеологічна еліта, воєнна еліта і т.д. — керує державою. Дійсно, наша еліта є ще досить молодого. Однак, в інших державах, коли приймаються важливі політичні рішення, ніхто не сприймає аргументів стосовно віку політиків або відсутності у них необхідного досвіду.

Україна сьогодні має еліту з багатьма неприйнятними рисами, що негативно впливають на її міжнародний імідж. Насамперед, це — необов'язковість (на першому місці); на другому — жадова, а звідси — високий рівень корумпованості, прагнення досягти бажаного результату будь-якою ціною. Західні партнери готові до співпраці з Україною, але вони не бажають платити хабарі. До речі, серед основних проблем формування іміджу України З.Бжезинський і Дж.Сакс наголошують саме на корумпованості української еліти.

Дмитрій Катая. Імідж держави — це дороге задоволення. Він, як відомо, створюється не відразу. Політичні та економічні еліти Росії і України не можуть позбутися своєї історії. Надто мало пройшло часу, щоб забути правила, згідно з якими ми жили ще 10-15 років тому.

Коли наші пращури залишали рай, Адам сказав Єві: «Кохана, нам випало жити у перехідний період». В епоху змін жити, дійсно, непросто. Зміни супроводжуються нестабільністю, невпорядкованістю життя. Треба бути або сильним, або багатим, щоб

тебе любили і шанували. Ще краще, коли є і сила, і багатство. Сьогодні ж імідж формувати дуже важко, саме з наведених вище причин.

Мартін Едмондс. З позицій західної людини, можу сказати наступне: після отримання незалежності не було чітко визначеної політики, спрямованої на зміну старих, радянських підходів. Україна перетворюється на заповідник корупції та організованої злочинності. Це країна суцільної бідності (доходи на душу населення нижчі, ніж в Албанії). Екологічні проблеми, забруднення навколишнього середовища (Чорнобиль) — це лише одна сторона проблеми; що зроблено в країні для забезпечення роботи інших АЕС подібного типу? Спостерігається певне роздвоєння: чи дійсно Україна бажає єднання з Заходом та Європою, чи вона має намір знов об'єднатися з Російською Федерацією? Загалом, неспроможність України вигідно представити себе в очах міжнародного співтовариства є очевидною.

Мої знання про Україну впливають, насамперед, з моїх інтересів як людини, яка має відношення до військової сфери. Звичайно, я визнаю внесок у забезпечення стабільності, що його було зроблено завдяки ядерному роззброєнню. Існують проблеми з розподілом Чорноморського флоту та намаганнями росіян залишитись у Севастополі. Я знаю, що в Україні виробляють літаки «Ан» і танки Т-84. Я без особливого захоплення ставлюся до того, що Україна практично без обмежень пропонує ці та інші види військової техніки на світових ринках озброєнь (хоча я розумію, чому це робиться). Я не вважаю, що участь українських підрозділів у миротворчій операції в Боснії дуже сприяла покращанню її міжнародного іміджу. Нарешті, нинішнє ставлення до призовників в українських Збройних Силах не можна терпіти.

Попри демократичний вигляд (адже проводяться вибори), структура політичної системи залишається доволі ієрархічною. Україна не виглядає, принаймні в очах Заходу, країною, де відбуваються відкриті, демократичні процеси. Нарешті, імідж України не додає людям впевненості. Викликає занепокоєння ефективність візової системи, надійність українських міжнародних авіаліній. Безпека багажу, придатність їжі та води викликають сумніви у гостей України.

Джеймс Шерр. Зараз надмірна увага зосереджена на «корупції» та неспроможності «економічних реформ» принести результат в економіці. Однак, найбільший негативний вплив справляє така думка:

політичне керівництво України не має бажання протистояти цим проблемам; конкретні дії не відповідають, або дуже мало відповідають, цілям, що їх проголошує керівництво («європейська інтеграція»); керівництво країни залежить і навіть співпрацює з силами, які розглядають реальні реформи як загрозу для свого становища у суспільстві; офіційні структури фактично зливаються з кримінальними. **Україна бажала б, щоб Захід взяв на себе більше, ніж вона сама. Ні допомога, ані тиск Заходу не приносять результатів.** Сьогодні такі уявлення найбільше поширені в поінформованих колах, хоча вони традиційно налаштовані проукраїнськи.

ЯК СТВОРИТИ ПОЗИТИВНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ У СВІТІ?

Ігор Остап. Для покращання іміджу України на міжнародній арені слід усунути згадані вище негативні фактори. Україна як держава має дбати про свій імідж, українські посольства мають пропагувати українську культуру і пильно стежити за неправдивою інформацією про Україну в іноземних ЗМІ.

Нашим співвітчизникам слід навчитися краще працювати в економічній сфері — торговельні зв'язки мають неабиякий вплив на відносини між державами. Коли західний підприємець шукає інформацію про потенційного українського партнера, він у кращому випадку знайде ксерокопію брошури на російській мові, а не кольоровий журнал на зрозумілій йому європейській мові.

Україна залишається досить «закритою» державою — ми не приваблюємо туристів; їх приїжджає значно менше, ніж нам би хотілося. Отримати українську візу протягом трьох днів сьогодні коштує \$50, за день — \$100. І це для західних туристів, для яких поняття «віза» вже стало досить застарілим?! Треба виправляти ситуацію.

Іноземні партнери і міжнародні організації позитивно оцінюють миротворчу діяльність України. Сьогодні наша держава має добрі відносини з ООН, ОБСЄ, НАТО, але про їх підтримку на належному рівні (тобто, про свій же позитивний імідж) також треба дбати. В ООН нас обрали до Ради Безпеки, але водночас позбавили голосу в Генеральній Асамблеї за борги. У нас добрі відносини з НАТО на фоні складних відносин альянсу з Росією, але ж не можна весь час шукати від себе гірших.

Питання східного кордону є надзвичайно для нас болючим. Однак, його потрібно вирішувати. Завдяки спорудженню бар'єру

для нелегалів, наркотиків і контрабанди ми покращимо не лише внутрішню ситуацію, а й отримаємо новий імідж серед країн-членів ЄС.

Для покращання свого іміджу Україна має вибудувати серйозну державну пропагандистську мережу, у т.ч. мережу кореспондентських пунктів. Нам треба активніше пропагувати Україну і українську культуру за кордоном, бо сам по собі позитивний імідж в руки не припливе.

Дмитро Видрін. Було б правильно стверджувати, що для формування позитивного іміджу необхідно готувати кадри у сфері державного управління, необхідно подолати корупцію. Але більшість розуміє утопічність цих намірів. Тому важливими є два принципових моменти.

Перше — це комплексна стратегія покращання якості еліти, спрямована на боротьбу з її негативними проявами. Звичайно, це копітка робота на десятиліття.

Друге — це цілеспрямована і наполеглива робота над створенням позитивного іміджу України. Нові індустріальні країни нерідко досягали його нестандартними шляхами, у т.ч. за допомогою звичайнісінького блефу. Наприклад, на Тайвані кілька років тому при складанні міжнародних звітів завищували рівень соціальної стабільності, підготовленості еліти, щоб показати, наскільки сприятливими є умови для залучення зовнішніх інвестицій. Коли через певний час виявлявся реальний стан справ, відступати було вже пізно — капітал був задіяний.

Викликає повагу робота по формуванню міжнародного іміджу Естонії. Ця країна витрачає значні кошти на рекламу у таких шанованих зарубіжних виданнях, як Financial Times, Economist та інші. Це позитивно впливає на інвестиційні процеси. Саме Уряд країни запроваджує програми, спрямовані на створення її позитивного іміджу в світі. В Україні нічого подібного немає. На заходи в рамках спеціальних іміджевих програм у нас витрачається в сотні разів менше коштів, ніж у маленькій Естонії. Треба запроваджувати програми створення марок (брендів) нашої держави. Скажімо, є бренд української горілки «Гетьман» як високоякісного і відомого товару; аналогічно треба створювати і бренд України. Він має базуватися на реальних здобутках і мати привабливий товарний вигляд.

Дмитрій Катая. Імідж країни залежить від об'єктивних показників — це рівень розвитку економіки, технологічний і науковий потенціал, правовий і моральний інвестиційний клімат тощо. На формування

іміджу помітно впливають інформаційні інститути, які створюють позитивний образ держави.

На жаль, сьогодні інформаційний обмін між нашими країнами дозволяє судити про український економічний потенціал лише з позицій російських ЗМІ. Вони часто бувають тенденційними (як уміють, захищають інтереси РФ) в оцінках подій, що відбуваються в Україні, а також наших ділових партнерів.

У Москві, наскільки мені відомо, немає жодного кореспондентського пункту українських ЗМІ; іншими словами, немає «зворотного зв'язку». Пріоритет в інформаційному російсько-українському просторі залишається за Росією.

А хотілося б, щоб під час публічної професійної дискусії з проблем, наприклад, торговельно-економічного співробітництва, народжувалися конструктивні ідеї, які сприяли б взаєморозумінню, а не відчуженості і агресії. Є чимало прикладів, коли ЗМІ створюють образ ворога, дискредитують Україну, а згодом зривається виконання взаємовигідних російсько-українських контрактів, угод, ініціатив.

Щоб розуміти один одного, треба частіше зустрічатися. Щоб шанувати один одного, треба реально співпрацювати, творити, заробляти гроші. Правда, рахувати їх можна нарізно, з огляду на власні інтереси.

Мартін Едмондс. Серед заходів з формування іміджу України я б запропонував: більшу прозорість у діяльності Уряду; пропаганду здобутків України; реформування економіки, хоча в короткотерміновій перспективі це означатиме нові труднощі; проведення адміністративної реформи; проведення військової реформи; приборкування організованої злочинності. Всіма силами зберігайте свої молоді таланти та кваліфіковані кадри, призначайте їх на відповідальні посади в економіці, аби припинити відтік інтелекту.

Деякі речі Україна виготовляє на надзвичайно високому рівні: наприклад, фірма Антонова виробляє цивільні літаки світового класу. Деякі харчові продукти, наприклад, портвейн, не гірші за ті, що пропонують будь-які інші виробники. Окремі регіони країни мають незадіяний потенціал для розвитку туризму: Карпати, Крим, західна частина чорноморського узбережжя. **РОБІТЬ щось для формування такого іміджу України, який у світі вважатимуть привабливим, який заохочуватиме до співпраці,** хоча б зніміть обмеження на отримання віз громадянами європейських країн-учасниць програми «Партнерство заради миру».

Я розумію скрутне становище, у якому опинилася Україна, та причини, що призвели до цього. Але на Заході існує загальне розуміння, що доки Україна сама не візьметься за вирішення власних проблем і не продемонструє міжнародній спільноті серйозність свого наміру досягти реальних позитивних змін, замість впертого намагання і далі просуватися старим шляхом, міжнародне співтовариство нічим не допоможе. Якби Україна намагалася сама підвестися на ноги, реакція міжнародного співтовариства була б набагато більш позитивною. Таким чином, питання реформи Збройних Сил та військової реформи в Україні є відображенням набагато ширших проблем.

Джеймс Шерр. Третє запитання змушує згадати афоризм Томаса Карлайла: *«Якщо я сам за себе не постою, то хто ж постоїть за мене?»*

Західні керівники працюють в атмосфері загального скептицизму. Якщо їм треба переконувати громадськість чимось жертвувати та ризикувати заради України, вони самі мають бути в цьому переконані. Навіть коли ми говоримо про поінформовані кола на Заході, ми повинні відрізнити чинники, які можна забезпечити за рахунок кращої поінформованості (та інформаційної політики), від тих, яких можна досягти виключно конкретними змінами у політиці та поведінці.

Стосовно інформаційної сфери я б зазначив, що навіть поінформовані представники Заходу не повністю уявляють собі сильні сторони України: її стабільність, високий рівень національної толерантності, відсутність шовінізму та великодержавних амбіцій, національний характер, що не сприймає екстремізм. Вони також не досить розуміють, що українці загалом не налаштовані «анти-російськи», а лише з недовірою ставляться до російської *держави*; що вони побуюються не партнерських стосунків між Заходом та Росією, а лише партнерських стосунків з Росією за рахунок України. Вони також погано розуміють історію України, зокрема психологічну спадщину радянського періоду, не кажучи вже про те, що Україна пережила три голокості у ХХ столітті. Зрозуміло, цю історію не можна сприймати як «виправдання», але її треба знати.

До того ж, істотне значення мають об'єктивність та відповідальність. «Справи погані», *«ми припустилися грубих помилок»*, *«ми повинні змінитися»* — такі підходи до отримання допомоги (не кажучи вже про повагу) Заходу є набагато дієвішими, ніж переспіви на кшталт «от якби ви ставилися до нас, як до Польщі». Якщо ви не готові обговорювати конкретні кроки, то

краще не торкатися цілей, яких ви хочете досягти; не слід також говорити про політику, якщо ви не готові обговорювати її наслідки. Для західних керівників слова не мають значення. Для них має значення відповідність дій проголошеним деклараціям. Уже неможливо отримувати зиск, нагадуючи Заходу, який сміливий крок колись зробила Україна (мається на увазі відмова від ядерної зброї). У нинішніх умовах, коли панує скепсис, це сприймається як натяк на те, що більше нічого чекати не варто. Майте на увазі, що і ваші друзі, і ваші вороги знають все про вас.

Культурний поділ України не є більшим, ніж в інших державах. Залишаються значні розбіжності між Прусією та Баварією, Йоркширом та Кентом, проте є Німеччина і «завжди буде Англія». Більш того, зв'язки між українцями та росіянами є не більш міцними, ніж ті, що існують між австрійцями та німцями, між норвежцями та шведами. «Українці» не є менш значимою нацією, ніж будь-яка інша.

Стосовно політичної та економічної сфер, то на Захід можуть справити враження лише кроки, очевидно пов'язані з забезпеченням прозорості: можливість знати, які рішення приймаються, де вони приймаються й *ким*. Прозорість, відповідальність та демократія

нерозривно пов'язані між собою. Крім того, прозорість є передумовою ринкової економіки, європейської інтеграції та уникнення залежності від міжнародних «тіньових структур» посткомуністичного простору.

Захід розраховує на краще узгодження цілей та практичної діяльності («високої політики» та реалій, що існують на практичному рівні). Наприклад, заклики щодо іноземних інвестицій залишатимуться марними, якщо закони та відомства, що впроваджують їх у життя, не будуть націлені на підтримку бізнесу, а не на створення для нього перешкод. Крім того, вам потрібна юридична система, спрямована на обмеження повноважень тих, хто перебуває при владі, а не на послаблення тих, хто й без того вже не має сил. Необхідна також система заохочення гідних людей: підтримка кращих і талановитих, а не тих, хто має зв'язки, вважається «надійним» або «догідливим».

В усіх галузях абсолютно необхідним для створення позитивного іміджу є пріоритет національних інтересів над суб'єктивними. З 1991 року «основні гравці» на Заході багато дізналися про «мистецтво можливого в Україні». Ці люди не чекають швидких змін, але сподіваються на зміни глибокі, систематичні і послідовні.

ВИСНОВКИ

Відповіді експертів на запитання УЦЕПД виявили певну закономірність в оцінках міжнародного іміджу України. Вона полягає в тому, що уявлення про Україну в світі є дуже поверховими, фрагментарними і переважно негативними. За підсумками заочної дискусії, міжнародний імідж нашої держави можна було б сформулювати наступним чином: «Україна — це потенційно багата, але маловідома держава, в якій сьогодні чомусь не все гаразд; могло б бути й ще гірше, а от коли стане добре — невідомо». Оцінки експертів досить відверті, часом жорсткі; водночас, вони досить точні, з ними важко не погодитися (*див. таблицю*).

Міжнародний імідж України	
Позитивні риси	Негативні риси
Внутрішня політична стабільність.	Корумпованість, безвідповідальність і некомпетентність державних чиновників.
Врівноваженість національного характеру.	Закритість органів влади.
Високий рівень етнічної терпимості.	Нестабільність законодавства.
Відсутність шовінізму і великодержавних амбіцій.	Затримки з проведенням реформ, їх непослідовність.
Високий інтелектуальний потенціал.	Несприятливий інвестиційний клімат.
Наявність передових технологій.	Перевага декларацій над практичними діями.
Значні перспективи розвитку туризму.	Відсутність власної політики щодо формування міжнародного іміджу держави.
Високий потенціал агропромислового комплексу.	Недостатньо розвинутий сервіс.
Талановиті спортсмени.	Невикористані можливості і ресурси.
Геополітичне положення держави.	

Що ж до шляхів формування позитивного іміджу України, то тут мають місце характерні розбіжності в оцінках між представниками України та Росії, з одного боку, і представниками Заходу (Великої Британії), з іншого боку. Якщо експерти України і Росії більше уваги приділяють посиленню інформаційної складової створення міжнародного іміджу України, то їх західні колеги віддають перевагу досягненню практичних результатів на шляху створення демократичного ринкового суспільства.

Спільним для вітчизняних та іноземних експертів є розуміння значного нерелізованого потенціалу України. Отже, є підстави сподіватися, що, незважаючи на сьогоднішні негаразди, в разі проведення цілеспрямованої і виваженої політики Україна у майбутньому має всі шанси отримати саме той твердий позитивний імідж, якого вона, безперечно, заслуговує.

МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ: погляд із Польщі

Михайло Пашков,
Валерій Чалий

У лютому 2000р. Український центр економічних і політичних досліджень, за допомогою соціологічної фірми GFK Polonia, провів соціологічне дослідження серед польських експертів. В опитуванні взяли участь 100 працівників канцелярій Президента і Прем'єр-міністра, міністерств і відомств Польщі, членів профільних комітетів Сейму і Сенату, експертів із неурядових аналітичних центрів, а також співробітників польських бізнесових структур, які працюють з українськими партнерами.

Отримані під час опитування результати дають можливість краще зрозуміти позицію державних, наукових і бізнесових кіл Польщі щодо визначення ролі і місця України в світі, формування міжнародного іміджу нашої держави, чинників, що впливають на цей процес, а також нинішнього стану українсько-польських відносин.

ІМІДЖ УКРАЇНИ, ЇЇ РОЛЬ І МІСЦЕ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Специфіка оцінки польськими експертами міжнародного іміджу України значною мірою обумовлюється їх сприятливим ставленням до посилення європейського вектору зовнішньої політики України, а також позитивною динамікою двосторонніх відносин між Україною і Польщею. Достатньо згадати активні політичні контакти на найвищому рівні (відбулося вже більше 20 зустрічей президентів двох країн), розв'язання чутливих проблем (Декларація про примирення), поглиблення економічної співпраці між двома державами. **Не випадково, що 35% польських експертів характеризують двосторонні відносини як «активний прогрес», 47% — як «помірний прогрес» і лише 6% — як «стагнацію та погіршення»¹.**

50% польських експертів оцінюють міжнародний імідж України як «скоріше позитивний», 11% — як «позитивний»; 27% опитаних вважають, що він «скоріше негативний» і лише 3% — «негативний». Таким чином, переважна більшість (61%) державного, наукового і бізнесового істеблішменту Польщі вважає міжнародний імідж нашої держави загалом позитивним. При цьому, 54% польських експертів переконані, що імідж України «покращується»; 35% опитаних дотримуються думки, що «суттєвих змін немає» і лише 7% — вважають, що імідж України «погіршується».

Обраний керівництвом України курс на інтеграцію до європейських структур відповідає інтересам Польщі (члена НАТО і кандидата на вступ до ЄС). Польська еліта зацікавлена у внутрішній стабільності сусідньої держави і головне — в незворотності її європейського вибору. Разом з цим, опитування УЦЕПД засвідчило, що далеко не всі у Польщі переконані у незворотності руху України до Європи. **Більшість респондентів (60%) визначили як негативний фактор впливу на міжнародний імідж України саме «непослідовність у реалізації зовнішньополітичного курсу держави».**

Польща сприяє інтеграції України в європейські структури. Очевидно, саме під таким кутом зору оцінюються і відносини України з іншими державами. Експертні оцінки позитивної динаміки двосторонніх стосунків України з країнами світу відображені на діаграмі (див. наступну сторінку).

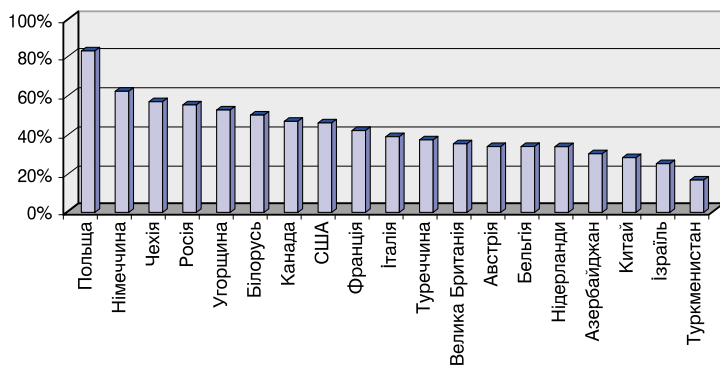
Виділяється група із восьми країн, прогрес у відносинах з якими засвідчили понад 40% опитаних, — це **Польща, Німеччина, Чехія, Росія, Угорщина, Білорусь, Канада, США і Франція**. Таким чином, оцінки польських експертів кореспондуються з пріоритетними напрямками зовнішньої політики України (Європа, Росія, США).

Помітним є стримане ставлення польських експертів до «російського» вектору зовнішньої політики України². Наприклад, в оцінці характеру двосторонніх відносин України з іншими державами Росії відведено лише

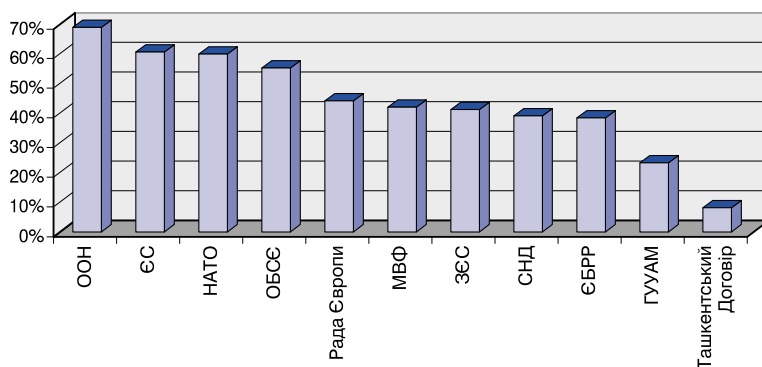
¹ Експертам були запропоновані наступні оцінки: активний прогрес, помірний прогрес, нестабільність, декларативне співробітництво, стагнація, погіршення.

² Зокрема, це пояснюється конфліктним характером відносин Польщі з Росією, які загострилися останнім часом.

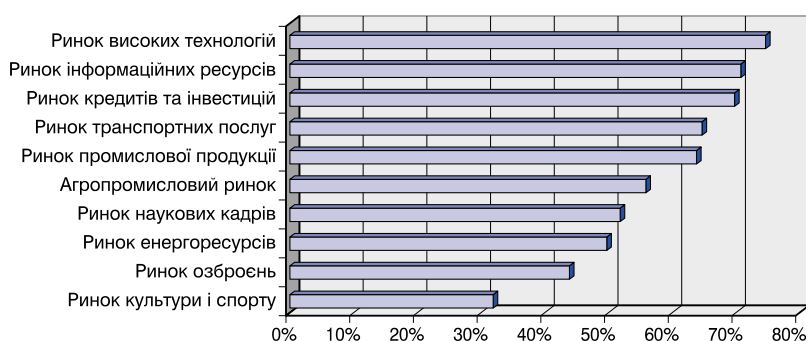
Прогрес у відносинах України з іншими державами, % опитаних

Прогрес у відносинах України з міжнародними організаціями, % опитаних

Вплив України на міжнародних ринках є «мінімальним» або «незначним», % опитаних

четверте місце. У цьому контексті показово, що 59% опитаних вважають негативним фактором українсько-польських відносин «економічну залежність України від Росії».

Більшість польських експертів утрималися від будь-яких оцінок співробітництва України з рядом держав: з Італією (51% опитаних), Австрією (52%), Нідерландами (52%), Туреччиною (53%), Азербайджаном (60%), Китаєм (61%), Ізраїлем (66%), Туркменістаном (77%). Одна з причин — це відсутність інформації про міжнародні контакти України; саме цей фактор 60% респондентів вважають негативним чинником українсько-польських відносин.

Польські експерти загалом позитивно характеризують стан співробітництва України з міжнародними організаціями, про що свідчить наступна діаграма. Привертають увагу високі оцінки контактів України з ООН (прогрес відзначають 69% опитаних)³, ЄС (61%), НАТО (60%), ОБСЄ (55%).

Більш стримана (44%) оцінка співробітництва України з Радою Європи обумовлена негативним резонансом довкола невиконання Україною зобов'язань перед цією організацією. Складні відносини України з міжнародними фінансовими інституціями (МВФ, ЄБРР) також знайшли своє відображення в оцінках респондентів (42% і 38% відповідно).

Польські експерти є досить прагматичними (і загалом, песимістичними) в оцінках відносин України з міждержавними утвореннями на просторі колишнього СРСР. Якщо співробітництво України з СНД як «прогрес» охарактеризували 39% опитаних, то відносини з ГУУАМ — значно менше (23%), а з Ташкентським Договором — лише 8%. Очевидно, що контакти України з державами СНД не викликають особливого оптимізму та інтересу серед польських експертів. Так, 35% опитаних не змогли дати оцінку стану відносин України з СНД, 63% — з ГУУАМ, 86% — з Ташкентським Договором.

Якщо зовнішня політична діяльність України досить високо оцінюється польськими експертами⁴, то позиції України на світових ринках отримали значно нижчі оцінки (див. наступну діаграму). На думку опитаних, незначною є присутність України на ринках високих технологій (вплив України як «мінімальний» або «незначний» оцінили 74% експертів), інформаційних ресурсів (70%), кредитів та інвестицій (69%), транспортних послуг (64%), промислової продукції (63%), на агропромисловому ринку (55%).

³ Позитивний вплив на цю оцінку мало обрання України непостійним членом Ради Безпеки ООН (1999 р.).

⁴ Насамперед, на європейському напрямі.

Дещо краще в очах польських експертів Україна виглядає на ринках **енергоресурсів** (25% оцінили її вплив як «значний» або «помітний», ще 21% — як «середній»), **культури і спорту** (22% і 39% відповідно), **озброєнь** (13% і 26%).

Дають підстави для роздумів оцінки польськими експертами ролі і місця України в світі (див. діаграму)⁵. Більшістю з них (65%) Україна сприймається як «маловпливова європейська держава, що знаходиться в пошуках свого місця в світі». Водночас, разом з чітко визначеною європейською

**Роль і місце України в світі,
% опитаних**

домінантою, до образу України додаються й інші риси — держава «буферної зони» (з цим погоджуються 55% експертів), країна, що знаходиться під впливом Росії (53%), а також «держав-міст», що з'єднує Європу і Азію (42%) (див. діаграму).

Показовими у цьому контексті є думки польських експертів стосовно того, яке ставлення до українців в етнопатрістичному плані переважає у Польщі. Так, 50% опитаних вважають, що поляки ставляться до українців як до слов'янської народності, 31% — як до росіян, що мешкають в Україні; лише 18% респондентів переконані, що в Польщі панує ставлення до українців як до самотньої, історично сформованої нації.

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ

Серед суб'єктів, які найбільшою мірою впливають на формування міжнародного іміджу України, польські експерти виділяють **керівництво держави** (88% опитаних), **українську дипломатію** (51%) і **громадян України** (50%). Далі йдуть засоби масової інформації (25%), суб'єкти зовнішньої економічної діяльності (23%), українська діаспора (17%), а також відомі в світі українці (11%). Досить незначний вплив на формування міжнародного іміджу України здійснюють **громадські організації України** (так вважають 7% польських експертів) і **PR-агентства** (1%). На нашу думку, можна говорити не лише про слабку активність ЗМІ і громадських організацій України у формуванні її міжнародного іміджу, але й загалом — про нерозвиненість цих важливих інститутів громадянського суспільства у нашій державі.

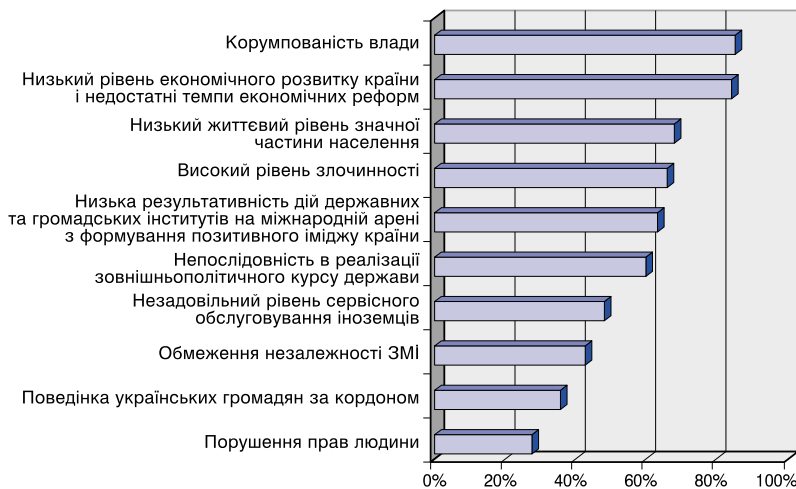
Оцінки польськими експертами факторів, що негативно впливають на міжнародний імідж України, практично, співпадають з аналогічними оцінками міжнародних організацій, експертних агентств і провідних ЗМІ. **Набір негативних факторів є вже досить традиційним для України і, на жаль, набуває ознак несприятливого для нашої держави стереотипу** (див. діаграму на наступній сторінці).

Польські експерти на перше місце ставлять **корупційність влади** (85%), далі йдуть **низький рівень економічного розвитку і недо-**

⁵ На формування образу України в очах польських експертів впливають наступні позитивні фактори: (а) географічна близькість, тривалий історичний досвід відносин між двома народами; (б) збіг національних інтересів, насамперед, щодо інтеграції в європейські структури; (в) помітний прогрес у сфері двосторонніх політичних і гуманітарних контактів; (г) можливість збуту на українському ринку польських товарів (активне просування їх на ринки ЄС — це для Польщі більш віддалена перспектива); (д) використання транзитних можливостей України тощо. Помітним є і вплив негативних факторів. Серед них — (а) кризовий стан економіки України; (б) загроза перетворення України у прозору для нелегальної міграції транзитну державу; (в) високий рівень корупції і організованої злочинності; (г) економічна залежність від Росії.

статні темпи економічних реформ (84%), низький життєвий рівень населення (68%) і високий рівень злочинності (66%). Майже половина (48%) опитаних підкреслюють низький рівень сервісного обслуговування іноземців в Україні. Як видно з діаграми, для польських експертів менш важливими є інші чинники, наприклад, поведінка українців за кордоном або порушення прав людини в Україні.

Фактори, що негативно впливають на міжнародний імідж України, % опитаних

Відповідаючи на конкретне запитання: «Що пошкодило міжнародному іміджу України і що його покращило у 1999 році?» — польські експерти віднесли до негативу «традиційну» українську проблематику (корупція, Чорнобильська АЕС, невиконання Україною міжнародних зобов'язань); до позитиву — членство України в Раді Безпеки ООН, співпрацю з європейськими і євроатлантичними структурами і миротворчу діяльність України. Більш повний перелік чинників впливу наведено у таблиці.

Привертає увагу, що зовсім мало польських експертів оцінили як позитивний фактор впливу введення в дію у 1999р. Великого договору з Росією (5%) і участь України у міжнародному проекті «Морський старт» (4% опитаних). Незначний негативний вплив на міжнародний імідж України (відзначили лише 5% респондентів) мали арешти українських суден і літаків за кордоном, несплата боргів за російський природний газ, а також загроза дефолту України по зовнішніх боргових зобов'язаннях.

Польські експерти виклали також своє бачення пріоритетних напрямів поліпшення міжнародного іміджу України. Переважна більшість з них (83%) вважають першочерговим завданням української влади **активізацію економічних реформ**. Такий же відсоток опитаних відзначає необхідність **посилення боротьби з корупцією і злочинністю**. На думку 71% експертів, поліпшення іміджу залежить від **ефектив-**

Чинники, що мали найбільший вплив на міжнародний імідж України у 1999р.

Позитивного характеру		Негативного характеру	
Прийняття України непостійним членом Ради Безпеки ООН	61%	Поява в ЗМІ низки публікацій про корупцію у вищих ешелонах державної влади	42%
Поглиблення контактів з європейськими і євроатлантичними структурами	59%	Проблеми закриття Чорнобильської АЕС	39%
Проведення демократичних виборів Президента України у визначені Конституцією строки	40%	Невиконання Україною зобов'язань перед Радою Європи	38%
Участь України у миротворчій операції на Балканах	38%	Негативні оцінки внутрішньої ситуації в Україні міжнародними експертними організаціями	35%
Призначення Прем'єр-міністром України В. Ющенка	14%	Порушення в ході президентських виборів 1999р.	25%
Досягнення українських спортсменів	5%	Невиконання зобов'язань перед іноземними кредиторами	21%

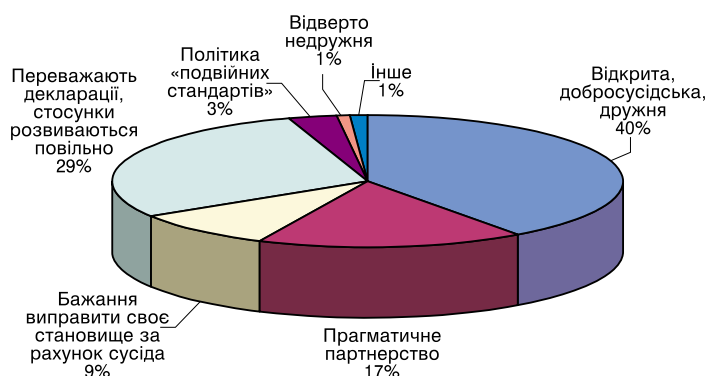
ності зовнішньої політичної діяльності України. 64% опитаних відзначають важливим фактором у формуванні позитивного іміджу нашої держави **розвиток сервісного обслуговування іноземних громадян**.

Попри те, що в попередніх оцінках польські експерти зафіксували незначний негативний вплив порушень прав людини в Україні, 60% респондентів вважають, що в діяльності владних структур треба приділяти серйозну увагу саме цій проблемі. Значно менше опитаних (36%) поділяють думку стосовно важливості для іміджу України розширення мережі Internet або створення окремої групи фахівців, які б опікувалися проблемами формування міжнародного іміджу України (31%).

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ВІДНОСИНИ

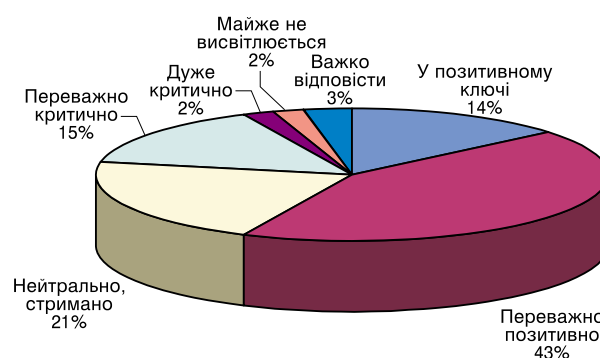
Як уже зазначалося, більшість опитаних наголошують на позитивній динаміці двостороннього співробітництва між Україною і Польщею. Як видно з діаграми, загалом сприятливою є оцінка політики України на польському напрямі. «Відкритою, добросусідською і дружньою» її вважають 40% польських експертів; 17% опитаних визначили її стан як «прагматичне партнерство». Водночас, майже третина (29%) респондентів підкреслили декларативний характер політики України по відношенню до Польщі.

Оцінка політики України по відношенню до Польщі

Важливим фактором активізації двосторонніх відносин є позиція польських мас-медіа щодо висвітлення української проблематики. Йдеться про спрямованість інформації і формування образу України серед населення Польщі. За оцінками польських експертів, ситуація у цій сфері виглядає досить сприятливою, що засвідчує наступна діаграма.

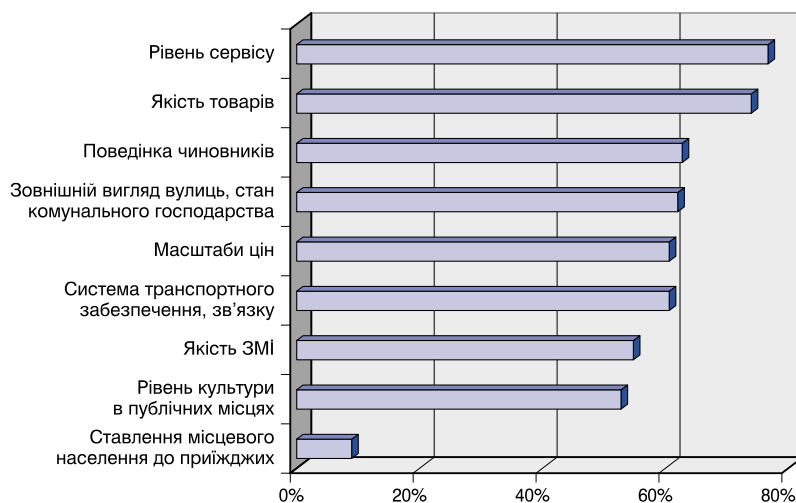
Висвітлення української проблематики в польських ЗМІ

Серед факторів, що не сприяють формуванню у поляків позитивного іміджу України, більшість експертів виділяють **дефіцит інформації про Україну (60%), економічну залежність від Росії (59%), непослідовність зовнішньополітичного курсу українського керівництва (57%), повільне просування України до Європи (51%)**. Чимало опитаних відносять до негативу **поведінку українців у Польщі (49%), конфліктні моменти в історії двосторонніх відносин і проблеми польської діаспори в Україні (46%)**. Третина опитаних вважають негативними факторами у відносинах двох сусідніх держав **трудова міграція українців у Польщу та якість товарів, що імпортуються з України**.

Що стосується нинішньої ситуації в Україні, то наша держава виглядає в очах польських експертів однозначно негативно. Як це не дивно, але оцінка ними внутрішньої ситуації в Україні створює зовсім інший образ нашої держави, ніж той (загалом позитивний), що базується на оцінці зовнішньої політики України. Наступна діаграма дає уявлення про сприйняття України тими 63% із числа опитаних польських експертів, які мали можливість відвідати нашу країну.

Негативні оцінки внутрішньої ситуації в Україні, % опитаних

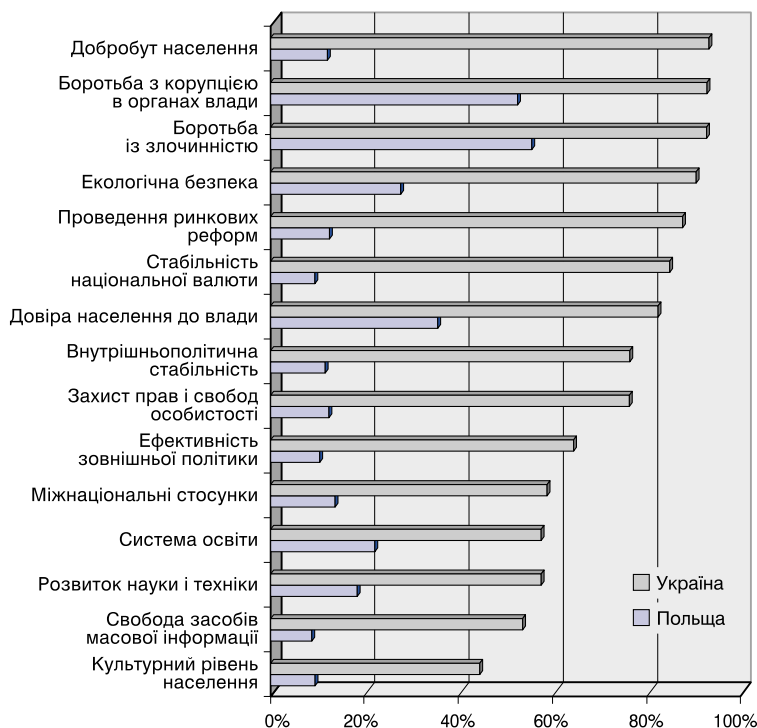
Порівнюючи нинішню економічну і соціально-політичну ситуацію у Польщі і в Україні, польські експерти виставили Україні негативні оцінки по всіх, запропонованих в анкеті, показниках (див. діаграму).

Найкращою ілюстрацією такого висновку є наступний результат опитування: **97% експертів вважають, що українці живуть гірше, ніж поляки, і лише 3% — оцінюють рівень життя в обох країнах як однаковий.**

Якщо підсумувати наведені оцінки, то Україна виглядає таким собі бідним сусідом з величезною кількістю внутрішніх проблем. Можливо тому, у поляків складається явно неоднозначне ставлення до українських громадян. Так, 27% опитаних вважають, що у Польщі панує ставлення до українських громадян як до рівних, 38% — відмічають байдуже ставлення до українців, а ще майже третина (29%) — дотримуються думки, що у Польщі переважає ставлення до наших громадян як до людей «другого сорту».

Привертають увагу оціночні співставлення національного характеру поляків і українців. Більшість (58%) польських експертів вважають, що національний характер українців схожий з польським, але має деякі відмінності; 38% — переконані, що вони зовсім не схожі, і лише 4% опитаних стверджують, що національний характер поляків такий самий, як і в українців.

Негативні оцінки ситуації в Україні і в Польщі, % опитаних

⁶ Було використано шкалу оцінок від «5» (абсолютно нормальна ситуація) до «1» (вкрай негативна ситуація).

ВИСНОВКИ

Специфіка польського погляду на Україну певною мірою обумовлюється власними інтересами Польщі і пріоритетами її політики — це членство в НАТО, очікування вступу до ЄС, складний характер відносин з РФ тощо. Більшість (61%) представників польського державного, наукового і бізнесового істеблішменту загалом позитивно оцінюють міжнародний імідж України. Позитивну динаміку процесу його формування відзначають 54% опитаних. Це можна розглядати як певну авансову оцінку курсу України на європейську інтеграцію, який Польща підтримує на офіційному рівні⁷. Польща об'єктивно зацікавлена, щоб Україна (як сусідня держава) була стабільною, демократичною, економічно розвиненою країною. Однак, у більшості (60%) польських експертів залишаються серйозні сумніви стосовно послідовності України в реалізації європейського вектору її зовнішньої політики.

Польські експерти позитивно оцінюють відносини України з Польщею, Німеччиною, Чехією, Росією, Угорщиною, Білоруссю, Канадою, США і Францією. Серед міжнародних організацій наголошується на позитивній динаміці стосунків України з ООН, ЄС, НАТО та ОБСЄ. Водночас, відносини України з СНД позитивно оцінили лише 39% опитаних.

Скромними є оцінки позицій України на міжнародних ринках. На думку польських експертів, найбільш слабким є вплив України на ринках високих технологій, інформаційних ресурсів, кредитів та інвестицій, транспортних послуг і промислової продукції. Таким чином, з одного боку, експерти загалом позитивно характеризують дії України як суб'єкта політики; з іншого боку, вони явно негативно оцінюють позиції України в сфері світової економіки.

В оцінках внутрішньої ситуації в Україні переважають стурбованість і критичні нотки. Серед основних негативних факторів, 85% експертів відзначили високу корупційність владних структур України, низький рівень розвитку її економіки (84%), низький життєвий рівень населення України (68%). Зроблені польськими експертами порівняльні оцінки внутрішньої ситуації, рівня життя і нагальних проблем в обох країнах дають можливість синтезувати досить сумний узагальнений образ нашої держави: Україна — це бідний сусід Польщі, який до того ж має величезну кількість невирішених внутрішніх проблем.

Певна суперечливість образу нашої держави в очах польських експертів впливає на визначення ними ролі і місця України в світі. Більшість (65%) з них характеризують Україну як маловпливову європейську державу, що знаходиться у пошуках свого місця в світі. Водночас, 55% експертів погоджуються з оцінкою України як держави «буферної зони»; 53% — схиляються до думки, що Україна — це держава, що знаходиться під впливом Росії.

На думку польських експертів, поліпшення міжнародного іміджу України залежить від ефективності дій українських властей на таких напрямках: активізація економічних реформ, посилення боротьби з корупцією і злочинністю, підвищення ефективності зовнішньополітичної діяльності України.

Активність керівництва України на польському напрямі знайшла відображення в оцінках нинішнього стану двосторонніх відносин: 82% опитаних оцінюють динаміку українсько-польського співробітництва позитивно. Більшість (57%) польських експертів наголошують на доброзичливому ставленні польських мас-медіа до України.

⁷ Забезпечує таку підтримку політична (державна) еліта Польщі, серед якої власне і проводилося це опитування.

МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ: погляд із Росії

Михайло Пашков,
Валерій Чалий

У лютому 2000р., на замовлення Українського центру економічних і політичних досліджень, Фонд «Російський громадсько-політичний центр»¹ провів опитування експертів. У ньому взяли участь 100 представників адміністрації Президента РФ, департаментів Уряду Росії, міністерств і відомств, комітетів Державної Думи і Ради Федерації, органів законодавчої та виконавчої влади суб'єктів Російської Федерації, державних наукових установ, неурядових аналітичних центрів, а також банків і комерційних структур РФ, що працюють з українськими партнерами.

Наведені нижче результати опитування відображають специфіку оцінок державними, науковими і бізнесовими елітами РФ нинішнього стану українсько-російських відносин, ролі і місця України у світі, формування міжнародного іміджу нашої держави, а також факторів, що впливають на цей процес.

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ

Викликають стурбованість негативні оцінки російськими експертами динаміки двостороннього співробітництва між Україною і Росією.

Переважає більшість (88%) опитаних негативно оцінюють нинішній стан українсько-російських відносин. Майже третина (30%) російських експертів визначають їх характер як «нестабільність», 29% — «декларативне співробітництво», 26% — «стагнацію», 3% — «погіршення». Лише 12% респондентів помітили «прогрес» у стосунках між Україною і РФ. На нашу думку, такі оцінки треба сприймати не інакше, як визнання кризового стану відносин двох стратегічних партнерів.

Така характеристика пояснюється посиленням негативних тенденцій у двосторонніх відносинах між Україною і РФ. *По-перше*, на фоні стійкого скорочення обсягів взаємної торгівлі (минулорічний товарообіг зменшився порівняно з 1998 р. на \$1,9 млрд. — 17,4%) зростає економічна конфліктність. Росія все частіше (і не-

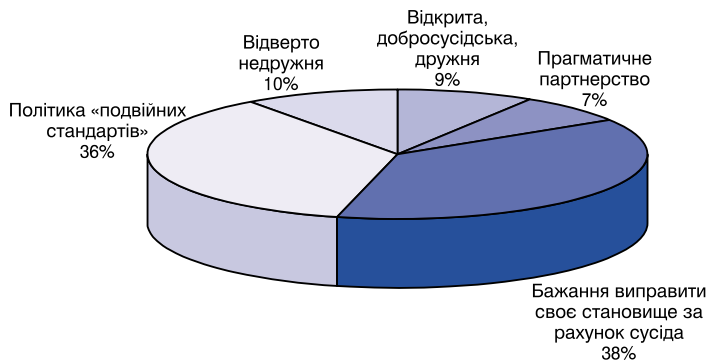
безпідставно) звинувачує Україну в несанкціонованому відборі газу з магістральних трубопроводів та хронічній несплаті боргів за енергоносії. Проти України було введено відповідні санкції. Невипадково, перший віце-прем'єр Росії М. Касьянов після переговорів у Києві, заявив, що «ситуація у сфері економічного співробітництва Росії і України — дуже непроста»². *По-друге*, періодично загострюються проблеми довкола Чорноморського флоту РФ, а також російськомовного населення в Україні. Наприклад, нещодавно російська сторона на офіційному рівні різко негативно відреагувала на рішення Конституційного Суду України щодо використання державної мови і на відповідний проект Постанови КМ України³. *По-третє*, посилюються розбіжності між двома державами у зовнішньополітичній сфері. На фоні загострення протиріч між Росією і Заходом несприятливу реакцію політичної еліти РФ викликає європейський вибір України, особливо поглиблення стосунків з НАТО. Негативно розцінюється і позиція керівництва України стосовно російського варіанту інтеграції в рамках СНД, ставлення українських властей до союзу Росії і Білорусі; стримано сприймається і співробітництво України з державами-членами ГУУАМ.

¹ Фонд «Российский общественно-политический центр» (РОПЦ) — це неурядова організація, яка за дев'ять років свого існування трансформувалася у впливовий інформаційно-аналітичний, консультаційний та освітній центр загальноросійського масштабу. Очолює РОПЦ його президент Олексій Салмін. Серед членів правління — Ігор Бунін, Сергій Караганов, В'ячеслав Ніконов, Георгій Сатаров, інші відомі політики та експерти.

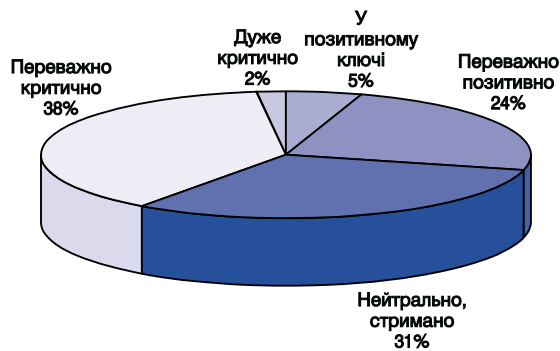
² Інтерв'ю М. Касьянова. — ИТАР-ТАСС, 24 лютого 2000 р.

³ Повідомлення Міністерства закордонних справ Росії. — ИТАР-ТАСС, 9 лютого 2000 р.

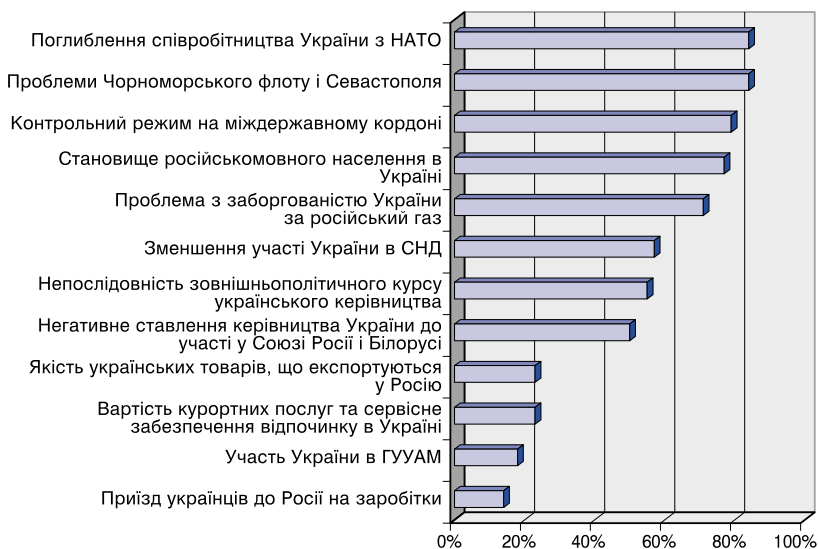
Оцінка політики України по відношенню до Росії

Висвітлення української проблематики в російських ЗМІ

Фактори, що негативно впливають на ставлення росіян до України, % опитаних

Політика України по відношенню до Росії також оцінюється через призму нинішніх складних двосторонніх відносин. «Відкритою, добросусідською і дружньою» політику офіційного Києва вважають лише 9% опитаних, ще 7% — характеризують її як «прагматичне партнерство»; переважна ж більшість (84%) російських експертів схиляється до явно негативних характеристик (див. діаграму).

Формування загального фону двосторонніх відносин значною мірою залежить від позиції російських мас-медіа у висвітленні української проблематики. Йдеться про спрямованість матеріалів ЗМІ, пріоритетну тематику, тон і характер повідомлень. Це визначає специфіку формування образу України в інформаційному просторі Росії⁴. Оцінки російських експертів засвідчують, що ситуація у цій сфері виглядає для України переважно несприятливою (див. діаграму).

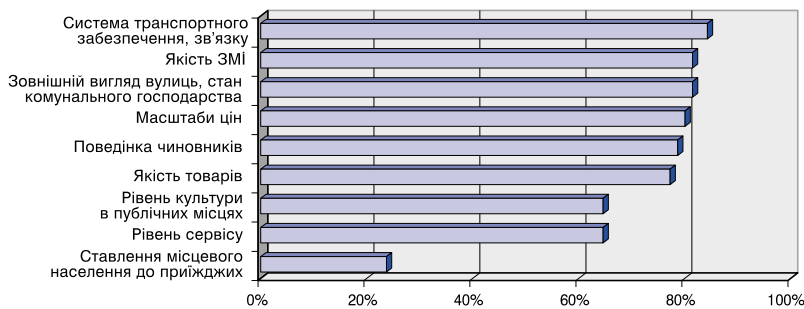
Дає підстави для роздумів перелік факторів, які (на думку російських експертів) справляють найбільш негативний вплив на ставлення росіян до України. Серед них — подальше поглиблення співробітництва України з НАТО (84% опитаних), проблеми ЧФ і Севастополя (84%), контрольний режим на міждержавному кордоні (79%), становище російськомовного населення в Україні (77%), проблема заборгованості за російський газ (71%), зменшення участі України в СНД (57%), непослідовність зовнішньополітичного курсу українського керівництва (55%), негативне ставлення керівництва України до участі у союзі Росії і Білорусі (50%).

Аналіз цих факторів дає можливість зробити певні висновки. *По-перше*, поглиблення контактів України з НАТО та одночасне зменшення її участі в СНД визнається основним джерелом напруги у відносинах між двома країнами. Таким чином, один із ключових векторів зовнішньої політики України в Росії сприймається явно негативно. *По-друге*, попри багаторічні переговори сторін, узгодження позицій і укладення відповідних угод, традиційний порядок денний двосторонніх відносин, на жаль, залишається майже незмінним (ЧФ, Севастополь, кордони, становище російськомовного населення, борги). *По-третє*, російські експерти досить спокійно сприймають участь України в ГУУАМ (негативний вплив цього фактору на двосторонні відносини відзначили лише 18% опитаних), а також приїзд українців у Росію на заробітки (14%)⁵.

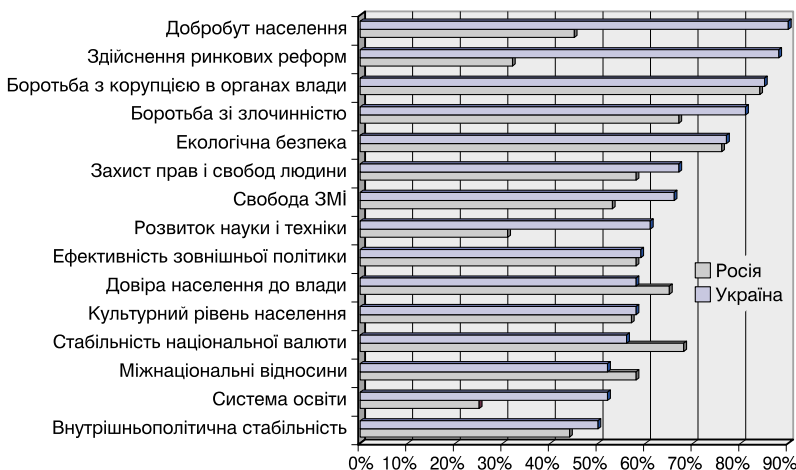
⁴ І не лише Росії, оскільки присутність російських ЗМІ в інформаційному просторі України, інших держав СНД є досить помітною, в окремих регіонах — домінуючою.

⁵ На нашу думку, цей результат опитування є дещо несподіваним, з огляду на негативний тон і періодичність висвітлення зазначених питань у російських ЗМІ.

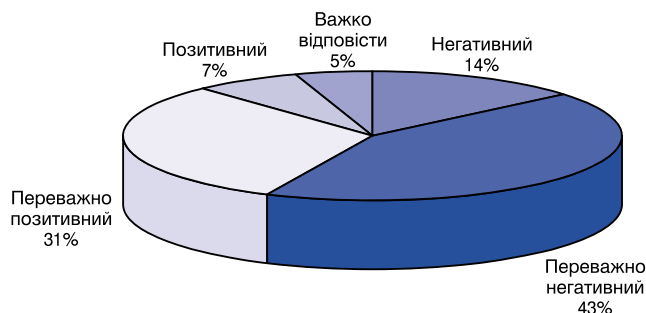
Негативні оцінки внутрішньої ситуації в Україні, % опитаних

Негативні оцінки ситуації в Україні і в Росії, % опитаних

Оцінка міжнародного іміджу України, % опитаних

Оцінки російськими експертами⁶ внутрішньої ситуації в Україні є явно негативними і, на нашу думку, надто критичними. Як свідчить діаграма, більшість (60–80%) з опитаних залишилися не задоволеними ні рівнем сервісу в Україні, ні якістю українських товарів, ні цінами на них, ні зовнішнім виглядом вулиць, ні рівнем культури у публічних місцях.

Зрозуміло, коли різко негативні оцінки дають західні експерти — їх стандарти життя відомі. Але ж ситуація у самій Росії *по цих показниках* мало відрізняється від української, що й підтверджують оцінки опитаних, зображені на наступній діаграмі. Неважко помітити, що в деяких важливих «номінаціях» (добробут населення, здійснення ринкових реформ) Україна в очах російських експертів виглядає вдвічі-втричі гірше, ніж Росія. Не з усіма оцінками можна погодитися. Непросто буде довести, наприклад, що стан справ у системі освіти або у науково-технічній сфері України є *вдвічі* гіршим, ніж у Росії. Водночас, російські експерти підкреслюють, що в Україні все-таки є й певні переваги: вищою є довіра населення до влади, більш гармонійно розвиваються міжнародні відносини, більш стабільна, ніж у Росії, національна валюта.

У Росії переважає думка, що рівень життя українців є нижчим, ніж у росіян (так вважають 73% опитаних); 25% респондентів переконані, що рівень життя росіянами сприймається як однаковий, 2% — що рівень життя українців вважається вищим, ніж у росіян.

Змушують задуматися наступні результати соціологічного дослідження. 24% опитаних вважають, що у Росії панує ставлення до українських громадян як до рівних, 45% респондентів відзначають байдуже ставлення до українців; 11% — дотримуються думки, що в Росії переважає ставлення до громадян України як до людей «другого сорту». Очевидно, політичні декларації про стратегічне партнерство між двома державами (народами) треба наповнювати конкретним і зрозумілим для простих людей змістом.

ІМІДЖ УКРАЇНИ, ЇЇ РОЛЬ І МІСЦЕ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

Негативні тенденції розвитку двосторонніх відносин, критичне ставлення росіян до нинішнього курсу України на інтеграцію в НАТО не могли не вплинути на оцінку міжнародного іміджу України (див. діаграму).

⁶ 84% із числа опитаних мали можливість відвідати Україну.

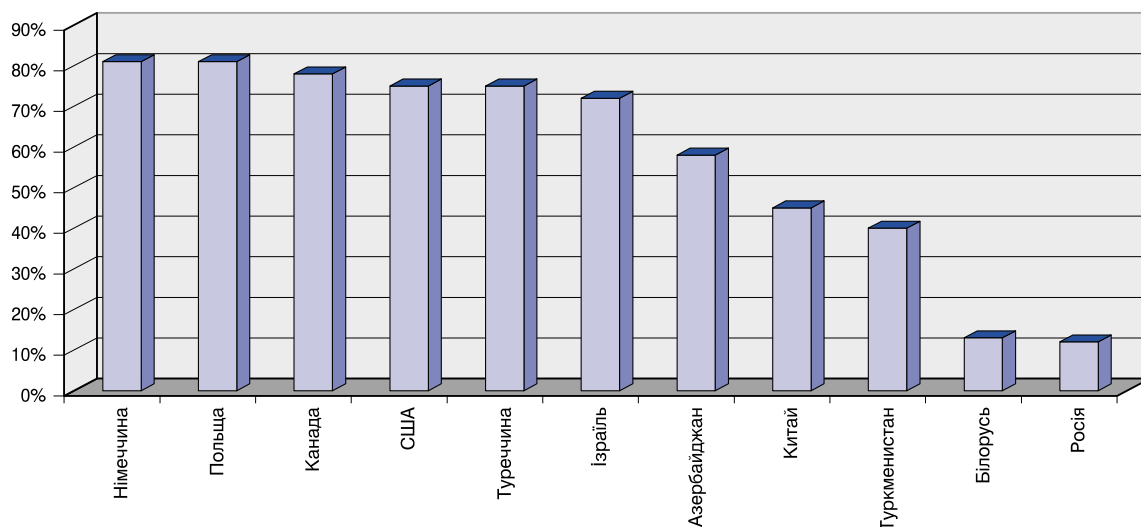
Більшість (57%) представників державного, бізнесового і наукового істеблiшменту Росії негативно оцінюють міжнародний імідж України; позитивно — 38%, не визначилися 5% респондентів. Більшість (55%) експертів вважають, що імідж України суттєво не змінився (тобто переважає тенденція консервації негативу), 28% опитаних відзначають погіршення іміджу і лише 10% респондентів дотримуються думки, що міжнародний імідж України покращується (7% — утрималися від оцінок).

Наступна діаграма дає уявлення про характер відносин України з іншими державами. Якщо виходити з оцінок більшості експертів, то можна виділити сім держав, з якими Україна має чітко виражену позитивну динаміку двосторонніх відносин — це Польща (прогрес відзначили 81% опитаних), Німеччина (81%), Канада (78%), США (75%), Туреччина (75%), Ізраїль (72%) та Азербайджан (58%).

Водночас, російські експерти зафіксували погіршення відносин України з Росією (лише 12% опитаних охарактеризували їх як прогрес, решта 88% — дали негативні оцінки) і Білоруссю (13% і 87% відповідно). Привертає увагу, що стосовно відносин України лише з цими двома державами експерти вдалися до крайньої оцінки⁷ — «погіршення» (3% і 6% відповідно). За даними опитування, складається образ України як держави, що прагне зміцнити контакти із Заходом за рахунок згортання відносин з Росією та її союзником Білоруссю. Експерти підкреслюють прозахідну орієнтацію зовнішньої політики України та її помітне дистанціювання від Росії.

До аналогічних висновків підводить і наступна діаграма, де відображено експертні оцінки характеру співробітництва України з міжнародними організаціями. Найбільший прогрес російські експерти відзначили у відносинах України з НАТО (80% опитаних), ООН (64%), Радою Європи (60%), ОБСЄ (58%) і ГУУАМ (54%). Давучи оцінки, вони, очевидно, враховували

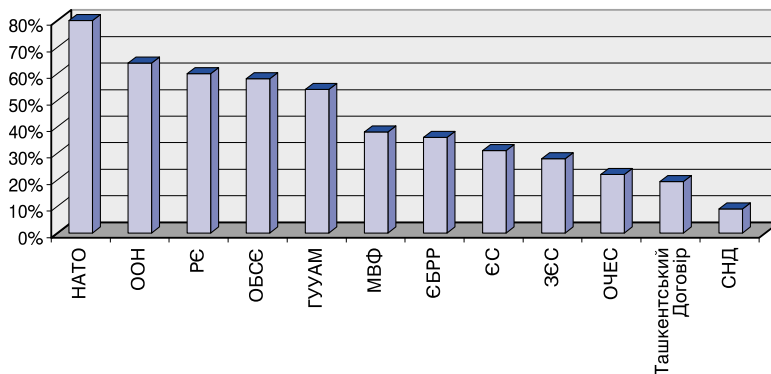
Прогрес у відносинах України з іншими державами,
% опитаних

⁷ Експертам були запропоновані наступні оцінки: активний прогрес, помірний прогрес, нестабільність, декларативне співробітництво, стагнація, погіршення.

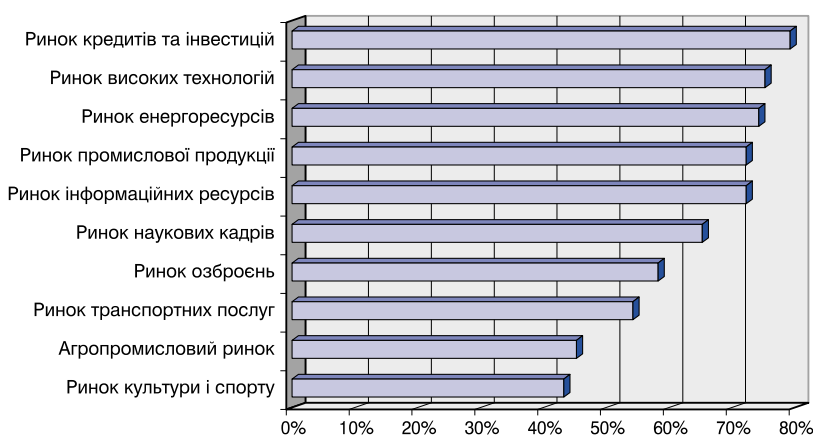
інтенсифікацію контактів України з НАТО, обрання України непостійним членом Ради Безпеки ООН, а також виконання Україною наприкінці 1999р. ряду важливих зобов'язань перед Радою Європи⁸.

Прогрес у відносинах України з міжнародними організаціями, % опитаних

Російські експерти досить стримано оцінюють співпрацю України з міжнародними фінансовими організаціями — МВФ (38% опитаних відзначили позитивну динаміку) і ЄБРР (36%). Ще більш скептичною є оцінка відносин України з Європейським Союзом (31%) та ОЧЕС (22%). Але навіть на фоні таких невисоких оцінок різко виділяється негативна характеристика

Вплив України на міжнародних ринках є «мінімальним» або «незначним», % опитаних

відносин України з СНД: лише 9% експертів помітили в них певний прогрес; решта ж 91% опитаних дали негативну оцінку («нестабільність» — 20%, «декларативне співробітництво» — 35%, «стагнація» — 35%, «погіршення» — 1%). Аналогічно сприймається росіянами і співробітництво України з Ташкентським Договором (18% опитаних відзначили прогрес, 82% — дали негативну оцінку). У цьому контексті варто нагадати, що Концепція національної безпеки Росії визначає саме «послаблення інтеграційних процесів у СНД» одним із негативних факторів у зовнішньополітичній сфері РФ.

Як суб'єкт світової економіки, Україна поки що серйозно не сприймається російськими експертами. Це видно із наступної діаграми, яка відображає їх бачення позицій України на міжнародних ринках. На думку опитаних, найбільш слабкі позиції Україна має на ринках кредитів та інвестицій (мінімальний або незначний вплив відзначили 79% експертів), високих технологій (75%), енергетичних ресурсів (74%), промислової продукції (72%), інформаційних ресурсів (72%), наукових кадрів (65%), а також на ринку озброєнь (58%). Водночас, 9% опитаних оцінили вплив України на ринку озброєнь як значний і помітний, 23% — як середній. Краще виглядають позиції України на ринку культури і спорту (13% респондентів визнали значний і помітний вплив, 31% — середній), на агропромисловому ринку (9% і 35% відповідно), а також на ринку транспортних послуг (8% і 29%).

Переважна більшість (80%) російських експертів характеризують Україну як «державу, що знаходиться під впливом Заходу» (див. діаграму). Дві третини (69%) опитаних погоджуються з іншим визначенням — «маловпливова європейська держава, що знаходиться в пошуках свого місця в світі». Чимало (42%) експертів схилилися до більш жорсткої оцінки: Україна є «невпливовою державою «третього світу» з невизначеною зовнішньою політикою»⁹. Лише 7% російських експертів переконані, що Україна є «впливовою європейською державою». Таким чином, образ України складається з наступних рис: маловпливова європейська держава, що знаходиться під впливом Заходу і шукає своє місце в світі¹⁰.

⁸ Прогрес у відносинах України з міжнародними організаціями сприймається російськими експертами на фоні загострення відносин РФ з європейськими інституціями (ОБСЄ, ЄС, РЄ) внаслідок чеченської кризи.

⁹ Однак, 48% опитаних не погоджуються з такою оцінкою.

¹⁰ На нашу думку, оцінки російських експертів віддзеркалюють більш жорстку і прагматичну позицію, яку по відношенню до України зайняло нове російське керівництво.

Роль і місце України в світі, % опитаних

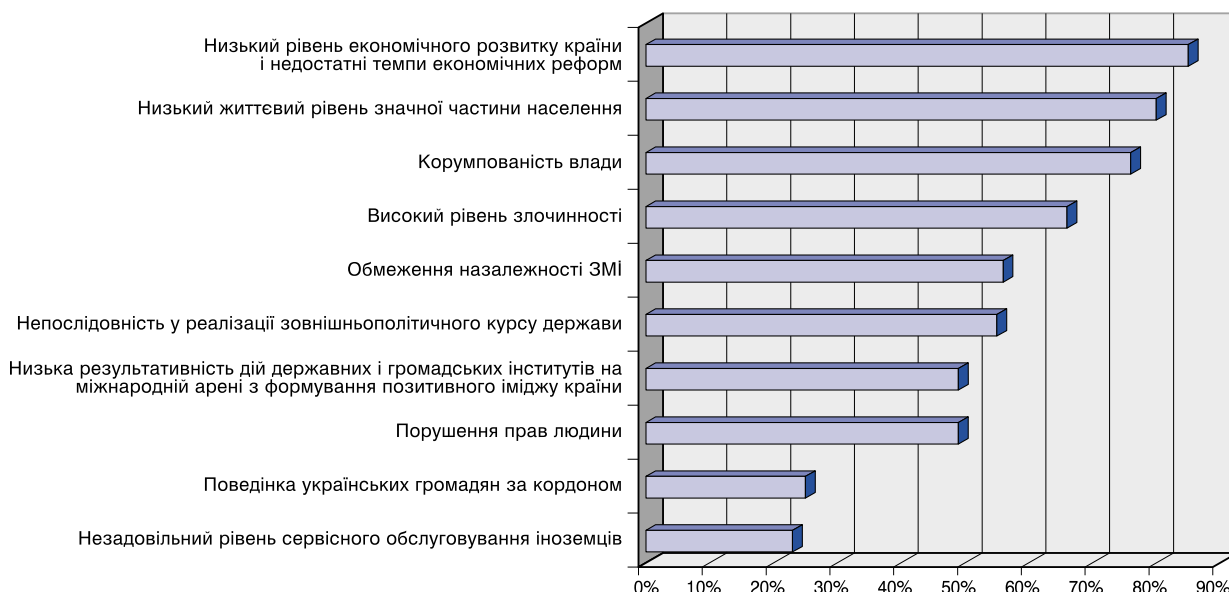
Досить прогнозованим є сприйняття українців громадянами Росії. 63% опитаних експертів погоджуються з тим, що росіяни вважають українців «слов'янською народністю», 31% — «тими ж росіянами, що мешкають в Україні». Лише 6% респондентів дотримуються думки, що серед населення РФ панує ставлення до українців як до «самобутньої, історично сформованої нації». Таким чином, очевидно, що *громадяни Росії не розглядають українців як окрему націю*.

ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ УКРАЇНИ

За рівнем впливу на формування іміджу України, на перше місце російські експерти поставили **керівництво держави** (71% опитаних), далі — **засоби масової інформації** (45%) та **українську дипломатію** (34%). На їх думку, незначною мірою на міжнародний імідж України впливають **громадяни України** (26%), **суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності** (25%), **громадські організації** (18%), ще менше — **PR-агентства** (8%) та **відомі в світі українці** (7%). Примітно, що «російський» список суб'єктів формування іміджу України помітно відрізняється від «польського» варіанту¹¹. Виділяється низька оцінка впливу на цей процес української дипломатії (на наш погляд, тут переважило сприйняття росіянами керівника МЗС України Б.Тарасюка, якого у РФ вважають прозахідним політиком).

Серед факторів, що негативно впливають на міжнародний імідж України, російські експерти називають **низький рівень економічного розвитку країни і недостатні темпи економічних реформ** (85%), **низький життєвий рівень населення** (80%), **корумпованість влади** (76%), **високий рівень злочинності** (66%), **обмеження незалежності ЗМІ** (56%) **непослідовність в реалізації зовнішньополітичного курсу держави** (55%).

Фактори, що негативно впливають на міжнародний імідж України, % опитаних

¹¹ Польські експерти виділяють керівництво держави (88%), українську дипломатію (51%) і громадян України (50%). Далі йдуть засоби масової інформації (25%), суб'єкти зовнішньої економічної діяльності (23%), українська діаспора (17%), а також відомі в світі українці (11%).

Привертає увагу перелік чинників, що мали найбільший вплив на міжнародний імідж України в 1999 р. (див. таблицю). На відміну від їх польських колег, російські експерти на перші місця із знаком «мінус» поставили порушення в ході минулорічних президентських виборів (51% опитаних), невиконання Україною зобов'язань перед МВФ і загрозу дефолту по зовнішніх боргах (41%). До позитиву віднесені членство України в Раді Безпеки ООН (43%), введення в дію Великого договору між Україною і

РФ (42%). Зовсім мало (4%) опитаних оцінили як позитивний фактор участь України у проекті «Морський старт» (в якому, до речі, бере участь сама Росія). Дещо несподівано третина (34%) російських експертів погодилися з позитивним впливом на імідж України поглиблення її контактів з європейськими та євроатлантичними структурами; у контексті двостороннього співробітництва цей чинник оцінювався однозначно негативно.

Чинники, що мали найбільший вплив на міжнародний імідж України у 1999 р.

Негативного характеру		Позитивного характеру	
Порушення в ході президентських виборів 1999 р.	51%	Обрання України непостійним членом Ради Безпеки ООН	43%
Невиконання зобов'язань перед МВФ, загроза дефолту по зовнішніх боргах	41%	Ведення в дію Великого договору з Росією	42%
«Справа Лазаренка»	31%	Поглиблення контактів з європейськими і євроатлантичними структурами	34%
Проблеми, що виникли в іноземних інвесторів	26%	Участь у миротворчій операції на Балканах	16%
Негативні оцінки внутрішньої ситуації в Україні міжнародними експертними організаціями	25%	Досягнення українських спортсменів	15%
Арешти українських суден, літаків в іноземних портах	22%	Проведення демократичних виборів Президента України у визначені Конституцією строки	14%
Поява в ЗМІ публікацій про корупцію у вищих ешелонах державної влади	17%	Призначення Прем'єр-міністром В. Ющенка	4%
Невиконання Україною зобов'язань перед Радою Європи	17%	Участь України в міжнародному космічному проекті «Морський старт»	4%

Наступна діаграма відображає бачення російськими експертами можливих напрямів поліпшення міжнародного іміджу України. Серед найбільш пріоритетних — посилення боротьби з корупцією та злочинністю (74% опитаних), активізація економічних реформ (73%).

Привертає увагу той факт, що на третє місце росіяни поставили забезпечення ефективного захисту прав і свобод людини (58%). На нашу думку, за цим стоїть бажання гарантувати захист прав, насамперед, російськомовного населення в Україні. Важливим фактором формування міжнародного іміджу України визнається також більш ефективна зовнішньополітична діяльність її владних структур.

**Напрями поліпшення міжнародного іміджу України,
% опитаних**

ВИСНОВКИ

Більшість представників державного, бізнесового і наукового істеблішменту Росії оцінюють міжнародний імідж України негативно. За підсумками опитування можна синтезувати наступний образ України: маловпливова європейська держава, що знаходиться під впливом Заходу і шукає своє місце в світі. Водночас, 42% опитаних схилиються до більш жорсткої оцінки — Україна є невливовою державою «третього світу» з невизначеною зовнішньою політикою. Лише 7% респондентів переконані, що Україна є впливовою європейською державою.

Серед факторів, що негативно впливають на міжнародний імідж, російські експерти називають низький рівень економічного розвитку України і недостатні темпи економічних реформ, низький життєвий рівень українського населення, коруптованість влади, високий рівень злочинності, обмеження незалежності ЗМІ, непослідовність у реалізації зовнішньополітичного курсу України.

Україна поки що серйозно не сприймається російськими експертами як суб'єкт світової економіки. Респонденти відзначають слабкі позиції України на міжнародних ринках кредитів та інвестицій, енергетичних ресурсів, промислової продукції, інформаційних ресурсів і наукових кадрів.

На думку російських експертів, поліпшення міжнародного іміджу України залежить від активізації зусиль українських властей на наступних напрямках: посилення боротьби з корупцією і злочинністю, прискорення економічних реформ, забезпечення прав і свобод людини, більш ефективна зовнішньополітична діяльність владних структур України.

Переважна більшість російських експертів оцінюють нинішній стан українсько-російських відносин негативно. Відкритою, добросусідською і дружньою політику офіційного Києва вважають лише 9% опитаних. Більшість експертів підкреслюють прозахідну орієнтацію зовнішньої політики України та її помітне дистанціювання від Росії. Серед факторів, що ускладнюють відносини двох держав, передусім називаються подальше поглиблення співробітництва України з НАТО, проблеми Чорноморського флоту РФ і Севастополя, контрольний режим на міждержавному кордоні, становище російськомовного населення в Україні, заборгованість України за російський газ.

Серед інших результатів опитування виділяється негативна характеристика відносин України з СНД: лише 9% експертів помітили в них певний прогрес; решта ж 91% — дали негативну оцінку.

Внутрішня економічна і соціально-політична ситуація в Україні оцінюється російськими експертами критично і переважно негативно. Якщо виходити з даних опитування, то за більшістю показників Україна виглядає значно гірше, ніж Росія. В Росії переважає думка, що рівень життя українців є набагато нижчим, ніж у росіян.

Політичні декларації про стратегічне партнерство між Україною і РФ треба наповнювати конкретним, і зрозумілим для простих людей змістом. Сьогодні лише 24% опитаних вважають, що в Росії панує ставлення до українських громадян як до рівних, 45% — відмічають байдуже ставлення до українців; 11% — дотримуються думки, що у Росії переважає ставлення до громадян України як до людей «другого сорту».